

TMMOB
2. KADIN SEMPOZYUMU

18 Mart 2017
Ankara

I.Baskı:

ISBN:

978-605-01-1099-9

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
Selanik Cad. 19/1 Yenişehir / Ankara
Tel: (0312) 418 12 75 Faks: (0312) 417 48 24
Web Sitesi: <http://www.tmmob.org.tr>
E-Posta: tmmob@tmmob.org.tr

Baskı

Patika Ajans Mat. Rek. Org. Tic. Ltd. Őti.
Adres: Adakale Sokak 4/B Kızılay/ANKARA
Tel: (312) 431 22 11
Sertifika No: 32796

Baskı Tarihi

15.11.2017

İÇİNDEKİLER

2. Kadın Sempozyumu Programı.....	5
2. Kadın Sempozyumu Açılış Konuşmaları.....	7
2. Kadın Sempozyumu Bildirileri.....	15

TMMOB Kadın Çalışma Grubu

ODA ADI	ADI SOYADI
BİLGİSAYAR M.O	Ezgi PEKŞEN SOYSAL
	Hazal ÜNLÜ
ÇEVRE M.O	Zeyneti BAYRI ÜNAL
	Tuğba UÇANKUŞ
ELEKTRİK M.O	Meliha Işık GÜRBULAK
FİZİK M.O	Sibel TÜRKEŞ YILMAZ
	Sema ZARARSIZ
GEMİ M.O	
GEMİ MAK.İŞL.M.O	Seda TURHAN
	Gizem ÇEVİK
GIDA M.O	Fatmagül ÇIRA
	Şennur ÖZKAYA
HARİTA ve KAD. M.O	Asiye Ülkü KARAALIOĞLU
	Selin BOSTAN
İÇMİMARLAR O.	M.Hanze GÜRKAŞ
İNŞAAT M.O	Eylem GÜMÜŞ
JEOFİZİK M.O	Şenay GÜNEŞ
	Sıla TOPRAK BEŞE
JEOLJİ M.O	Ümit UZUNHASANOĞLU
	Hesna SOYLU
KİMYA M.O	İmren TAŞKIRAN
	Dilek Pozaran KURAN
MADEN M.O	Emra ERGÜZELOĞLU KARATAŞ
	Pelin KERTMEN
MAKİNA M.O	Aslı GÖRDEBAK
	Defne KIRAN
METALURJİ M.O	
METEOROLOJİ M.O	Belgin KURTULUŞ
	F.Sema KANDIR
MİMARLAR O.	Tuğba ARSLAN
	Leman ARDOĞAN
ORMAN M.O	
PETROL M.O	
PEYZAJ M.O	Fatma DOĞAN
	Leyla UÇKAÇ
ŞEHİR PL.	Esra OĞUZ
	Filiz HEKİMOĞLU
TEKSTİL M.O	Esen Leyla İMREN
ZİRAAT M.O	Satigül KAYA
	Züleyha KAHRAMAN

**TMMOB 2. KADIN SEMPOZYUMU
PROGRAMI**

18 Mart 2017 (Cumartesi)

09:00-09:30	Kayıt
09:30-10:00	AÇILIŞ KONUŞMALARİ TMMOB Kadın Çalışma Grubu Başkanı (M. Hanze GÜRKAŞ) TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı (Emin KORAMAZ)
10.00-10:40	SON 15 YILDA HUKUKUN KADINA GETİRDİKLERİ VE GÖTÜRDÜKLERİ Av. Candan DUMRUL
10:40-10:50	SORU –CEVAP
10:50-11:00	Ara
11:00-11:40	KADIN EMEĞİ VE GÜVENCESİZLEŞTİRME Doç. Dr. Melda YAMAN
11:40-11:50	SORU –CEVAP
11:50-13:00	YEMEK ARASI
13.00-13:40	SAVAŞTAN ETKİLENEN KENTLERE KADIN GÖZÜYLE BAKMAK Yıldız TAHTACI ve Keziban ARUKAN
13:40-13:50	SORU –CEVAP
13:50-14:00	Ara
14:00-14:40	AKP DÖNEMİ KADIN İSTİHDAM POLİTİKALARI: ESNEK VE GÜVENCESİZ ÇALIŞMA Prof. Dr. Gülay TOKSÖZ

14:40-14:50	SORU –CEVAP
14:50-15:00	Ara
15:00-15:40	KADINLARIN SINIFI VE KADINLAR ARASI GÜÇ BİRLİĞİ OLANAKLARI Doç. Dr. Dilek HATTATOĞLU
15:40-15:50	SORU –CEVAP
15:50-16:00	Ara
16:00-16:40	MESELE KADIN OLMAK Doç Dr. Süreyya KARACABEY
16:40-16:50	SORU –CEVAP
16:50-17:00	Ara
17:00-18:20	KHK VE ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ ÜZERİNE İKK Temsilcileri
18:20-18:30	Kapanış
Modaratörler	: A. Ülkü KARAALİOĞLU : Aslı GÖRDEBAK

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Hanze GÜRKAŞ (TMMOB Kadın Çalışma Grubu Başkanı)

Sayın Birlik Başkanım,
Sayın Birlik Yönetim Kurulu Üyeleri,
Sayın Odalarımızın Yöneticileri,
Sayın İl Koordinasyon Kurulları,
Değerli Konuklar ve Katılımcılar,
Sevgili Öğrenciler;

Hepinizi Kadın Çalışma Grubu ve şahsım adına selamlıyor, hoş geldiniz diyorum.

Kadınların sesinin, toplum içerisinde ayıklanmaya çalışıldığı bu karanlık günlerde, sözümüzü söylemek adına, TMMOB 2. Kadın Sempozyumu'nu gerçekleştirmekten mutluluk duyduğumuzu belirtmek isterim.

17 Ocak 2015 tarihinde ilkini gerçekleştirdiğimiz 1. kadın sempozyumunda "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" ni tartışmış olan bizler; bugün 111.393 kadının, mühendis, mimar ve şehir plancısı kimliğiyle örgütlendiği TMMOB, 2. kadın sempozyumunda "mesele kadın olmak" diyor.

"Mesele Kadın Olmak"; Ya da olmaya çalışmak...

"Kadının adı var mı bu ülkede?" sorusuna yanıtlar üretmek, yeni yollar ve ufuklar açmak, ortaklaşmak için gerçekleştireceğimiz sempozyumumuzda kadınların bir adım önde olacağı yarınlar için mücadele koşullarını irdeleyeceğiz.

Var olma mücadelemiz tamda burada başlıyor.

Hayatın her alanında var olabilmek için mücadelede "ben de varım!" diye haykırmak, haykırabilmek. İşte bütün mesele bu.

Onlar sesimizi kısmaya çalışıyorsa da, öteki olmaya zorluyorsa da kadınlar hayır'da ayak diremek zorundadır.

Onlar; soru soran basın mensubuna, "Kız mıdır kadın mıdır bilmem," diye konuşma yapıyorlarsa kadınlar hayır'da ayak diremek zorundadır.

Onlar; "Kadınlar iş aradığı için işsizlik yüksek" ya da "Tecavüze uğrayan doğursun, devlet bakar," diye açıklama yapıyorlarsa biz "HAYIR" diye en öne atılan oluruz.

Bir var olma kavgasından fazlasıdır kadın olmak...

Var etmek kavgamız olmuştur.

Ve kadınlar,

Biz kadınlar

Korkunç ve mübarek ellerimiz var bizim,

İnce, küçük çenelerimiz, kocaman gözlerimiz var

Gün geçtikçe; kadınların temel hak ve özgürlüklerine yapılan müdahaleler ile uygulanan, uygulanmaya çalışılan baskı ve şiddet artsa da, bu ülkenin cesur ve yürekli kadınları dün olduğu gibi, bugün de barbarlığa karşı duracaktır.

Dil, din, ırk ve cinsiyet rolleriyle şekillenen ve zenginleşen toplumsal yapı, siyasal iktidar tarafından yapılan gerici müdahalelerle eğitimsizlik, güvencesizlik, yoksulluk, işsizlik, sömürü ve ayrımcılık ile her geçen gün geriye itiliyor,

Kadınlar olarak, ceplerimizdeki kırmızı kartları çıkarmak zorundayız.

Evde, okulda, işte, tarlada, arazide, fabrikada, şantiyede, ofis de kadınlara yönelik tüm ikincil, cinsiyetçi ve zorba uygulamaya HAYIR diyoruz.

15 yıldır bir fiil sürdürülen kadın karşıtı politikaların, toplumsal var olma mücadelesine döndüğü bu günlerde, mühendis mimar ve şehir plancısı kadınların sesi ile sempozyumumuzu gerçekleştireceğiz.

Mesele kadın olmak olunca; söyleyecek çok sözümüz var ve onu değiştirecek gücümüzün olduğunu da biliyoruz.

Bu sebeple;

Şiddet, Taciz ve Tecavüze;

Kadın Cinayetlerine;

Her Türlü Ayrımcılığa;

Kadın Emeğinin Sömürülmesine;

Kadının Yok Sayılmasına,

Özgürlüklerimizin Elimizden Alınmasına;

Hayatımıza ve Kararlarımıza Müdahale Edilmesine;

Ve Tüm Baskılara HAYIR! Diyoruz.

Emekten, eşitlikten, özgürlükten, demokrasiden, cumhuriyetten, laiklikten, insanca yaşamdan yana verdiğimiz mücadelemizde; TMMOB'li kadınların örgütlü sesinin de, bir kez daha hayırlara vesile olacağı inancındayız.

Sözlerime son verirken;

2. Kadın Sempozyumu'nun düzenlenmesinde emeği geçen kadın çalışma grubumuza, değerli görüşleri ile sunumlarını yapacak olan konuşmacılara ve desteklerini esirgemeyen tüm kadınlara çok teşekkür ediyorum, sempozyumumuzun başarılı geçeceği inancı ile sizleri

Sevgi, Saygı ve Dayanışma ile Selamlıyorum.

EMİN KORAMAZ (TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı)

TMMOB'nin aydınlık yüzleri,

Sevgili Kadın Meslektaşlarımız,

Hepinizi TMMOB Yönetim Kurulu adına saygıyla selamlıyorum. Hepiniz hoş geldiniz.

Yaklaşık 4 dönemdir yapmakta olduğumuz Kadın Kurultaylarına geçen dönemden itibaren Kadın Sempozyumunu da ekledik. “Kadınlar örgütlü TMMOB daha güçlü şiarıyla” sürdürdüğümüz kadın çalışmalarının giderek büyüdüğünü, örgütle bütünleştiğini görüyor ve bu başarımdan dolayı hepimizi kutluyorum.

Kadınlarla ilgili tüm söylemlerinde cinsiyetçi bir dil kullanan, kadınlara saldıran siyasi iktidar, gerici düzenlemelerinin büyük çoğunluğunu kadınlar üzerinden yürütüyor. Sempozyum programının bu gerçekliğin altını bir kez daha çizecek şekilde kurgulanmış olmasını anlamlı buluyorum.

Böylesine önemli bir etkinliği TMMOB adına şekillendiren Kadın Çalışma Grubumuza, etkinliğimize emeği ve katkısı bulunan tüm dostlara, etkinlik konuşmacılarına, siz katılımcılara yürekten teşekkür ediyorum.

Sevgili arkadaşlar,

2. Kadın Sempozyumunu Olağanüstü hal koşulları fırsat bilinerek; soruşturmalar, görevden uzaklaştırmalar, gözaltı ve tutuklamalarla muhalif tüm seslerin susturulmaya çalışıldığı, ülkemizin yüz akı akademisyenler sorgusuz, sualsiz ve hukuksuz bir şekilde görevlerinden ihraç edildiği, basın-yayın organlarının, derneklerin kapatıldığı, 8 Mart kadın yürüyüşü gibi tüm dünyada coşkuyla kutlanan bir etkinliğin dahi yasaklandığı bir süreçte gerçekleştiriyoruz.

Bizler, iktidarın rant hesaplarına çomak sokan, ülke kaynaklarının talan edilmesine karşı çıkan, bu ülkenin yüzünü emekten, adaletten, demokrasiden yana çevirmiş mühendis, mimar ve şehir plancıları bu baskılara çok da yabancı değiliz. Ancak baskının sistematik hale geldiğinin ve bir korku iklimi yaratılarak toplumun sindirilmeye çalışıldığının da bilinmesini isteriz.

Aramızda KHK'larla işten atılan meslektaşlarımız olduğunu biliyorum. Baskı ve yıldırma operasyonları karşısında dimdik duran sevgili kadınlar... Bu onurlu mücadelenizde her zaman yanınızda duracak ve görevlerinize bir an önce geri dönebilmeniz için gereken her türlü desteği vereceğiz. Mücadeleniz mücadelemizdir.

Hukuk tanımaz diktacı zihniyetin nazi dönemini çağrıştıran bu faşizan uygulamalarıyla amaçlanan açıktır. Bir rejim dönüşümü ve fiilen yürütülmekte olan başkanlık sisteminin kurumsallaştırılması söz konusudur.

Evet, sevgili meslektaşlarım;

Ülkemiz gündemine karabasan gibi çöken Anayasa değişikliği referandumuna yaklaşık bir ay kaldı. 16 Nisan'da halk oylamasına sunulacak olan bu Anayasa değişikliği paketinde toplumun ve ülkenin temel ihtiyaçları ve sorunlarına yönelik hiçbir öneri, hiçbir çözüm bulunmamaktadır.

Aksine, zaten iyice güdümlü hale gelmiş olan yargının bağımsızlığı ile yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrılığı ilkesi ortadan kaldırılmaktadır.

Meclisin yasama ve denetim yetkisi elinden alınmaktadır. Yürütme yetkisi, tek başına Cumhurbaşkanında toplanmakta, Cumhurbaşkanı denetimsiz ve sınırsız yetkilerle donatılmaktadır.

Cumhurbaşkanı herhangi bir partiye üye, hatta parti başkanı bile olabilecektir. Partili cumhurbaşkanı tarafından belirlenen kişiler milletvekili, bakan, Cumhurbaşkanı yardımcısı olacaktır.

Cumhurbaşkanına Meclisi feshetme, bütçe hazırlama, kararname çıkarma, HSK ve AYM üyelerini, büyükelçileri, üst düzey kamu yöneticilerini atama, milli güvenlik politikalarını belirleme, TSK'yı kullanma, OHAL ilan etme ve daha birçok yetki verilmektedir.

Cumhurbaşkanına bağlı olarak çalışacak ve tüm üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından atanacak Devlet Denetleme Kuruluna Meslek Kuruluşları ve sendikalar hakkında İdari Soruşturma açma yetkisi de verilerek bu kurumlar işlevsizleştirilmeye sürekli baskı altında tutulmaya çalışılmaktadır.

Böylesi geniş yetkilerle donatılan Cumhurbaşkanının yargılanması ise neredeyse imkânsız hale getirilmektedir.

Görüldüğü üzere, yapılmak istenen değişiklik, iktidarın iktidarını daha sert bir şekilde koruyabilmesi, ömrünü uzatabilmesi içindir.

Yapılmak istenen değişiklik, sömürü ve rant düzenlerinin otoriter bir tarzda sürmesi, yolsuzluklarının dokunulmazlık sağlanarak devam etmesi, halkımızın alın terinin ürünü olan kamu kaynak ve varlıklarının talanı içindir.

Bunun en somut örneğine geçtiğimiz günlerde tanıklık ettik. OHAL koşullarının sunduğu olağandışı yetkilerden yararlanan siyasal iktidar, yeni bir KHK ile ülkemizin 11 büyük kamu kurum ve kuruluşunun hisseleri ile

birçok ildeki devlet arazilerini Varlık Fonu'na aktardı. Yani daha başkanlık sistemi gelmeden icraata başladılar.

Sevgili arkadaşlar,

Bu değişiklik paketi, iktidarda olduğu 15 yılda kadınların tüm kazanımlarını birer birer ellerinden alan, kadın cinayetlerine ve kadının insan hakları ihlallerine göz yuman, kadını toplumsal yaşamdan uzaklaştırıp eve hapsedmeye çalışan AKP zihniyetinin Cumhuriyet değerleriyle kavgasının son raundundaki vurucu darbesidir.

Görünen odur ki, demokrasi ve laikliğin tasfiye edilmesi, yoğun dinselleştirme gibi toplumun yeniden biçimlendirilmesine hizmet eden düzenlemeler iktidara yetmemiş ve Anayasa değişikliği ile siyasi rejim dönüşümünü tamamlayacak yeni bir dönemece girilmiştir.

Kuru gürültüye pabuç bırakmadığını, toplumsal cinsiyet rolleri ezberinde erkek mesleği olarak bilinen mühendislik alanlarını seçerek ispat eden siz kadın meslektaşlarımın, bu Anayasa değişikliği ile dayatılan “tek adam” rejimine “HAYIR”larını en güçlü sesleriyle haykıracaklarına inancım tamdır.

Ülkenin dört bir yanından gelen, “Söyleyecek sözümüz, değiştirecek gücümüz var” diyen kadın yoldaşlar...

Hepinizi sevgi, umut ve gelecek güzel günlere olan inancımınla bir kez daha selamlıyor, etkinliğimizin başarılı geçmesini diliyorum.

**TMMOB 2. KADIN SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ**

SON 15 YILDA HUKUKUN KADINA GETİRDİKLERİ VE GÖTÜRDÜKLERİ

Av. Candan DUMRUL

Merhaba Arkadaşlar,

Öncelikle sunum çerçevesini biraz daraltmak zorunda kaldığımı belirtmeliyim. Çünkü çalışmaya başlayınca, son 15 yıldaki yasal değişiklikleri, bunların kadınlara neler getirdiğini ve hayatımızdan neler götürdüğünü alt alta sıralayıp saymanın dahi tek bir sunuma sığmayacağını fark ettim. TMMOB'nin çalışma yaşamına ilişkin değişiklikleri yakından takip edip üyelerine ulaştırdığını bildiğimden, sunumun çerçevesini cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar ve bu husustaki yasal düzenlemeler/değişiklikler ve bunların yaşamımıza etkisi ile sınırlı tutmayı tercih ettim. Zira son günlerde kamuoyunu çokça meşgul eden ve yine kadınların mücadelesiyle geri püskürtülen “tecavüzcüyle evlendirme” yasa tasarısı başta olmak üzere; bu alandaki tüm yasal düzenlemelerin/değişikliklerin hayatlarımızı doğrudan etkilediği görüşündeyim.

Sizlere bu sunum dâhilinde, ilk olarak Türk Ceza Yasasındaki değişiklikleri karşılaştırmalı bir tablo halinde göstereceğim, ardından bu değişikliklerin yapılma gerekçelerini açıklayacağım ve son olarak uygulamadaki asıl sorunların neler olduğunu belirterek, bu değişikliklerin bu sorunları çözmeye elverişli olup olmadığını ya da sorunları daha da arttırıp arttırmadığını tartışacağım.

Karşılaştırma tablosunun¹ ilk sütunu 2004 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu'nun değişikliklerden önceki halini kapsamaktadır. Bildiğiniz üzere, 2004 yılında bu yasa yürürlüğe girdiğinde AKP iktidardaydı. Ancak bu yasa, kendilerinin tabiri ile acemilik-çıraklık-ustalık şeklindeki üç dönemden ilkinde, yani acemilik dönemine denk gelen bir yasal düzenlemedir ve TCK Kadın Platformunun yasa yapım sürecine ciddi katılımı ve etkisi olmuştur. 6284 sayılı yasayı saymazsak, kadınların yasa yapım sürecine en aktif katıldıkları yasa Türk Ceza Kanunudur. Bu sebeple de tablonun ilk sütununu AKP'nin yaptığı iyi düzenlemeler şeklinde görmek yerine, kadınların kazanımı olarak görmek gerekiyor. Tablonun ikinci sütununda ise yasada yapılan değişiklikler yer alıyor. Anayasa Mahkemesinin çocuk istismarına ilişkin madde hakkında verdiği son iptal kararı da dahil olmak üzere; TCK'daki cinsel dokunulmazlığa

¹ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 102-106. Maddelerini ve bu maddelerde yapılan değişiklikleri içeren tablo yazı ekinde mevcuttur.

karşı suçlar, ne kazık ki kadın ve çocuklar aleyhine bir değişme seyri izlemektedir. Buna birazdan detaylıca değineceğim.

Öncelikle temel kavramlardan başlamak ve “cinsel şiddet”i tanımlamak isterim. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, (1993) BM Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi, kadına yönelik şiddeti; **“ister kamusal, ister özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar veya acı veren ya da verebilecek olan herhangi bir cinsiyet temelli şiddet eylemi veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama ya da keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma”** olarak tanımlar.

Literatürde “cinsel şiddet” ve “cinsel saldırı” şeklinde iki ayrı kullanım vardır. İkisi de temelinde benzer şeyleri ifade etmekle birlikte, “cinsel şiddet” biraz daha geniş bir kavramdır. Cinsel şiddet hem cinsel dokunulmazlığımıza hem de cinsel kimliğimize yönelik saldırıları kapsamaktadır. İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi (36. madde);

Irza geçme de dahil olmak üzere cinsel şiddet eylemlerini;

- **Başka bir insanla, rızası olmaksızın, herhangi bir vücut parçasını veya cismi kullanarak, cinsel nitelikli bir vajinal, anal veya oral penetrasyon gerçekleştirmek;**
- **Bir insanla, rızası olmaksızın, cinsel nitelikli diğer eylemlere girişmek;**
- **Başka bir insanın, rızası olmaksızın, üçüncü bir insanla cinsel nitelikli eylemlere girmesine neden olmak**

şeklinde tanımlanmış ve bu hareketlerin eski veya mevcut eşlere veya birlikte yaşayan bireylere karşı gerçekleştirilmiş eylemler için de geçerli olduğunu vurgulamıştır.

Bu husus önemli, çünkü ne yazık ki pek çok ülkenin ceza yasasında eşe karşı işlenen cinsel şiddet eylemleri suç olarak tanımlanmamaktadır. Bizim yasamızda bu eylemlerin eşe karşı işlenmesi de suç kapsamındadır.

“Cinsel saldırı” suçu Türk Ceza Yasası’nın 102. Maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede **“Cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlâl etmek”** suç olarak düzenlenmiş ve bu eylemin çeşitli biçimlerine verilecek cezalar tayin edilmiştir. Tablonun ilk sütununda maddenin ilk halini, ikinci sütununda ise 2014 yılında değiştirilen hali görünmektedir. Yasanın ilk halinde **“Cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlâl eden kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, iki yıldan yedi yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”** hükmü yer almaktaydı. Burada bahsedilen, vücuda

herhangi bir cisim ya da organ girişi olmaksızın cinsel dokunulmazlığı ihlal eden cinsel eylemlerdir. Bu eylemler için 2-7 yıl gibi geniş bir ceza aralığı vardı ve hakime geniş bir takdir yetkisi tanınıyordu. Ancak 2014 yılında infial yaratan birkaç olaydan sonra, AKP yetkilileri çözümün cezaları arttırmakta olduğunu düşünerek yasal değişiklik yoluna gittiler ve kadın hareketinin tüm itirazlarını görmezden gelerek yasayı değiştirdiler. Oysaki sorun cezaların düşük olması değil, ceza verilmesini veya etkili şekilde infaz edilmesini engelleyen yaygın cezasızlık politikasıydı, hala da öyle ne yazık ki... Dolayısıyla sorun ile uyumsuz bir çözüm üretildi ve yasa değiştirilerek “*Cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlâl eden kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel davranışın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası verilir.*” şeklinde düzenlendi. Yani ceza aralığındaki 2 yılı 5 yıla, 7 yılı 10 yıla çıkarmış oldular. Ancak değişiklik bununla sınırlı kalmadı ve maddeye “sarkıntılık düzeyinde kalmış cinsel davranış” ibaresini eklediler. Burada bahsedilen “sarkıntılık düzeyi”nin ne olduğu yasada tanımlanmadığı için uygulamada hakimlerin takdirine kalmış oldu. Örneğin; otobüste benim vücuduma dokunarak, cinsel dokunulmazlığımı ihlal eden bir adama eskiden 2-7 yıl aralığında ceza verilebilecekken, bu ceza aralığı 2-5 yıl düşmüş oldu. Böylece ceza fiilen artmadığı gibi, cinsel suçların tasnifinde keyfiyet doğdu ve bir hakim sarkıntılıktan daha ağır gördüğü eylemi, diğerinin sarkıntılık olarak görmesi ve daha az ceza vermesi ve/veya eylemi tartışabildiğinden hiç ceza vermemesi mümkün hale geldi. Bu değişiklik ne yazık ki, kadınlara daha güvencesiz bir yaşam, faillere ise daha fazla cezasızlık getirdi.

102. maddenin devamında (2. Fıkrasında) “cinsel saldırı suçunun nitelikli hali”, gündelik kullanımıyla tecavüz suçu düzenlenmiştir. Ceza hukuku bağlamında bir suçun nitelikli hali, o suçun daha ağır biçimidir. Söz konusu maddenin eski hali “*Fiilin vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle işlenmesi durumunda, yedi yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Bu fiilin eşe karşı işlenmesi hâlinde, soruşturma ve kovuşturmanın yapılması mağdurun şikâyetine bağlıdır.*” şeklindeydi. Yapılan değişiklikle, bu maddedeki ceza sınırı “*on iki yıldan az olmamak üzere*” şeklinde değiştirildi. Suçun eşe karşı işlenmesine ilişkin olarak herhangi bir değişiklik yapılmadı ve bu suçun soruşturulması ve kovuşturulması şikayet şartına bağlı kaldı. Oysaki eşe karşı basit yaralama, bilinen adı ile darp suçunda bile mağdur şikayeti şartı aranmamaktadır. Eşe karşı nitelikli cinsel saldırı suçunda şikayetin aranması kadınlar aleyhine bir düzenlemedir.

102. maddenin üçüncü fıkrasında cinsel saldırı suçunun daha ağır biçimleri düzenlenmiştir. Yapılan değişiklikle cinsel saldırı suçunun; “*vesayet ilişkisinin*

sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle”, yine *“insanların toplu olarak bir arada yaşama zorunluluğunda bulunduğu ortamların sağladığı kolaylıktan faydalanmak suretiyle”* işlenmesi hâlinde verilecek cezanın arttırılacağı düzenlenmiştir.

102 maddenin beşinci fıkrasında yapılan değişiklikten özellikle bahsetmek istiyorum Görünüşte olumlu, sonuçları bakımından ise oldukça olumsuz olan bu değişiklik; kadın örgütlerinin “Sözde Ceza Artırımı, Özde Cezasızlık” söyleminin haklılığını ortaya koymuştur. Şöyle ki; TCK’nun 102. Maddesinin beşinci fıkrası 2014 yılı değişikliğinden önce **“Suçun sonucunda mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulması hâlinde, on yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur.”** şeklindeydi. Bu düzenleme 2014 yılında kaldırılmıştır.

Mağdurların ruh sağlığının bozulmasının ceza tayinine etkisi, özellikle feminist avukatlar tarafından çokça tartışılan ve eleştirilen bir meseleydi. Ancak eleştiri, ruh sağlığı değerlendirmesinin ceza yargılamasının bir unsuru olmasına ilişkin değil; bu değerlendirmenin sadece Adli Tıp Kurumu 6. İhtisas Kuruluna yaptırılmasına, bunun usulüne ve mağdurun ruh sağlığının bozulmasının ya da bozulmamasının verilecek cezayı etkilemesine ilişkindi. Zira mağdurun beden ya da ruh sağlığının bozulmamış olmasının, faile daha az ceza verilmesine yol açması kabul edilmez bir durumdu. Hala da böyle düşünüyorum, bu düzenlemenin yanlış olduğunu savunuyorum.

Diyebilirsiniz ki, “karşı olduğunuz husus yasadan çıkarılmış, bunun nesi kötü?” Şöyle izah edeyim, ruh sağlığı değerlendirmesinin yasadan kaldırılması ile birlikte, pek çok mağdur açısından tek ispat aracı olan ruh sağlığı raporları da sistem dışına çıkarılmış oldu. Yani yasal zorunluluk kalkınca, uygulamada, asla ruh sağlığı raporunun aldırılmadığı bir tablo doğdu. Oysaki değişiklik yapılırken bu raporların bir ispat aracı olabileceği hususu muhakkak düzenlenmeli ve mağdurların çıkarları gözetilmeliydi. Bu yapılmadığı için, **fiziksel bulguların kaybolduğu ya da hiç olmadığı dosyalarda, mağdurların cinsel saldırıyı ispatlama konusunda çoğunlukla tek delilleri olan, ruh sağlığı raporunu alma hakları da ortadan kalkmış oldu. Zira halihazırda hiçbir hekim ya da hastane, mahkeme ya da savcılık talimatı olmaksızın bu raporları düzenlememektedir. Mağdurların önemli bir ispat aracından yoksun hale gelmişlerdir.** Oysaki cinsel saldırı doğası gereği gözler önünde işlenmeyen, çoğunlukla tanığı ve fiziksel delili olmayan suçlardandır. Bu bağlamda ruh sağlığı değerlendirmesi, mağdurun beyanını doğrulayan önemli bir delildir. Bu değişiklik ile birlikte; eskiden mağdurun kötü şekilde de olsa, suçu bir şekilde delillendirebildiği bir durumdan; mağdurun kendisine

yönelik cinsel saldırıyı hiç ispatlayamadığı, yani cezasızlığın daha da arttığı bir duruma geçtik.

TCK'nun 103. Maddesinde “Çocukların Cinsel İstismarı” suçu düzenlenmiştir. Maddenin eski halinde; “**Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.**” denilmekte ve “Cinsel istismar deyiminden;

a) *Onbeş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,*

b) *Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar”ın anlaşılacağı belirtilmekteydi.*

Yani yasada sadece 15 yaş sınırı vardı. Yasa sistematığı içinde 15 yaş altındaki çocuklara yönelik dokunma, okşama, öpme vb. eylemlerin tümü cinsel istismar; 15 yaş üstü çocuklarda ise bu eylemlerin cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilmesi cinsel istismar kabul ediliyordu.

Söz konusu madde, ilki 2014, ikincisi ise 2016 yılında Anaya Mahkemesi'nin iptal kararından sonra olmak üzere 2 kez değiştirildi. İlk değişiklikte, aynı 102. Maddedeki “cinsel saldırı” suçunda olduğu gibi; hem cezaların alt ve üst limitleri arttırıldı, hem de “sarkıntılık düzeyinde kalan davranış” ibaresi yasaya eklendi. Maddenin yeni hali şu şekilde oldu: “**Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.**” Sarkıntılık davranışı ne? Belirsiz. Çocuğa sarkıntılık olur mu? Cevapsız. Ben cevaplayayım olmaz! Çünkü çocuklar yetişkin bireyler değildir ve onlara yönelik cinsel eylemlerin tamamı istismardır. Bunun azı, çoğu, hafifi, ağırı olmaz!

Yasa sistematığı, 2014 yılı değişikliği ile çocuklar aleyhine bozulmuşken, 2016 yılında bir de Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararı gündeme geldi. AYM, Türk Ceza Kanunu'nun 103. maddesinde, 15 yaş altı çocuklar bakımından, hangi eylemin nasıl cezalandırılacağına ilişkin bir ceza kademelendirmesi olmamasını Anayasa'ya aykırı buldu ve ilgili maddeyi iptal etti.

2016 yılının Kasım ayında 103. Madde yeniden düzenlendi ve yasadaki 15 yaş sınırına bir de 12 yaş eklendi. Yani TCK'da “cinsel istismar” suçu bakımından 0-12, 12-15 ve 15-18 yaş gibi kabul edilemez kategoriler belirlendi. 103. maddenin yeni haline göre;

“Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. **Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması hâlinde verilecek ceza, istismar durumunda on yıldan, sarkıntılık durumunda beş yıldan az olamaz.** Sarkıntılık düzeyinde kalmış suçun failinin çocuk olması hâlinde soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun, velisinin veya vasisinin şikâyetine bağlıdır. Cinsel istismar deyiminden;

a) On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,

b) Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar,

anlaşılır.”

TCK'nun 103. Maddesinde yer alan 15 yaş sınırının bilimsel bir açıklaması, dayanağı yokken, yasaya bir de 12 yaş sınırı eklendi. **Yani yasa koyucu 12 yaş altını “en çocuk”, 12-15 yaş arasını “biraz çocuk”, 15-18 yaş arasını ise “az çocuk” gördüğünü ilan etmiş oldu.** Oysaki Çocuk Hakları Sözleşmesi ayrımsız 18 yaş altındaki herkesin çocuk olduğunu kabul eder. Bunun istisnası yoktur.

103. maddenin devamına da aynı mantık sirayet etti ve 103. Maddenin ikinci fıkrasının eski hali “Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismarın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.” şeklindeyken; yeni hali “Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, on altı yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. **Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması hâlinde verilecek ceza on sekiz yıldan az olamaz.**” şeklinde düzenlendi.,

Biraz önce yetişkinler bakımından izah ettiğim üzere; cinsel istismar suçunda da, ruh sağlığı değerlendirmesi yapılmasını zorunlu kılan hüküm 2014 yılında kaldırıldı. Bunun yetişkinler bakımından yarattığı sakıncaları açıkladım. Ancak çocuklar bakımından durumun daha vahim sonuçları olduğunu söylemek gerek. Zira, çocuklar cinsel istismarı genellikle çok zaman sonra ailelerine ya da uzmanlara anlatabildiklerinden, bu suçlarda neredeyse hiç fiziksel bulguya rastlanmamaktadır. Dolayısıyla da çocukların cinsel istismarı suçu bakımından, ruh sağlığı değerlendirmesi çoğunlukla yegâne delildir. Bu delilin, yasada hüküm olmadığı gerekçesiyle toplanmaması binlerce istismarcının cezasızlığına yol açmıştır/açacaktır. Biz feminist

avukatlar, hâlihazırdaki tabloda, alternatif raporlar olarak hâkimleri suçun işlendiğine ikna etme çabası içindeyiz. **Cezaların artmasının, cezalandırmayı arttırmadığını; aksine, yüksek cezaların, ispatlanamaz hale gelen bu suçlar karşısında cezasızlığı arttırdığını deneyimleyerek gözlüyoruz.**

Son olarak TKC'nun 104. Maddesindeki "Reşit Olmayanla Cinsel İlişki" suçundan söz etmek isterim. Yasanın eski halinde "Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, onbeş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hâbis cezası ile cezalandırılır." hükmü yer almaktadır. Bu suç, ceza yasamızın en abuk suç tasniflerinden biridir. Zira, reşit olmayan biri çocuktur ve onunla ilgili cinsel edimlerin tamamı istismardır. Eşit erişkinler arasında gerçekleşen rızaya dayalı cinsel ilişkiler, reşit olmayanlar bakımından mümkün değildir. Reşit olmayan biri henüz rıza üretebilecek yaşta olmadığından; onun görüntüdeki "rızası", cinsel istismarı "cinsel ilişki" kılmaz. Çünkü rıza, sadece cinsel birleşme öncesi verilmiş bir onaydan ibaret değildir. Rıza, bütünsel bir süreçtir. Yani, kişinin onay verdiği cinsel edimin mahiyetini kavramasını, olası sonuçlarını öngörmesini ve bunları yüklenebilecek otonomiye sahip olmasını içerir. Biz henüz reşit olmamış birinde bu şekilde bütüncül bir rıza arayabilir miyiz? Elbette arayamayız. Bugün yaptığımız yarın pişman olan, eylemlerinin sonuçlarını tam olarak kavrayamayan, hormonal dalgalanmaları ile hayatı şekillenen bir ergenin cinsel ilişki onayı, tabi ki gerçek manada bir rıza değildir. Bu bağlamda da, on beş yaşını doldurmuş bir çocuk cinsel ilişkide bulunmayı istese dahi, bir yetişkinin bundan kaçınma yükümlülüğü vardır. Dolayısıyla da bu suçun ayrı bir madde olarak "reşit olmayanla cinsel ilişki" başlığı altında değil, "cinsel istismar" suçu kapsamında düzenlenmesi gerekirdi. 2014 yılında yapılan değişiklikle bu suçla ilgili olumlu düzenlemeler yapıldı. Maddenin yeni hali;

"(1) Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, onbeş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, iki yıldan beş yıla kadar hâbis cezası ile cezalandırılır.

(2) (İptal: Ana.Mah.nin 23/11/2005 tarihli ve E: 2005/103, K: 2005/89 sayılı kararı ile; Yeniden düzenleme: 18/6/2014-6545/60 md.) Suçun mağdur ile arasında evlenme yasağı bulunan kişi tarafından işlenmesi hâlinde, şikâyet aranmaksızın, on yıldan on beş yıla kadar hâbis cezasına hükmolunur.

(3) (Ek: 18/6/2014-6545/60 md.) Suçun, evlat edineceği çocuğun evlat edinme öncesi bakımını üstlenen veya koruyucu aile ilişkisi çerçevesinde koruma, bakım ve gözetim yükümlülüğü bulunan kişi tarafından işlenmesi hâlinde, şikâyet aranmaksızın ikinci fıkraya göre cezaya hükmolunur." şeklindedir. Bu değişiklikle

çocuğun, arasında evlenme yasağı olan veya kendisini evlat edinen biri tarafından istismar edilmesi halinde (ben burada ısrarla istismar kavramını kullanmaktan yanayım, çünkü bu edim bir cinsel ilişki değildir) şikayet şartı kaldırıldı. Bu çok olumlu bir düzenlemedir. Belki de AKP döneminde kadınlar, çocuklar lehine yapılmış tek iyi ceza yasası değişikliğidir diyebilirim. Zira çocukların, rızası olduğu iddiası ile en çok yakınları tarafından istismar edildiğini ve aile yakınları ceza almasın diye şikayet edilmeden konunun kapatıldığını biliyoruz. Bu değişiklik ile çocukla arasında evlenme yasağı bulunan baba, ağabey/kardeş, dayı, amca, dede istismarı şikayete tabi suç olmaktan çıkartılmıştır. Bu suçlarda şikayet olmasa dahi, devlet artık resen soruşturma ve kovuşturma yapmak zorundadır.

Türk Ceza Yasasında yer alan “Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar” a ilişkin değişiklikler özetle bu şekilde.

Cezaların arttırıldığı ama cezasızlığın daha çok arttığı bu düzlemde, yapılan her yasal düzenlemeye ihtiyatlı yaklaşmak ve muhafazakarlığın bizim bedenlerimiz, hayatlarımız üzerinden yükseldiği gerçeğini unutmamak gerek. Yasaların yaşamlarımıza etkisi, daha çok şiddet, daha çok zulüm şeklinde oluyorsa; bizlerin de daha çok örgütlenmek ve mücadele etmekten başka yolumuz yoktur. Kadınlara yönelik her türlü şiddet ve ayrımcılığa karşı her daim birlikte mücadele etmek ve kadın dayanışmasını büyütme dileğiyle...

KADIN EMEĞİ VE GÜVENCESİZLEŞTİRME

Doç. Dr. Melda YAMAN

Giriş

Güvenceli çalışma nedir? Güvenceli çalışma; iş güvencesinin bulunduğu, sosyal güvencenin sağlandığı çalışma biçimidir. Günümüzde esnek çalışma biçimleriyle, taşeronlaştırmayla ve özelleştirmelerle güvencesiz çalışma giderek yaygınlaşmaktadır. Sermaye, sanki, yeniden üretim gücünü, biraz da bu güvencesiz çalışma biçimlerinden almaktadır.

Güvencesiz çalışma kadın çalışanlar için çok daha kritik bir önem taşır. Kadınların çalışma alanları ve koşulları, genellikle güvencesizlikle yan yana yürür. Bunun başlıca nedenlerinden biri, kadın emek gücünün emek piyasasına eklenme biçimini belirleyen ataerki cinsiyete dayalı işbölümüdür. Kadınların kocaya, babaya yahut başka bir erkeğe tabiyeti, emek ilişkilerinin örgütlenmesini de belirler.

Sadece şimdi değil, binlerce yıldır kadınların emek süreci, çocuklara, yaşlılara ve hastalara bakımı içeren hane içi emek süreciyle koşullanmıştır; zira insanlık tarihi boyunca insan ihtiyaçları iç içe geçmiş iki emek süreciyle karşılaşagelmıştır. Bir yanda ihtiyaç nesnelere üretildiği süreç, öbür yanda çocuğun yetiştirildiği ve insanların bakım ihtiyaçlarının karşılandığı emek süreci bulunur. Toplumsal üretimin çözümlenmesi, bu iki emek sürecinin özgül ve iç içe geçmiş yanlarını ele almayı gerektirir. Kadınlar çağlar boyunca hem hane içinde beslenme ve barınma ihtiyacını karşılayan nesnelere bir kısmını üreterek hem de çocuklara, yaşlılara ve hastalara bakarak toplumsal üretimin büyük yükünü üstlenmişlerdir.

Kadınlardan beklenen bu sorumluluklarını yerine getirirken, ayrıca bir de ücretli iş görmeleridir. Ancak bu ‘sorumluluklar’, çoğu zaman, kadınların tam gün çalışmasını engeller; kadınlar esnek işlere yönelebilir. Yahut, kadınların çocuk bakımı gibi görevleri, onların emek piyasasına ‘eğreti’ bir biçimde eklenmesine sebep olabilir. Ayrıca, eve ekmek getirenin esas erkek olması, kadınların emek piyasasındaki kırılgan varoluşunu güçlendirir. Böylece kadınlar, düşük ücretli, esnek, güvencesiz işlerde yoğunlaşırlar.

Yöntem: Bir Yanda Sermaye Bir Yanda Ataerki

Cinsler arasındaki bu işbölümü toplumsal emeğin binlerce yıldır cinsiyetli

olduğunu göstermektedir. Cinsiyetçi işbölümünü koşullayan, üreten ve yeniden üreten ilişkiler bütünü ataerkil sistemdir. Ataerkil sistemin tarihi kapitalizmden çok öncesine uzanır. Heidi Hartmann'ın sözleriyle ataerki, erkeklerin kadınlara egemen olmasını sağlayan ve erkekler arasında dayanışma ilişkisi kuran, hiyerarşik toplumsal ilişkiler dizisidir. Ataerkinin dayandığı maddi temel, erkeklerin kadınların emek gücü üzerindeki denetimidir. Erkekler kadınların üretken kaynaklara erişimini engelleyerek ve cinselliklerini kısıtlayarak kadınlar üzerinde tahakküm kurarlar. Tek eşli heteroseksüel evlilik erkeklerin her iki alanı da denetlemesine izin verir, zira ataerki gelenekler, aile, ahlâki normlar, din, özel mülkiyet, yasalar ve devlet aracılığıyla kendini sürekli olarak yeniden üretir.

Peki, günümüz kapitalist toplumunda kadın emeğinin konumunu nasıl bir yöntemle inceleyebiliriz? Bunun için, ilkin, Marx'ın 1857-58 elyazmaları olan *Grundrisse*'nin giriş cümlelerini hatırlatmak istiyorum: "Ele alacağımız konu öncelikle maddi üretim[dir]. Başlangıç noktamız, şüphesiz, toplum içinde üretim yapan bireyler –dolayısıyla bireylerin toplumsal olarak belirlenmiş üretimi[dir]". Açık ki, kapitalist toplumda kadınların hane içindeki emek süreci maddi bir üretim sürecidir. Çocuk, yaşlı, hasta ve kocaların bakım işleri fiili üretim süreçleridir. Bu emek etkinlikleri kadınların doğasından kaynaklanmaz. Kuşkusuz kadınlar insan neslinin üremesinde biyolojik özelliklerinden ötürü gebelik, doğum ve emzirmeyi üstlenirler; ancak, bunun ötesinde bakım hizmeti vermelerini gerektirecek biyolojik bir neden bulunmamaktadır. Bu işler, kadınlara ataerkil toplumsal ilişkilerce yüklenmiştir; diğer bir deyişle toplumsal olarak belirlenmiştir. Ve kadınların bütün bu emek etkinliği sadece neslin üremesini değil, toplumun yeniden üretimini de sağlar.

Kadınların tüm emek etkinliklerini kuşatacak kuramsal bir çerçevenin ipuçlarını Marx ile Engels'in 1845-46 yılları arasında birlikte yazdıkları *Alman İdeolojisi*'nde bulabiliriz. Marx ile Engels bu yapıtlarda maddi yaşamın üretiminin ikili özelliğine -bir yandan, yaşam araçlarının ve bunların gerektirdiği aletlerin üretimi, öbür yandan bizzat insanların üretimi, türün üremesi - dikkat çekmişti. Bu bakış açısı kadın emeğinin incelenmesi için ufuk açıcı olanaklar sunmaktadır.

Toplumsal üretimin ikili yapısını, günümüz ataerkil kapitalist toplumunda yeniden düşünelim: Bir kere, bu ikili üretim süreci tarih boyunca birbirini dolayım lamıştır. Kapitalist toplumda çocuk bakımı gibi toplumun yeniden üretimiyle ilintili işler hane içinde kadınlarca yürütülürken, erkekler, genelde,

ihtiyaç nesnelere üretmek üzere hane dışında ücretli işçi olarak çalışırlar. Ücretli emek kapitalizme özgü bir emek biçimidir ve artı-değer sömürsünün koşuludur. Elbette kadınların önemli bir kısmı da günümüzde ücretli işçi olarak çalışmakta ve artı-değer sömürsüne tabi olmaktadır.

Ücretli işe dayalı işliklerde üretim sermayenin işleyişine tabi meta üretimdir. Hane içinde kadınların bakım işi meta karakteri taşımadığı, kullanım değeri üretimine dayandığı ve karşılığında ücret alınmadığı için piyasadaki ücretli işten ayrılır. Ücretli emek sürecinde üretilen ürünler ihtiyaç sahipleriyle mübadele (piyasa) dolayısıyla buluşurken, hane içinde kadınların ürettikleri ürünler hane üyelerinin tüketimine dolaysızca sunulur. Bununla birlikte, kadınların ürettikleri ürünler meta değildir çünkü mübadele değeri taşımazlar. Ancak kadınlar, meta karakteri taşıyan emek-gücünün yeniden üretiminin önemli bir bölümünü karşılarlar. Ayrıca, insan yavrusunun bakımı ve yetiştirilmesi, aynı zamanda, üretici gücün yetiştirilme sürecinin bir parçasıdır. Elbette ki kadınlar, hane içindeki emek etkinliği yoluyla ücretli işçi konumunda değildirler ve artı-değer sömürsüne uğramazlar; ne var ki, zamanlarının büyük bölümünü, karşılıksız olarak, erkeklerin ve öbür hane üyelerinin bakımına ayırmaları, özgül bir emek sömürsüne tabi olduklarını düşündürür.

Ücretli iş edinen kadınların emek süreci de özgüllükler barındırır: Öncelikle kadınların ancak bir bölümü istihdamdadır; Türkiye’de bu oran yüzde 31-32 civarındadır. Kadınların istihdama katılmasının önündeki en önemli engel çocuk bakımı ve hane içindeki diğer bakım yüküdür. Kadınların emek alanları büyük çoğunlukla toplumsal cinsiyete bağlı kadınlık rolleriyle bağlantılıdır: şefkat, ilgi, duygulanımsal emek ve bakım gerektiren öğretmenlik, hemşirelik, hosteslik gibi; yahut dikiş nakışla ilintili tekstil işleri gibi. Bu nedenle, kadınların emeği her daim dolaylı yahut dolaysız olarak bedenli emektir. Bunun en uç noktası reklamcılıkta olduğu gibi emek gücünün yanı sıra kadın bedeninin de metalaşmasıdır. Ayrıca, kadınlar emek süreçlerinde bedenleri dolayısıyla denetlenmektedirler de; kadınlar, giysilerinden adet günlerinin takibine kadar çeşitli ataerki tahakküm biçimlerine maruz kalabilirler.

Güvencesiz Çalışma

1970’lerde kapitalizm en sert krizlerinden birini yaşamıştı. ‘Refah’ dönemde yaygınlaşan ve yerleşen tam zamanlı, sendikali, güvenceli çalışmanın dönüştürülmesi ve emeğin kazanılmış haklarının gaspı, pek çok coğrafyada krize merhem olarak geliştirilmişti. Bu dönüşüm hala devam etmektedir; geçtiği türlü aşamalardan sonra bugün esnek ve güvencesiz çalışma bir zamanların tam zamanlı ve güvenceli çalışmasının yerini alarak, hem başlıca

çalışma biçimi olarak işliklerde hem de zihinlerde yerleşmeye başlamıştır.

Çok gerilere gitmeye gerek yok, 1990'ların ortalarında, kamuda iş edinmek neredeyse işten bile değildi; eğitim fakültelerinden, sağlık okullarından, tıp fakültelerinden mezun arkadaşların işleri 'garantiydi'. Şimdi ise kamuda görev alabilmek için üniversite mezunlarının onlarca aşamadan 'başarıyla' geçmesi gerekiyor. Sağlık ve eğitim kadın emeği yoğun meslek alanları olduğu için, bu dönüşüm esas olarak kadınları olumsuz olarak etkiliyor. Pek çok kadın arkadaşımız ya atama yapılmasını bekliyor, ya bir kamu kurumunda kendi alanında sözleşmeli olarak çalışıyor ya da eğitim aldığı alanın dışında bir alanda kamuda güvencesiz çalışıyor. KESK'te güvencesizlik üzerine yaptığımız çalıştaylardan birinde bir kadın sosyoloji eğitimi aldığını ancak iş bulamadığı için bir kamu kurumunda güvenlik görevlisi olarak çalıştığını anlatmıştı örneğin.

Hükümet uzun zamandır kamuda sözleşmeli, güvencesiz çalışmayı yaygınlaştırmaya çalışıyordu. Hatta, kamu kurum ve kuruluşlarında epeydir taşeronlaşmayı, sözleşmeli personeli, mevsimlik çalışmayı yerleştirmişti de. Eğitimini tamamlayan öğretmen adaylarını atamıyor, doktorasını bitirmiş araştırma görevlilerini güvenceli kadrolara geçirmiyordu. İlk idari personelin, temizlik emekçilerinin, güvenlik görevlilerinin taşeron şirketlerden kiralanmasına tanıklık ettik. Buna, sözleşmeli öğretmenler, sözleşmeli öğretim elemanları, sözleşmeli -çağrı ile çalışan örneğin- sağlık personeli eşlik etti.

Son dönemde birbiri ardına çıkarılan KHK'larla kamu çalışanlarının kamu hizmetinden ihracı, kamu görevinin güvencesizleştirilmesinin son aşamasını oluşturmaktadır. Böylece, devlet herhangi bir yasal düzenleme yahut hukuka uygunluk aramaksızın kamu çalışanlarını işten çıkarabilmektedir. İşten çıkardıklarına her türlü kamu hizmetini de yasaklamaktadır üstelik. KHK'lar hükümet için öyle muhteşem bir buluştur ki, hem kamu görevinin bundan böyle güvencesiz olduğunu yakıcı bir biçimde ortaya koymakta hem de kamuyu her türlü muhaliften 'temizleme' olanağı sunmaktadır. Sadece bunlar da değil; bu 'ceza' ile ihraç edilmemiş olanlara da sopayı göstermektedir: Hükümet, böylece, bütün muhalif sesleri susturmayı hedeflemektedir.

Bugünkü çalışma anlayışında işle işsizlik, çalışmayla kendini eğitime, işten çıkarılmayla iş arama iç içe geçmiştir. 'Tam istihdam' ilkesi yerini çoktandır 'istihdam edilebilirliğe' bırakmış durumdadır. Ulusal istihdam stratejicine

göre çalışanlar bu koşullara ayak uydurmalı; işerin değişen ihtiyaçlarına göre kendini yetiştirmeli; iş bulma sorumluluğunu kendisi üstlenmelidir: AB Komisyon Raporu'nda belirtildiği gibi, çalışanlar, hayatları boyunca okuldan işe, bir meslekten diğerine, işsizlikten iş edinmeye başarılı hamleler ve geçişler yapmayı öğrenmelidir. Artık çalışma koşulları bunu gerektirmektedir.

Bu çarpıcı yorumu, kadınların hane içi ücretsiz bakım yükleri ile birleştirdiğimizde mesele çok daha vahim bir hal almaktadır; zira çocuk bakımı, yaşlı ve hasta bakımı, neredeyse bütünüyle kadınların 'sorumluluğundadır'. Biliyorsunuz, en az üç çocuk doğurmakla 'görevlendirilen' kadınların 'ödülü' de gecikmeden gelmiştir. Geçen sene Meclis'ten geçen yasa tasarısı, esnek çalışma koşullarını oluşturmaya yönelik yasal ve kurumsal düzenlemeler içermektedir: hem işçi hem de memur kadınlar için analıkla ilgili yasal izinler kullanıldıktan sonra kadına ilk çocuk için iki ay, ikinci çocuk için dört ay, üçüncü çocuk içinse altı ay yarı zamanlı çalışma seçeneği sunmaktadır. Ancak, bu hakkı kullanabilmesi için kadının doğum öncesindeki üç yıl içinde 600 gün işsizlik sigortası primi yatırmış olması gerekmektedir. Yarı zamanlı çalışmayı tercih eden çalışan anne süt izni kullanma hakkını kaybedecektir. Kadın işçinin yarı zamanlı çalıştığı sürede hak ettiği ücret ve sigorta primleri işverene ait olacak, geri kalan ödemeleri ise İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanacaktır. Yasa, çalışan ebeveynler için çocuk zorunlu ilköğretim çağına gelene kadar yarı zamanlı çalışma seçeneği de sunmaktadır. Bu şekilde çalışanlar yarım ücret alacak, emeklilik kesenekleri ve emekliliğe dair süre yarım hesaplanacaktır. Kadınların yarı zamanlı çalışılabileceği süre her çocuk için 5.5 yıldır (üç çocuk için 16.5). Bu durumda ücretle emekliliğe esas kesenekler ve süre yarım hesaplanacağı için hem ücret hem de emeklilik hakkı açısından ciddi kayıp yaşanacaktır. Ayrıca, bu yasa, kadınları üç çocuk doğurmaya teşvik etmekle kalmıyor aynı zamanda çocuk bakımının kadının 'görevi' olduğu kabulünü pekiştirerek, bütün işi anneye yüklüyor. Üstelik, yarı zamanlı çalışma boyunca çocuğun bakımını kimin üstleneceği belirsizliğini koruyor.

Sonuç olarak; kadınlar için kurgulanan hayat kaba hatlarıyla şöyledir: *Kadınlar çocuk bakımından işe, işten okula, okuldan eve yemek yapmaya, işten işsizliğe, işten bir başka işe, işten yaşlı bakımına...* Yaratılan bu *ideal*, verili koşullarda yakalanır olmadığı gibi, ideale erişmek uğruna verilen bunca çabanın karşılığında ise kadınlar ne iş garantisi ne de sosyal güvence garantisi elde edebileceklerdir.

Bu karanlıktan ancak, bu çok boyutlu saldırıya karşı hep birlikte, hem kapitalizme, hem erkek egemenliğine hem de hükümetin hukuksuz

politikalarına karşı mücadele ederek çıkabileceğiz. Yaşasın Kadın Dayanışması, Yaşasın Kadın Mücadelesi!

Yararlanılan Kaynaklar

Melda Yaman, “Kadın Emeği”, İzmir Dayanışma Akademisi sunuşu, 3 Mart 2017.

Melda Yaman, “Güvencesiz Çalışma”, Eğitim Sen, 8 Mart 2017.

Avrupa Komisyonu, “Towards Common Principles of Flexicurity: More and Better Jobs Through Flexibility and Security”, 2007.

KEİG, “KEİG Torba Yasayı Değerlendirdi: Kadınlar İçin Daha Çok Esneklik ve Güvencesizlik”, <http://www.keig.org/gundem.aspx?id=218#sthash.eVP6FoS7.dpuf>, 2016

SAVAŞTAN ETKİLENEN KENTLERE KADIN GÖZÜYLE BAKMAK

Yıldız TAHTACI ve Keziban ARUKAN

Özet

Bu çalışmada; yakın tarihte Ortadoğu özelindeki siyasal hareketlilik, Suriye’de Esat rejimi karşılığı, bölgedeki Kürt kentlerinde yaşanan korkunç katliamların, savaşın, çatışmaların ve insanlık dışı uygulamaların kadınlar üzerindeki etkileri aktarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, Suriye iç savaşı, 2013-2015 yılları arasında bölgede yaşanan Kobanê ve Şengal süreci ile 2015 ve sonrasında kentlerde yaşanan çatışma örnekleri incelenmiştir.

Bu çalışmada; Suriye iç savaşının Türkiye’deki yansımaları, göçler ve bu göçler neticesinde kendilerine Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) adını veren, Suriye’de ve Irak’ta aşırı muhafazakar İslam grubu olarak ortaya çıkan paramiliter çetelerin ülkede hareket alanının rahatlaması; yine aynı çetelerin Kürdistan Federal Bölgesindeki Êzîdîler’e, Ağustos 2014’te saldırması ve tarihe soykırım olarak geçirdikleri katliam ile Rojava bölgesindeki Kobanê kentine yaptığı saldırıların etkilerinin aktarılabilmesi amaçlanmıştır.

Bununla beraber; kadınların Kobanê’deki direnişe öncülük ettikleri ve çetelerin kabusu oldukları, Türkiye’deki Kürt kentlerinde katliam ve savaştan kaçan siviller için örülen dayanışma ve yardımlaşma da çalışmanın içeriğinde yer almaktadır.

Giriş

Dünya kaynakları geçmişten bugüne güç savaşlarına neden olmuş ve dünya dengeleri savaşlar sonrasında değişmiştir. Dünyanın neresinde ve ne sebeple yaşanmış olursa olsun; savaşın yankıları, oluşturduğu tahribatlar ve yıkımlar benzer olmuştur. Bu tahribat ve yıkımlar en çok kadınlar ve çocuklar üzerinde kendini göstermiş; hem fiziksel hem de psikolojik olarak ağır etkiler bırakmıştır.

Savaşın yaşandığı coğrafyalarda kadınlar, vahşetin her türlüsüne maruz kalmıştır. Militarizmin etkisiyle, kadınların savaş nesnesi olarak görülmesi; köle olarak alınıp satılmalarına ve tecavüze maruz bırakılmalarına sebep olmuştur (Bozoğlu, 2015). Fethedilen toprakla beraber gelen ödül olmuştur adeta.

1. Suriye, Kobanê ve Şengal Süreci

1.1. Suriye’de Başlayan İç Savaş ve Türkiye’deki Yankıları

Son yıllarda, Ortadoğu’nun kaderinin yeniden yazıldığı tüm gerçekliği ile karşımızda duruyor. Uzun yıllardır diktatör rejimler tarafından yönetilen bu coğrafyada Mısır ve Tunus’un ardından Suriye’de de uzun zamandır devam eden Esad ailesinin rejimi sarsılmıştır. Suriye’deki tüm halklar yaşanan çatışma ortamından büyük ölçüde zarar görmüş, Suriye özelinde yaşanan savaşın etkisiyle komşu ülkelere doğru büyük nüfus göçleri ortaya çıkmıştır.

Suriye’nin nüfusu 2010 yılında 21.5 milyon civarındayken, 2014 itibariyle bu nüfusun yaklaşık olarak 10 milyonu yerinden edilmiştir ki bu da ülke nüfusunun neredeyse yarısına denk gelmektedir. Bu kişilerin yaklaşık 6.5 milyon kadarı kendi ülkesi içerisinde yerinden edilmiş kişiler iken; 3.5 milyon civarı ise ülkesini terk etmek zorunda kalmış kişiler, yani mültecilerdir (Yonca, 2004). Hukuki olarak nasıl tanımlanırsa tanımlansın, sosyolojik açıdan önemli sayıda insanın yer değiştirmesi söz konusudur (Suriye’den Türkiye’ye Yaşanan Göç, 2015).

Bu süreçte Türkiye, Suriyeli mültecilere uyguladığı “Açık Kapı Politikası” çerçevesinde giriş yapan hiçbir Suriyeliyi geri göndermemiş, onlara Suriye’den Türkiye’ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları “Geçici Koruma Statüsü” vermiştir (Suriye’den Türkiye’ye Yaşanan Göç, 2015). Uygulanan bu politika birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bölgede halihazırda mevcut olup örgütlemiş ve terör eylemleri gerçekleştiren, varlıkları bilinen İŞİD militanlarının da ülkede rahatlıkla giriş çıkışlarının önü açılmıştır. Bu esnek mülteci politikası sonucu önce 11 Şubat 2013 tarihinde Cilvegözü sınır kapısında meydana gelen patlama ve 11 Mayıs 2013 tarihinde Reyhanlı’da gerçekleştirilen bombalı eylemde 50’den fazla kişinin hayatını kaybetmiştir. Sonrasında 20 Temmuz 2015 Suruç katliamında 34,5 Haziran 2015 Diyarbakır mitinginde 5, 10 Ekim Ankara garı katliamında 102, son olarak 2017 yılbaşı kutlamalarının yapıldığı İstanbul’da Reina isimli eğlence mekanına yönelik saldırıda 39 insan hayatını kaybetmiştir. Yaşanan bu saldırıların etkileri dünya ve ülke kamuoyunda hala devam ederken var olan tehdit de ortadan kalkmamıştır.

Suriye’deki tüm halklar yaşanan çatışma ortamından büyük ölçüde zarar görmüştür. Suriye özelinde yaşanan savaşın etkisiyle komşu ülkelere doğru büyük nüfus göçleri ortaya çıkmıştır. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından 2014’de hazırlanan “Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar Raporu’nda BM verilerine atıfta bulunularak, iç savaşın

kadınların yaşamları üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir. Raporda 2014 verilerine göre; “Suriye’de Mart 2011’de başlayan çatışmalar neticesinde 4.25 milyon kişi Suriye içinde, 2.7 milyon kişi de komşu ülkelere göç ederek o ülkelerde yaşamaya başlamıştır. Evlerini bir şekilde terk etmek zorunda kalan yaklaşık 7 milyon kişi, Suriye’nin savaştan önceki nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır” denmiştir (Bozoğlu, 2015).

Türkiye’ye Suriyeli sığınmacı akını ilk olarak Nisan 2011 tarihinde başlamıştır. Türkiye, bu tarihten itibaren Suriyelilere yönelik “açık kapı politikası” uygulayacağını ilan ederek 100.000 kişinin kritik eşik olduğunu dile getirmiş, ancak Suriye’den gelen göç dalgası beklentinin ötesinde gerçekleşmiştir. Türkiye, sürenin uzaması ve sayının dramatik şekilde artmasına rağmen Suriyelileri kabul etmeye devam etmektedir (Suriye’den Türkiye’ye Yaşanan Göç, 2015).

Suriye’deki çatışma nedeniyle kadınlar yakınlarını kaybetmiş; fiziksel ve ekonomik sıkıntılardan cinsiyete dayalı şiddete kadar pek çok zorlukla karşılaşmış ve karşılaşmaya da devam etmektedir. Özellikle genç kadınlar, şiddet, eğitimin aksaması, erken yaşta evlilik ve gebelik gibi çeşitli risklerle yüz yüze kalmıştır (Bozoğlu, 2015).

1.2. Şengal Katliamı ve Ezidi Göçü

Kürdistan Federal Bölgesindeki Êzîdîler¹, Ağustos 2014’te IŞİD’in, kutsal mekanlarının da bulunduğu Şengal bölgesine saldırması sonucu tarihlerinin en büyük katliamını yaşamışlardır. Êzîdî kadınlar ve çocuklar IŞİD çeteleri tarafından esir alınmış, erkekler din değiştirmeye zorlanmış, dinini değiştirmeyenler katliamdan geçirilmiştir. Şengal kentinde yaşanan bu işgal/katliam sonrasında çoğunlukla kadınlar ve çocuklardan oluşan binlerce Êzîdî, kaçarak Şengal Dağlarına sığınmıştır. Binlerce kadın ve genç kız IŞİD çetelerinin eline geçmemek için aç susuz Şengal Dağlarına sığınmış, 50 dereceye varan sıcaklıkta çok sayıda çocuk ve yaşlı, açlık, susuzluk gibi zorlayıcı şartlar sonucu hayatlarını kaybetmiştir.

¹ Êzîdîler Kürtçe konuşan, etniğe dayalı bir gruptur. Êzîdîlik, eski Kürt inançlarının içinde barındıran fakat İslamiyet ve Hıristiyanlıktan da fazlasıyla etkilenmiş bir dindir. Êzîdîler akraba arasında evlilikler gerçekleştiren katı yasakları olan kapalı ve hiyerarşik bir toplumdur. (Mollica, 2016). Dini inançlarının etraflarındaki diğer dinlere inanlar tarafından farklı yorumlanması sebebiyle tarih içinde birçok defa baskı ve zorlamalara maruz kalmışlardır (Asher- Schapiro, 2014). Bu nedenle, Êzîdî sığınmacılar son katliam ve göçlerini 73. Ferman-katliam olarak isimlendirmektedirler. Ezîdiler birçok defa göç mağdur olmalarına ve farklı ülkelere dağılmalarına rağmen, kapalı bir topluluk olarak kalmaya devam etmişlerdir. Yayılmacı bir din anlayışları yoktur, topluluğa mensubiyet ancak kan bağı ile olabilir. İç evliliklerin oranı çok fazladır, başlık parası ve erken evlilik yaygındır (Çelik, 2011).

Tarih boyunca yaşanan en korkunç Êzîdî katliamı olan Şengal katliamı sırasında yaklaşık 3200 kadın ve kız çocuğu IŞİD tarafından esir alınmıştır. Esir alınan bu kadınlar örgütün erkeklerinin cariyeleri olarak her gün onlarca erkeğin tecavüzüne uğramış; binlerce kadın da pazarlarda cinsel köle olarak erkeklere satılmıştır.

IŞİD tarafından “Tutsaklara ve Kölelere Almakla İlgili Sorular ve Yanıtlar” adıyla hazırlanan broşürde “ergenliğe erişmemiş bir kadın köle ile eğer cinsel ilişkiye hazırsa ilişkiye girilebileceği” yazılarak tecavüzcü zihniyet belgelenmiştir (sabah.com.tr, 24.12.2014).

Bu süreçte Suriye-Irak Sınırından Şengal Dağları’na güvenli geçiş koridorlarının açılmasıyla birlikte binlerce Êzîdî’nin, günlerce süren zorlu yürüyüş sonunda, Türkiye sınırından Şırnak, Mardin, Batman, Bitlis, Viranşehir ve Diyarbakır’a ulaşması sağlanmıştır. IŞİD’in Şengal saldırılarından yaklaşık toplam 600-700 bin sivilin etkilendiği belirtilmektedir. Bu sivillerden 10.000 kişi Türkiye’ye; 350.000 kişi Federal Kürdistan’ın Doxok/Zaxo bölgesine; 50.000 kişi Rojava’ya sığınmıştır. Türkiye’ye sığınan Êzîdîler’in sayısı 2014 sonbaharındaki verilere göre 30.000’i aşmıştır.

Kitlesel göçle gelen binlerce insan 2014 Ağustos’tan bu yana belediyelerin, sivil toplum örgütlerinin ve bölge halkının yardımlarıyla, yeni yaşam alanlarında (belediyelerin çadır kamplarında) barınmıştır. Bu süreçte kitlesel göçün yoğunlaştığı kent Diyarbakır olmuştur. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri tarafından kriz koordinasyon komisyonu oluşturularak gelen nüfus ilk günlerde geçici kamu binaları park alanlarında barındırılmaya çalışılmıştır. Sonraki süreçte ihtiyaca cevap verecek şekilde Mardin Diyarbakır yolu üzerinde belediyenin fidanlık olarak kullanılan alanında çadır kent oluşturulmuştur.

Êzîdîler’in sığınma kampına geldikleri ilk günlerde; Şengal’de yaşadıkları katliam ve savaşın etkisiyle, dışarı ile iletişimlerinde ürkek oldukları, kolay kolay kent merkezine inemedikleri, herhangi bir yere giderken toplu halde hareket ettikleri ve birbirleri ile sürekli irtibatlı olmaya çalıştıkları görülmüştür.

Hiyerarşik, feodal ve kapalı toplum yapıları ile birlikte, özellikle 2013 yılında IŞİD saldırısında Êzîdî halkına dayatılan savaş suçları Êzîdî halkının içe kapanmasına ve kadınlarına karşı daha ‘korumacı’ yaklaşımlarına sebep olmuş. Diyarbakır kampı ilk kurulduğu aylarda yapılan ziyaretlerde, kamp sakinlerinin daha mesafeli oldukları ve özellikle kadınların ortak alanları

çok fazla kullanmadıkları gözlemlenmiştir. Fakat zaman içinde kampta eski yaşam alışkanlıkları ve savaş sonrası etkilerin bir kısmı değişebilmiştir.

Diyarbakır-Çınar Yolu üzerinde, bulunan Yenişehir piknik alanı, sığınmacıların ihtiyaçlarına göre düzenlenerek 2014 yılı ağustos ayı itibari ile sadece Şengal'den göç eden Êzîdî sığınmacılara hizmet verecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır. 7000 bin kişi için hazırlanan kampın nüfusu, sığınmacıların bir kısmının Zaho'ya, Bulgaristan'a, Bismil ve Ergani kamplarına göç etmesi sebebiyle zaman içinde farklılık göstermektedir. Nisan 2015'te kamp Nüfusu 3,383 kişi olarak belirlenmiştir (Çorabatır ve Alagöz,2015). Kamp idaresinden alınan verilere göre 2017 Ocak ayı itibariyle kampta yaklaşık 1700 kişi barınmaktaydı.

Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği (GABB),Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve dört merkez (Kayapınar, Yenişehir, Bağlar, Sur) ilçe belediyesi kentteki kampa destek veren başlıca kurumlardı. Zamanla Ekoloji Derneği, Yeryüzü Doktorları, Sınır Tanımayan Doktorlar gibi birçok yardım kuruluşu ve yerel demokratik kitle örgütleri de kampa desteklerini sunmuşlardır².

Tarihlerinde katliamlar tekrarlanarak devam eden Êzîdîler, bir daha katliamdan geçirilmeyeceklerinin bir güvencesinin olmadığını, Şengal Dağları'na geri dönüşün de mümkün olmadığını ve kendileri için güvenli ülkelerin Avrupa ülkeleri olduğunu düşünmektedirler.

1.3. Kobane Direnişi ve Kobaneliler'inGöçü

2013 yılı itibari ile IŞİD, Rojava bölgesi olarak adlandırılan, Suriye'nin batısındaki Kürt kenti Kobanê'ye aralıklarla saldırılar düzenlemiştir. 15 Eylül 2014 tarihinde IŞİD Kobanê'ye yönelik saldırılarını şiddetli bir biçimde arttırmıştır. Bu yoğun saldırı sonucunda yüz binlerce insan sınırın kuzeyine (Türkiye tarafına) geçmek durumunda kalmıştır. Öncelikle Şanlıurfa'nın Suruç ilçesine gelen Kobanêliler, buradan Türkiye'nin diğer kentlerine dağılmışlardır.

²Diyarbakır-Çınar Yolu üzeri, Yenişehir piknik alanında bulunan Ezidi sığınma kampı, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi ve Yenişehir Belediyesi'ne OHAL süreci kapsamında gelen kayyumlar tarafından 5 Ocak 2017 tarihinde boşaltılmış, sığınmacılar Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'na (AFAD) bağlı bulunan Midyat Mülteci Kampına tahliye edilmiştir.

Kobanê direniş, uluslararası kimi güçlerin ve bölgedeki işbirlikçi rejimlerin taşeronluğunu üstlenen IŞİD'in başlattığı tarihin en zalim saldırısına karşı, insan olanı yaşatma ve ezdirtmeme direniş olarak tarihe geçmiştir. Herkes tarafından Rojava Direniş olarak kabul edilen bu mücadele; yok edilmekle karşı karşıya bırakılan, baskı ve zulme maruz kalan insanların farklılıklara sahip olsalar dahi bir araya gelerek özgürce yaşama kararında buluşarak gerçekleştirdikleri tarihsel bir gelişmeyi ifade etmektedir.

IŞİD tarafından Rojava'da geliştirilen bu vahşice saldırı tüm insanlığı tehdit eden bir saldırı iken, ona karşı örülen direniş de; Kürt, Türkmen, Asuri-Süryani, Ermeni, Arap ve diğer tüm kimlikler şahsında bütün insani değerleri evrensel boyutta temsil eden ve bu değerleri koruyup yaşatma direniş olmuştur.

Kobanê direnişinin dünya kamuoyunda yer edinmesinin ve anlam kazanmasının diğer bir nedeni Kürt kadınlarının da bu direnişin ön saflarında yerini almasıdır. Kobanê direnişinde tüm dünya karanlık güçlere karşı rengarenk duruşlarıyla Kürt kadınlarının özgürlük mücadelesini görmüştür. Bu mücadele ile kadınları zayıf gören zihniyet alaşağı edilmiştir.

Kobanê Kriz Koordinasyonu Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde 15 Eylül 2014'ten bu yana yaşanmakta olan olağanüstü durumda, Kobanêliler'in barınma, sağlık, eğitim ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması sürecini koordine eden oluşumdur. Kriz Koordinasyonu, Suruç Belediyesi, Dernekler, siyasi partiler ve gönüllülerin katılımıyla meydana gelmiş bir yapıdır. Bu koordinasyon üzerinden mahalle, köy ve çadır kentlerde acil ihtiyaçların dağıtımını organize edilmekte, Türkiye'deki Kobanêli ailelere ilişkin veri toplanmakta, gelen yardımlar ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının faaliyet ve katkıları koordine edilmektedir.

Kobanê Kriz Koordinasyonu'nun, Ocak 2015 tarihli "Kobanêli'lerle ilgili Son Durum Raporu"na göre; Kobanê'deki savaşın sonucunda meydana gelen göçün etkilerinin en yoğun şekilde yaşandığı ilçe Suruç ilçesidir. Burada Kobanê Kriz Koordinasyonu ile birlikte faaliyet gösteren Hayata Destek Derneği (Supportto Life – STL), Concern, Uluslararası Tıbbi Birlikler (International Medical Corps – IMC), Danimarka Mülteci Konseyi (Danish Refugee Council – DRC) gibi STK'lar hem çadır kentlerde, hem çadır kent dışında yaşamını sürdüren Kobanêli ailelerin giyim, gıda ve gıda dışı ihtiyaç (battaniye, soba, vs.), hijyen ve su sanitasyonu, psiko-sosyal aktiviteler gibi ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca, Alman hükümeti başta olmak üzere çeşitli ülkelerin desteği sayesinde

buralarda faaliyet gösteren Welthungerhilfe (WHH) gibi STK'lar da hükümetlerin Kobanêli aileler için sağladığı hibeleri Kobanê Kriz Koordinasyonu ile ortaklaşarak değerlendirmekteydi.

Kriz koordinasyon raporuna göre; bu süreçte Türkiye'de bulunan Kobanêlilerin sayısı,68.562'si Suruç, 126.000'i ise Şanlıurfa genelinde olmak üzere toplamda yaklaşık olarak 200.000 idi. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'nın, Kobanêlilerin sınırı geçmelerinden 4 ay sonra kurmuş olduğu 35.000 kişi kapasiteli çadır kente ise yalnızca 5.000 Kobanêli yerleşmiştir. Kızılay'ın AFAD kampları dışındaki Kobanêliler için sağladığı tek imkan Suruç Belediyesi'nin çadır kentlerinde çorba dağıtımını yapmak ve çocuk bezi temin etmek olmuştur.

1.4. Şengal ve Kobanê Halklarıyla Yardımlaşma ve Dayanışma Süreci

Belleklere işlenmiş acılar silinmeyecek olsa dahi, dönemin belediyeleri ve sivil toplum örgütleri bu dönemde özellikle Êzîdî halkı üzerinde yaşatılan katliamın etkileri en aza indirmeye çalışarak kadınlara ve çocuklara yönelik rehabilitasyon merkezleri, sağlık çalışmaları, eğitim merkezleri ve el sanatları atölyeleri düzenlemiştir.

Çadır kent yaşam alanında çocuklara ve gençlere yönelik spor ve eğitim faaliyetlerini sürdürecekt alanlar ile kütüphane kurulmuştur. Sivil toplum örgütleri ve kadın kolektiflerinden ses getiren birçok yardım ve dayanışma kampanyası başlatılmıştır. Böylelikle 21. yy modern, çağdaş ve bilgi çağında insanlığın tarihine kara bir sayfa açan IŞİD çetelerine büyük bir dayanışma ve ortak kader bilinciyle insanlık dersi verilmiştir.

Özellikle kadın kolektifleri çok ses getiren kampanyalar başlatmışlardır. Kobanê ve Şengalli kadınlarla dayanışma kampanyası için ihtiyaç malzemelerini(bebek maması ve hijyen malzemeleri; şampuan, elde yıkamaya uygun bulaşık ve çamaşır deterjanı, sabun, diş fırçası, diş macunu, ıslak mendil, bulaşık süngeri vb.) belirleyerek bunların temin edilebilmesi için kampanyalar örmüştür.

Bu süreçte yaşanan bu dayanışma ağı genişleyerek 2015 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar günü kutlamaları ile birleşmiş ve dünyanın her yerinden kadın mücadelesini yürüten kadın kolektiflerinin ve aktivistlerinin de katılımıyla, Nusaybin'den Suruç'a, Suruç'tan da Diyarbakır'a çizilen rotada "Dünya Kadın Yürüyüşü" hayata geçirilmiştir. Böylelikle Êzîdî kadınların yaşadığı vahşet ile dünya tarihinde bir ilk olan Kobanê direnişinde öncü olan kadınların yanında olduklarını tüm dünyaya göstermişlerdir.

2. 2015 ve Sonrasında Bölgede Yaşanan Kent Savaşları

2.1. Sokağa Çıkma Yasakları ve Temel Hak İhlalleri

Bölgemizde 7 Haziran 2015 seçimleri öncesinde yaşanan ılımlı süreç, seçimlerden sonra hızlı bir şekilde korkunç bir savaş ortamına evrilmiştir. Sözde güvenlik gerekçeleri gösterilerek kentlerimiz, ilçelerimiz, mahallelerimiz özel güvenlik bölgesi ilan edilmiştir. Bununla birlikte Sur, Cizre, İdil, Silopi, Yüksekova, Nusaybin, Derik, Lice, Silvan, Dicle, Kulp, Hani, Kocaköy gibi birçok ilçede aralıklarla sokağa çıkma yasakları ilan edilmiş, Sur, Nusaybin, Yüksekova'da yasaklar bazı mahallelerde hala devam etmektedir.

Sokağa çıkma yasaklarının devam ettiği zaman zarfında başta yaşam hakkı olmak üzere, barınma, beslenme, eğitim, sağlık gibi birçok temel hak ihlalleri yaşanmıştır. Evlerinden dışarı çıkamayan hastalar ve yaralılar sağlık hizmeti alamadıkları için can kayıpları artmıştır. Telefon ve internet kesintileri sebebi ile ambulanslara ulaşamayan yaralılar kan kaybından ölmüştür.

Fırınlara çalışmasına izin verilmediği için halk en temel besin maddesi olan ekmekten dahi mahrum kalmıştır. Kadınlar evlerinde sahip oldukları malzemeler ölçünde ekmek yapmışlardır. Bu uzun süren çatışmalı süreç ve akabinde devam eden yasaklar çocukların psikolojisinde derin izler bıraktığı gibi eğitim hakkını da ihlal etmiş, zaten adaletsiz bir eğitim sistemi içinde olan öğrenciler için yeri doldurulamayacak boşluklar oluşturmuştur.

Sokağa çıkma yasakları ile her türlü hak ihlali meşru sayılmıştır. Güvenlik gerekçesi adı altında sokaktan geçmek, kendi evinde kahvaltı etmek, beyaz bayrak eşliğinde geçim kaynağı olan hayvanlarına otlatmak, evinin merdiveninde oturmak gibi en doğal davranışların suç teşkil ettiği kabul görmüştür. Sokağa çıkma yasakları devam ederken her geçen gün kadın, çocuk, erkek, genç ve yaşlı sivil hayatlarını kaybetmiştir. Ölen veya yaralanan yakınlarına ulaşabilmek içinse defalarca girişimde bulunan insanlar alana girememiştir, hatta kendi canlarından olmuşlardır.

Cizre'de ambulansla yaralılara yardım götürmeye çalışan sağlık çalışanı Abdülaziz Vural güvenlik güçleri tarafından açılan ateş sonucu kafasından vurularak hayatını kaybetmiştir.

Şırnak Silopi'de 19 Aralık 2015 tarihinde 70 yaşındaki Taybet İnan güvenlik güçlerinin açmış olduğu ateş sonucu sokak ortasında yaralanmıştır. Yaralı kadını almaya çalışan yakınlarına da ateş açılarak izin verilmemiştir. Sokak ortasında beklerken kan kaybından ölmüş ve cenazesi 7 gün boyunca alınamamıştır (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1. Cenazesi 7 gün sokak ortasında kalan Taybet İnan

Mardin Dargeçit'te elinde beyaz bayrak olmasına rağmen güvenlik güçlerinin hedefi olan Sacide Gezginci geçim kaynağı olan hayvanlarını olatmaya çalışırken beyaz bayrak taşıdığı sol elinden vurulmuş, kaburgaları delinmiş, yoğun bakıma alınmış ve akabinde sol kolunu kaybetmiştir (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2. Kolunu kaybeden Sacide Gezginci

Diyarbakır Sur'da yasaklar devam ederken 3 Ocak 2016'da evinde çocukları ile birlikte kahvaltıda bulunan Melek Alpaydın, evinin penceresinden giren top mermisinin başına isabet etmesiyle can vermiştir (Fotoğraf 3).

Fotoğraf 3. Evinde top mermisiyle öldürülen Melek Alpaydın

Diyarbakır Sur'da yaşanan yasaklar esnasında 6 Ocak 2016'da merkez Yenişehir ilçesinde evinde bulunan Mevlüde Ketani başından vurularak ağır yaralanmıştır.

Şırnak Cizre'de evlerinin merdivenlerinde halasının kucağında vurulan üç aylık Miray bebek beyaz bayrak eşliğinde ambulansa götürülürken yakınlarına ateş açılmıştır. Miray bebek olay yerinde ölümlenirken, dedesi Ramazan İnce kaldırıldığı hastanede yaşamını yitirmiştir.

Şırnak Cizre'de sokağa çıkma yasakları ve abluka devam ederken evinin avlusunda vurulan 10 yaşındaki Cemile Çağırğa hayatını kaybetmiştir. Cesedi bozulmasın diye annesi (Fotoğraf 4) Cemile'yi kayınbiraderinin evinde derin dondurucuda üç gün boyunca bekletmiştir (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 4-5 Cemile Çağırğa'nın annesi ve dondurucuda bekletilmek zorunda kalan Cemile Çağırğa

Savaşın insanlar, insanların yaşam alanları, kültürleri üzerindeki yıkıcı etkisiyle birlikte doğal çevre ve canlılar üzerinde de kıyımlar yaratmıştır. 25.12.2015

tarihinde basınla paylaşılan “Çatışmalı Ortamda Ekolojik Tahribat Raporu”na göre ormanlık alanlar, bağ evleri, üzüm bağları, bostanlar, meyve bahçeleri yakılmış, çok sayıda büyükbaş ve küçükbaş hayvan telef edilmiştir. Öyle ki bazı yerlerde geçim kaynağı olan hayvanlardan geriye kalanların otlatılacağı alanlar dahi kalmamıştır. (Fotoğraf 6-7)

Fotoğraf :6-7 Bu süreçte bölgede yaşanan orman yangınları görüntüleri.

2.2. Hasar Tespit Çalışmaları

Abluka altına alınan yerlerdeki çatışmalı süreçten sonra sokağa çıkma yasaklarının devam etmesi sebebiyle insanlar, mahallelerine, evlerine girememiştir. Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının çağrıları ve alana girme çabaları sürekli olarak geri çevrilmiştir. Yasaklardan sonra alanlara sadece Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na bağlı birimler girebilmiş ve hasar tespit çalışmaları yürütmüştür. Bakanlığın yapmış olduğu hasar tespiti çalışmalarına eş zamanlı olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği (GABB), TMMOB’nin de içinde yer aldığı ekiplerle hasar tespiti çalışmaları yapmıştır. Bu tespitler karşılaştırıldığında GABB ve TMMOB tarafından az veya orta hasarlı olarak tespit edilen yapıların çoğunun bakanlık tarafından ağır hasarlı olarak kayda geçirildiği görülmüştür. GABB’nin yürüttüğü hasar tespit çalışmaları; yerinde yapılan incelemeler sonucu doldurulan formlar ve fotoğraflarla desteklenmiş olup hasar boyutu hassasiyetle değerlendirilmiştir. Ekoloji Derneği Haziran 2016 “Kent Kırımlarına Karşı Toplumsal Farkındalık Yaratma ve Mücadele Modeli Tartışmaları Panel Raporu”nda bu veriler ayrıntılı olarak verilmiş. Tablo 1’de ise özetlenmiştir

Tablo 1. Yasakların kalkmasıyla birlikte çatışmalı bölgelere giren GABB'nin tespit ettiği hasarlar

Hasar Tespiti Yapılan Bölge		Zarar Gören Yapılar		
		Konut	İşyeri	Kamu Binası
Mardin	Dargeçit	26	9	1
	Nusaybin	55	27	5
	Derik	172	56	
Diyarbakır	Silvan	552	105	4
	Bismil	41 (Konut ve işyeri)		
	Sur	706 (Konut ve işyeri)		
	Lice	2		
	Dicle	22 (Konut ve işyeri)		
Hakkari	Yüksekova	20	2	
	Şemdinli	42	122	4
TOPLAM		1973		

GABB yürütücülüğünde yapılan hasar tespit çalışmaları kapsamında bölgeye giden ekipler içinde üye belediyeler ve bölgede bulunan (Diyarbakır-Van-Mardin-Batman) TMMOB bileşenleri ile yer almıştır. Hasar tespiti için gerekli izinler alınmış olmasına rağmen; sokak başlarını tutan zırhlı araçlarca hasar tespiti için gelmiş ekipler durdurulmuş, alandan uzaklaştırılmış ve gözaltılar yapılarak çalışmalar engellenmeye çalışılmıştır.

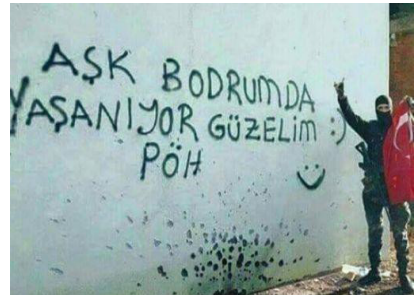
Hasar tespiti çalışmaları esnasında karşılaşılan manzarada insanların evleri yıkık ve oturulamayacak durumda bile olsa evlerinin başında, mahallelerinde bekledikleri, evlerine sahip çıktıkları görülmüştür. (Fotoğraf 8-9-10)

Fotoğraf 8-9-10. Halk yıkık evlerinden, mahallerinden ayrılmamıştır.

Yıkımın boyutu ne kadar fazla da olsa, özellikle kadınların bir an önce evlerindeki yaşantılarına geri dönebilmek, çocuklarının ihtiyaçlarına cevap olabilmek düşüncesi içinde olduğu anlaşılmıştır. Aileler ya akraba, komşu gibi yakınlarının evlerinde ya da orta-az hasarlı evlerinde kalarak kendi imkânları ile hasarı gidermeye ve yaşama devam etmeye çalışmışlardır.

Hasar tespiti çalışmaları esnasında gerek sokak duvarlarına gerekse evlerin iç duvarlarına, camlarına hakaret ve onur kırma amacıyla yazılan ve özellikle kadınların ruh halini sarsan nitelikte ifadeler olduğu görülmüştür. (Fotoğraf 11).

Fotoğraf 11. Duvarlara hakaret amaçlı yazılan yazılardan bir örnek

2.3. Kentsel Yıkımlar

Bakanlığın yapmış olduğu hasar tespiti çalışmaları sonuçlarının yüksek oranda ağır hasarlı yapı çıkması bölgedeki bazı ilçelerin tamamına yakını için riskli alan kararı alınmasında ciddi anlamda alt yapı oluşturmuştur. Sur, Silopi ve İdil'in neredeyse tamamı riskli alan ilan edilmiş, bu ilanlar ile geri dönüşü olmayan boyutlarda yıkımlar gerçekleşmiştir (Fotoğraf 12-13-14-15).

Diyarbakır Suriçi'nde çatışmaların yoğun yaşandığı ve yasağın hala devam ettiği 6 mahalle ve Sur diplerinde çatışmaların olmadığı alanlarda büyük oranda yıkımlar yapılmıştır. Tarihi tescilli yapılar, tarihi olup henüz tescillenmeyen yapılar, sivil mimari yapılar, mevcut sokak dokusu yok edilmiştir (Fotoğraf 16).

Fotoğraf 12-13. Kentlerden yıkım görüntüleri

Fotoğraf 14-15 Kentlerden yıkım görüntüleri

Fotoğraf 16. Kentlerden yıkım görüntüleri

2.4. Yerinden Edilme ve Göç

Riskli alan ilanlarından sonra, alınan Acele Kamulaştırma kararları ile zorunlu olarak göç ettirme politikası hayata geçirilmiştir. İnsanlar senelerce yaşadıkları yerlerinden, yurtlarından hayatlarının büyük bir kısmını geride bırakarak; yanlarına sadece elde taşınabilecek birkaç eşyayla göç etmek zorunda kalmıştır. Bazen de geçmiş yaşantılarına ait hiçbir şeyi alma fırsatı bulamadan evlerini terk etmek zorunda kalmışlardır (Fotoğraf 17-18-19-20).

Fotoğraf 17-18 Kentlerden göç görüntüleri

Fotoğraf 19-20. Kentlerden göç görüntüleri

Diyarbakır Suriçi sakinleri, 90'larda yakılıp yıkılan köylerinden göç edip buraya yerleşen ve alışık oldukları kırsal yaşamı Sur'da devam ettirmeye çalışan bir kesimdir. Yoğunlukla günü birlik tamirat veya taşımacılık işleriyle geçinen ve gelir seviyesi düşük aileler bu bölgede ikame etmektedir. Geleneksel avlulu Diyarbakır evlerinden ve dar sokaklardan oluşan Sur'da komşuluk ilişkileri oldukça gelişmiştir. Buradaki nüfusun büyük bir kısmı çatışma sonrasında yine göç etmek zorunda kalmıştır. Suriçi'nden göçenler genel olarak; ekonomik olarak hayatlarını devam ettirebilecekleri ve yapı olarak Sur'a yakın buldukları merkez Bağlar ilçesine yerleşmiştir. Ancak Suriçi'ndeki sık ve yakın yapılanma, oradaki dayanışma hali, komşuluk ilişkilerini göç ettikleri yerlerde bulamamışlardır. Kadınlar avludaki sosyal yaşantıları, paylaşımları, kendi evlerinin damlarında yaptıkları salça ve kurutmalıklar, çocuklarının oyun oynadığı sokaklardan koparılmışlardır. Nüfusun yüksek oranda Sur'dan göç ettirilmesiyle orada yaşanan kültür de yok edilmeye çalışılmıştır.

Şırnak'ta da çatışmaların sürdüğü süreçte evlerini terk etmek zorunda kalan halk kentin çeperinde kurduğu baraka ve çadırlarda kalmaya başlamıştır. Göç sonrası geçici olarak yeni yaşam alanları oluşturulmasında kadınların

etkisi çok büyük olmuştur. Birkaç tane eşya ile dahi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmak, çocuklarına yemek yapacak bir kap, gölgelik oluşturacak ya da yağmurdan koruyacak bir sığınak oluşturmak kadınlar için çok önemli olmuştur. Şırnak'ta doğal malzemelerden derme çatma bir şekilde oluşturulan çadırlarda yaşamlarını devam ettirmeye çalışan halk, kışın soğukta, yazın kavurucu sıcaklarda hayat mücadelesi vermiştir. (Fotoğraf 21-22-23-24).

Fotoğraf 21-22. Şırnak'ta yıkım sonrası geçici barınma alanları görüntüleri

Fotoğraf 23-24. Şırnak'ta yıkım sonrası geçici barınma alanları görüntüleri

90'lı yıllarda ev baskınları, evlerin yakılması ve köy boşaltmalar ile yüzünü gösteren savaş şimdi de imar-iskan, yasa ve mevzuat değişiklikleri ile kendisine bir kılıf uydurmuştur. Bu savaşla nüfusun yüksek oranda zorunlu olarak yerinden ettirilmesi ile Kürt kentlerindeki sosyo-demografik yapının değiştirilmek istendiği açıktır. Kürt kentlerinin özgün yapısı ve halkının kültürel değerleri yok edilerek piyasaya hizmet edecek yeni rant alanları oluşturmak amaçlanmıştır. UNESCO tarafından 2015 yılında "Dünya Kültür Mirası"na alınan Diyarbakır Surları ve Suriçi'nin orijinal hali Fotoğraf 25'te, çatışmalı süreç sonrası yıkıma uğramış hali ise Fotoğraf 26'da görülmektedir.

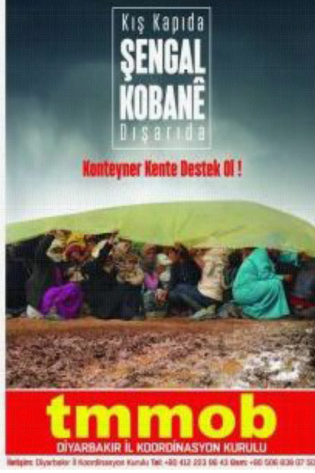

Fotoğraf 25-26. Suriçi'nin orijinal hali ve çatışmalı süreç sonrası yıkıma uğramış hali.

3. TMMOB'nin Dayanışma Çalışmaları

2013 Yılından itibaren bölgede yaşanan savaş ve kent yıkımları ile birlikte ortaya çıkan zorunlu göç ve insani mağduriyetlere bir nebze de olsa cevap olmak için -TMMOB genel merkezinin desteğiyle- TMMOB Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu ve tüm bağlı odaları ve şubeleriyle birlikte dayanışma kampanyaları başlatmıştır.

TMMOB Diyarbakır İKK İŞİD'in saldırılarından kaçan Kobanê ve Şengal halkı için 18 Ekim 2014 tarihli toplantısında 'Kış kapıda Şengal ve Kobanê dışarıda!' adı ile dayanışma kampanyası başlattı. Kampanya kapsamında 83adet konteynır parası toplanmış, konteynırlar Urfa'nın Suruç İlçesi'ne teslim edilmiş, bu konteynırlara belediyenin ve Kobanê Kriz Koordinasyon Kurulu'nun belirlediği savaş mağduru aileler yerleştirilmiştir (Fotoğraf 27-28).

Fotoğraf 27-28. 'Kış kapıda Şengal ve Kobanê dışarıda! Kampanya broşurü ve konteynır yerleşimi görüntüsü.

Bilimi ve tekniği esas alan, kentlerin kimliğini özümseyerek, meslek alanlarına yönelik her türlü yardımlaşma ve dayanışma duygusuyla hareket eden, halkların sorunlarının meslek/meslektaş sorunlarından ayrılmayacağı ve kamusal sorumluluk gerçeğiyle hareket eden TMMOB Diyarbakır İKK bileşenlerinin oluşturduğu 12 kişilik heyet, Suruç Kaymakamlığı'nın özel izniyle 11 şubat 2015 tarihinde Kobanê'yi ziyaret etmiştir. Heyet, Mürşitpınar Sınır Kapısı'ndan Kobanê'ye giriş yapmış, sınırda Kobanê Kanton yönetimi görevlilerince karşılanmıştır.

Heyetin teknik inceleme çalışmaları; Kanton yönetimi tarafından belirlenen güvenli alanlarda yapılmıştır. İŞİD'in yaptığı saldırı, işgal ve katliamın meydana getirdiği yıkımları, talanı ve yeniden inşa sürecini yerinde incelemek amacıyla yapılan ziyaretin ardından hazırlanan Kobanê ön inceleme raporu basınla ve kamuoyu ile paylaşılmıştır (Fotoğraf 29).

Daha sonraki süreçlerde Kobanê'nin yeniden inşa edilmesi çalışmaları kapsamında hazırlanacak planlama ve projelendirme çalışmalarına altlık olacak Kobanê Kenti mevcut durum analiz raporu TMMOB Diyarbakır İKK bileşenleri tarafından hazırlanmıştır.

Fotoğraf 29. Kobanê’de yıkımın boyutlarını gösteren görüntü.

Suriye iç savaşıyla başlayan göç ve IŞİD’in Kobanê kentine ve Şengal bölgesine saldırmasıyla yoğunlaşan zorunlu göçle gelen sığınmacılara dünya ve Türkiye geneli birçok yardım ve dayanışma kampanyası başlatılmıştır. TMMOB Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu da bölgeye gelen Kobanêlive Êzîdî halkı için temel insani ihtiyaçlarını (gıda-giyisi-ayakkabı-ilaç vb) karşılayacak yardım kampanyaları yapmıştır.

2015 Aralık ayından itibaren bölgedeki kentlerde yaşanan çatışmalı süreçte Şırnak halkının kendi çabalarıyla kurduğu çadır yerleşiminde barınan halk için TMMOB Diyarbakır İKK tarafından öncelikli ihtiyaç olarak karar verilen “Buzdolabı Kampanyası” başlatılmıştır. Bu kampanya ile 238 adet buzdolabı Şırnak ve Yüksekova’daki çadır yerleşimlerdeki ailelere dağıtılmıştır (Fotoğraf: 30- 31).

**Çatışmalı Süreçten
Zarar Gören Halkımızla**

DAYANIŞMA!

**Öncelikli İhtiyaç
BUZDOLABI**

İRTİBAT MERKEZİ
İKK Sekreterliği
Elektrik Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubesi
Alimniri 4.Sk. Müge-6 Apt. K:1 No:2 Yenışehir/DIYARBAKIR
0412 228 46 20

tmmob
MİMARLAR ODASI
DIYARBAKIR ŞUBESİ

diyarbakir.ikk@tmmob.org.tr
0533 385 51 55

Fotoğraf 30-31. Buzdolabı kampanyası afişi ve dolapların dağıtımı.

TMMOB Mimarlar Odası Diyarbakır Şubesi çatışmaların yaşandığı kentlerde mağdur olan özellikle kadın ve çocukların temel gıda ve insani ihtiyaçların karşılanmasına yönelik dayanışma kampanyası yürütmüştür (Fotoğraf 32).

DAYANIŞMA

**SÜR, CİZİR, FARQİN, HEZEX, NİSÊBİN, DÊRIK VE
SILOPÎ' DEKİ HALKIMIZA
ULAŞTIRILMAK ÜZERE
KURU GIDA, BATTANIYE, YATAK, BEBEK MAMASI,
ÇOCUK BEZİ, KADIN PEDİ
DESTEKLERİNİZİ BEKLİYORUZ**

**MİMARLAR ODASI
DIYARBAKIR ŞUBESİ**

Ekinçiler Cad. Kalender Plaza No:6/10 DIYARBAKIR Tel: 0412 223 25 42 Fax: 0412 223 36 57 www.dimod.org.tr

BAKUR YAKARCI İHTİŞARİ İZLENİMİ
10. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
10. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

BAKUR YAKARCI İHTİŞARİ İZLENİMİ
10. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
10. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

BAKUR YAKARCI İHTİŞARİ İZLENİMİ
10. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
10. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Fotoğraf 32. TMMOB Mimarlar Odası Diyarbakır Şubesi dayanışma afişi.

Diyarbakır Suriçi bölgesinin kentsel sit alanının tamamı (çatışmaların olmadığı mahallelerde) yaklaşık % 82'si Bakanlar Kurulu kararıyla 21.03.2016 Acele Kamulaştırma kapsamına alındı. Böylece alanda toplamda 363 ada, 6300 parsel kamulaştırılma kapsamına alınmış oldu. Bu kararla alanda kamusal kullanımdaki tarihi camiler, kiliseler, hanlar, hamamlar, çeşmeler, meydanlar ve halkın özel mülkiyetleri kamulaştırma kapsamına alındı. Suriçi bölgesinde kayıtlı bulunan yaklaşık 59 bin kişinin zorunlu yerinden edilmesine neden olan kararın iptali için Diyarbakır TMMOB İKK olarak bilgilendirme afişleri ve itiraz davaları açıldı(Fotoğraf: 33-34).

Fotoğraf 33-34. Suriçi Bölgesi Acele Kamulaştırma haritası ve TMMOB Diyarbakır İKK bilgilendirme broşürü.

Sonuç

- Suriye'de 2011 yılında yoğunlaşan iç savaşla birlikte 2014 itibariyle nüfusun yaklaşık olarak 10 milyonu yerinden edilmiştir. Bu kişilerin yaklaşık 6.5 milyon kadarı kendi ülkesi içerisinde yerinden edilmiş; 3.5 milyon civarı ise ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi 2016 Ocak ayı verilerine göre Türkiye'de 2 milyon 255 bin 299 kayıtlı Suriyeli'nin 279 bin 574'ü kamplarda kalmaktadır. Türkiye'de Suriyeli mülteci ve sığınmacıların en fazla bulunduğu kentler Şanlıurfa, Hatay, İstanbul ve Gaziantep'tedir. BM verilerine göre Avrupa ülkelerinde 813 bin 599 Suriyeli olduğu belirtilmiştir.

- 15 Eylül 2014 tarihinde IŞİD'in Kürt kenti Kobanê'ye yoğun saldırısı ile Türkiye sınırını aşan sığınmacı sayısı yaklaşık 200 bin kişiyi bulmuştur. Sınırı aşan sığınmacılar bölge belediyelerinin STK'lar desteği ile kurduğu geçici çadır kentlerde veya AFAD kamplarında ya da yakınlarının evlerinde barınmışlardır.
- Kobanê'de IŞİD çetelerine karşı süren 134 günlük direnişten sonra kentte hakimiyet 15 Eylül 2015 tarihi itibarıyla Kürt direniş güçlerinin eline geçmiştir. Bu tarihten itibaren Suruç ve Şanlıurfa sınırında bulunan yaklaşık 200 bin kişi kente geri dönmeye hızlı bir şekilde başlamıştır. Bugün Suruç ve Şanlıurfa sınırlarında çok az sayıda Kobanê'li sığınmacı bulunmaktadır.
- 28.03.2017 rudaw.net in haberine göre; IŞİD'in 3 Ağustos 2014 tarihinde tamamı Êzîdî Kürtlerden oluşan Şengal bölgesine saldırmasıyla resmi olmayan verilere göre yaklaşık 70 bin Êzîdî Kürt göç etmek zorunda kalmıştır. Bölgede % 80 oranında göç yaşanmış, bunların % 60'ı Avrupa'ya göç etmiş, geri kalanlar ise komşu ülkelere ve Irak Federal Kürdistan bölgesindeki kamplara sığınmışlardır. IŞİD'in Şengal saldırısı ile 2014 Ağustos ayından bu yana yaklaşık 3500 Êzîdî kadın hala IŞİD'in elinde esir olarak bulunmakta, köle pazarlarında cariye olarak satılmaktadır.
- Diyarbakır Suriçi'nde 2 Aralık 2015 tarihinde başlayan sokağa çıkma yasakları halen devam etmekte, 6 mahalleye giriş yapılamamaktadır.
- Diyarbakır Suriçi bölgesi devam eden yasaklar nedeniyle kamuya (halka) kapalı olduğu için alandaki yıkımın boyutları basından ve uçaklardan çekilen fotolarından takip edilmektedir. Bu tespitler neticesinde yasaklı alanın yaklaşık %80'inin tamamen (konut ve bir kısım tescilli yapılar) yıkılmış durumda olduğu anlaşılmıştır.
- Diyarbakır Suriçi bölgesinin % 82'si çatışma olmayan mahalleri ve kentsel sit alanının tamamı ile birlikte Acele Kamulaştırma kapsamına alınmıştır. Toplamda 363 ada 6300 parsel kamulaştırılma kararının kapsamına alınmıştır. Bu karar kapsamında alanda barınan ve Suriçi'nin yaklaşık % 30'luk kesimini oluşturan kiracılar ve mülksüzler görmezden gelinerek hak iddia edememişlerdir.
- Çatışmalar öncesi 59.000 olan Suriçi nüfusu; çatışmalar ve yıkımlar sonrası yaklaşık 30.000 kişiye düşmüştür. Af örgütünün 10.03.2017 tarihli raporunda göre Sur'da 1750 evin yıkıldığı, 500 evin daha yıkılacağı söylenmiştir.
- Bölgede Cizre, Silopi, İdil, Yüksekova, Şırnak ve Nusaybin'de çatışmaların sonlanmasıyla birlikte Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yapılan hasar tespit çalışmaları neticesinde bu yerleşimlerin ve nüfusun tahliyesini öngören "Riskli Alan Kararları" ve "Acele Kamulaştırma Kararları" halkın talepleri gözetenmeden sıralı bir şekilde alınmıştır.

- Çatışmalar sonrası devlet tarafından yapılan yıkımlarla Nusaybin ve Şırnak kentleri yok olmuş, dümdüz bir alana çevrilmiştir. Yeni yapılan imar planlarıyla başka alanlarda planlanan bu kentlerde yerinden edilen kesim için yüksek oranlarda banka kredilendirilmesi gündeme geldiğinden zorunlu göçün ve mülksüzleştirilmenin önü açılmıştır.
- Şırnak ve Yüksekova'da evleri yıkılan halk kentin çeperlerinde doğal malzemedен inşa ettikleri geçici barınma alanlarında yerleşmişlerdir. Ancak devlet bu alanlarda insanların barınmasına müdahale etmiş bu alanları boşaltmıştır.
- Çatışmaların yaşandığı kentlerde/yerleşimlerde kent ihlalleri ve temel insani ve canlı ihlalleri yaşanmıştır. Bu hak ihlallerin bir kısmı için yasal ve hukuki süreç OHAL nedeniyle başlatılamamıştır. Ancak ağır güvenlik koşullarına rağmen yapılan bu haksız uygulamalara birçok dava ve itirazlar ilgili STK'lar tarafından yapılmış. Bu süreçte Diyarbakır TMMOB ve odalar, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından masa başında yapılan imar plan uygulamalarına, Riskli Alan ilanlarına ve Acele Kamulaştırma Kararlarına iptal davaları açmıştır.
- Uluslararası Af Örgütü'nün 10.03.2017 de açıklanan raporunda, bölgedeki kentlerde 2015 Aralık ayından itibaren yaşanan operasyonlar sırasında yaklaşık 500 bin kişinin evlerini terk etmek zorunda kaldığı belirtilmiştir.
- Bölgede OHAL süreci ile 10 il, 64 ilçe ve 9 belde belediyesi olmak üzere toplam 83 adet DBP belediyesine kayyum atanmıştır.
- 22.11.2016 tarihinde yayınlanan KHK ile 550 dernek, 9 basın yayın kuruluşu ve 18 vakıf kapatılmıştır.16 sı TMMOB Diyarbakır üyesi olmak üzere Türkiye'de toplam 430 mühendis- mimar ve şehir plancı ile birlikte 15726 kamu çalışanı görevinden ihraç edilmiştir.
- OHAL kapsamında çıkarılan KHK'lar ile bölge belediyelerine gelen kayyumlar tarafından binlerce emekçi, yüzlerce mühendis, mimar ve şehir plancısı meslektaşımız açığa alınmış, ihraç edilmiş ve sözleşmeleri feshedilmiştir.

*TMMOB DİYARBAKIR İL KOORDİNASYON KURULU KADIN
ÇALIŞMA GRUBU*

KAYNAKLAR

Birey ve Toplum Dergisi, Suriyeden Türkiye'ye Yaşanan Göç, 2015

T. Bozoğlu, ŞPO Kadın Özel Eki Bülteni, 2015. www.sabah.com.tr, 24.12.2014.

GABB, Kent Merkezlerinde Gerçekleşen Çatışmalar Sonrası Durumu

(**Hasar Tespit- Zorunlu Göç Raporu**) 30.06.2016

Ekoloji Derneği, Kent Kırımına Karşı Toplumsal Farkındalık Yaratma ve Mücadele Modeli Tartışmaları Panel Sonuç Raporu, Haziran 2016.

Kadın-Savaş-Kent, TMMOB, ŞPO Haber Bülteni, Kadın Özel Eki Sayı:5 Mart 2015. İKK Diyarbakır Kadın Komisyonu, Basın Metni, 08.01.2016.

Uluslar Arası Af Örgütü, Suriçi 'Zorla Yerinden Edilen Ve Mülksüzleştirilenler: Sur Sakinlerinin Evlerine Geri Dönme Hakkı, 10.03.2017.

<https://www.google.com.tr/intl/tr/earth>, 2015,2016

ŞPO,DiyarbakırŞube,BasınMetni,(Http://Www.Spo.Org.Tr/Genel/Bizden_Detay.Php?Kod=7450#.Wq ddouxyhdg,) Haziran, 2016.

Mimarlar Odası Diyarbakır Şube Sur fotoğrafları arşivi.

Rojava Derneği, Kobanê Kriz Koordinasyonu'nun,"Kobane Son Durum Raporu" Ocak 2015 rudaw.net, Ezidi Göçü Haberi, 28.03.2017

AKP DÖNEMİ KADIN İSTİHDAM POLİTİKALARI: ESNEK VE GÜVENCESİZ ÇALIŞMA¹

Gülây Toksöz²

GİRİŞ

AKP dönemi politikalarının kadın istihdamı üzerindeki etkilerini Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve kültürel yapısının işgücü piyasalarını nasıl şekillendirdiğini göz önüne almadan değerlendirmek mümkün değildir. Ayrıca bu değerlendirmenin bir tarihsel süreklilik içinde yapılması, AKP'nin iktidarda olduğu 2002-2015 yılları arasındaki dönemi bir bütünün kesiti olarak görmek bakımından anlamlıdır. Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranları 20. yüzyılın ikinci yarısında düşmeye başlamış, düşüş eğilimi 2000'lere kadar devam etmiş ve 2000 sonrası dönemdeki artış eğilimi de zayıf kalmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranlarının arttığı bir süreçte Türkiye'nin bu durumu birçok feminist araştırmacının ilgisini çekmiş, kadın işgücü arzını ve talebini kısıtlayan çeşitli faktörler üzerinde durulmuştur (Özbay 1990; Özar 1994; Ecevit 1998; Özar/Günlük-Şenesen 1998; İlkaracan 2012; Toksöz 2011, 2012).

Kadınların işgücüne katılımı ve istihdamın cinsiyet dağılımı arz ve talep faktörlerinin karmaşık bir bileşeni olarak kabul edildiğinde, bunun gerisindeki sosyokültürel ve makro ekonomik faktörlere bakmak gerekir. Sosyokültürel faktörler o ülkede özel ve kamusal patriarkanın ailedeki ve işgücü piyasalarındaki gücüne ve dolayısıyla kadın işgücü arzı üzerindeki etkilerine atıfta bulunur. Makro ekonomik faktörler ise o ülkede izlenen kalkınma stratejisine, uluslararası işbölümü bağlamında ülkenin dünya ekonomisindeki yerine, sanayileşme sürecinin içinde bulunduğu aşamaya bağlı olarak işgücü talebinin düzeyine atıfta bulunur. Kadın işgücüne yönelik talebi karşılayacak işgücü arzının ortaya çıkması ve kadınların istihdam koşulları o ülkedeki patriarkal ve kapitalist sistemlerin işleyişiyle yakından bağlantılıdır. Kapitalizm ve patriarka arasındaki farklı eklemlenme biçimlerine bağlı olarak, gelişmekte olan ülkelerde kadınlar açısından işgücüne ve istihdama farklı katılım örüntüleri ortaya çıkar. Türkiye'de de kadınların işgücüne olan talebi karşılayacak bir kadın işgücü arzının ortaya çıkması ve kadınların çalışma koşulları patriarkal ve kapitalist sistemlerin karşılıklı etkileşimine bağlıdır.

¹ Bu bildiri 10 Aralık 2016'da yapılan VIII. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumunda sunulmuş ve metindeki istatistikler TMMOB 2. Kadın Sempozyumu için güncellenmiştir.

² Ankara Üniversitesi; SBF emekli öğretim üyesi

Hartmann'ın (1981) klasikleşmiş ve erkeklerin kadınlar üzerindeki sistematik egemenliğini ifade eden patriarka tanımına göre bu egemenliğin maddi temeli, erkeklerin kadın emeğini denetim altında tutmasına izin veren tüm toplumsal yapılara dayanır. Bu denetim kadınları üretken kaynaklara örneğin kapitalist toplumda ücretli çalışmaya erişmekten alıkoyma ve cinselliklerini kısıtlama biçimini alır. Bu kısıtlama geleceğin işgücü olan çocuklara ilişkin değişen taleple yakından bağlantılıdır. Ancak erkekler kadınların evde kalarak kendilerine hizmet etmesini istediği sırada kapitalistlerin kadın işçilere ihtiyacı varsa, çıkarları çatışabilir. Kadınların aile içindeki tabii konumları onları işgücü piyasasında dezavantajlı kılarken, işgücü piyasasındaki dezavantajlı konum onları ailede korunmasız bırakır. Walby (1986) Hartmann'ın analizine büyük ölçüde katılsa da, kadınların işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumlarının yani iyi işlerden dışlanmalarının ve devletin kapitalist ve patriarkal çıkarlar arasındaki uzlaştırmacı rolünün kadınların hane içindeki tabiiyetinin kaynağı olduğunu öne sürer. Ona göre bir sistem olarak patriarka altı yapıdan oluşur: hane içi çalışmada patriarkal ilişkiler, ücretli çalışmada patriarkal ilişkiler, patriarkal devlet, erkek şiddeti, cinsellikte patriarkal ilişkiler ve kültürel kurumlarda patriarkal ilişkiler. Walby (1996) çeşitli üçüncü dünya feministleri ve postfeminist akademisyenlerin patriarkanın kültürel farklılıkları göz önünde tutmayan indirgemeci bir kavram olduğuna dair eleştirileri karşısında kavramı geliştirmeye çalışır ve özel ve kamusal patriarka ayrımını getirir. Özel ve kamusal patriarkada söz konusu altı yapının hepsi mevcut olmakla birlikte aralarındaki ilişki ve göreceli önemleri zamana, topluma ve kültüre göre değişkenlik gösterir. Özel patriarka erkeğin hane içinde yeniden üretim faaliyetinde bulunan kadın üzerinde kurduğu denetimle sağladığı yararı ve kadının kamusal alandan dışlanmasını ifade eder. Kamusal patriarkada ise başta devlet olmak üzere kamusal alanın tüm yapıları patriarkanın uygulayıcı ve sürdürücüleridir. Kadınlar kamusal alandan dışlanmaz ama tabii ve dezavantajlı biçimlerde yer alırlar. Walby (1997, 2002, 2009) ilerleyen çalışmalarında giderek patriarka kavramını terk etse de, özel ve kamusal patriarka kavramları gelişmekte olan bir çok toplumu analiz etmede yararlıdır.

Bu bildiride Türkiye'de yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde kurulan Cumhuriyetin 'Batılı ve modern' bir toplum yaratma çabalarını göz önünde tutan bir tarihsel süreklilik içinde kadın istihdamının gelişimini yorumlamak üzere özel ve kamusal patriarka kavramlarından yararlanılacaktır. Kadın erkek eşitliğinin hukuki düzlemde büyük ölçüde sağlanmış olduğu bu dönemde uygulanan ekonomi politikaları kadınların ücretli işgücüne katılımını artırmadığı için kapitalizm özel ve kamusal patriarkanın gücünü sarsmamıştır. Makalede bu

tarihsel çerçeve içinde özellikle 2002-2015 arası AKP hükümetleri dönemi politikaları analiz edilecek ve bu amaçla işgücü piyasasındaki gelişime dair istatistikler ve resmi metinler değerlendirilecektir.

1. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADIN İSTİHDAMI

Türkiye’de 1923’de Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte piyasacı kalkınma modeli benimsenmiş, 1930’lardan itibaren ithal ikameci bir sanayileşme politikası izlenmiş ve özel sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle devlet sanayileşmede temel aktör konumunda olmuştur. İkinci Dünya Savaşını izleyen dönemde Türkiye uluslararası piyasalara açılmakla birlikte ithal ikameci politikaları sürdürmüştür. Kamu sanayi yatırımları daha çok temel tüketim ve özel sektörün ihtiyaç duyduğu bir kısım ara mallarının üretimine yönelmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2010). Söz konusu dönemde Türkiye’de asıl olan tarımsal üretim ve istihdam olup, tarımdaki küçük hane işletmelerinde kadınlar ücretsiz aile işçisi konumunda çalışmaktadır. Sanayinin toplam istihdamdaki payı ve bunun içinde kadınların oranı son derece düşüktür. Sanayi işçisi kadınların neredeyse tamamı tütün, mensucat ve gıda işkollarındadır (Makal 2001). 1950’lerden itibaren tarımdaki mekanizasyona bağlı olarak kırdan kente yaşanan yoğun göç sürecinde hane temelli özel patriarkanın gücüne bağlı olarak kentte erkekler aileyi geçindirmekten esas sorumlu görülmüş, kadınlardan evde kalması ve ev işi ile bakım hizmetlerini yerine getirmesi beklenmiştir. 1980’e kadar devam eden bu dönemde iç talebi desteklemek üzere ücret ve maaşların yüksek tutularak satın alma gücünün artırılmasına çalışılması, kentlerde hane reisi olarak erkeğe aileyi tek başına geçindirme imkanı vermiştir. Kentlerde az sayıda yüksek eğitilmiş ve vasıflı kadının daha çok hizmet sektöründeki uzman mesleklerin icrasıyla işgücüne katıldığı bu dönemde kadınların büyük çoğunluğunun hane içinde kalması patriarkal aile yapısının muhafazasına imkan tanımıştır (Toksöz 2011, 2012).

Türkiye 1980’de ihracata dayalı sanayileşme stratejisine geçiş yapmıştır. 12 Eylül 1980’de yapılan askeri darbeyi izleyen dönemde sendikal faaliyetlerin baskı altına alınması, gerçek ücretlerin düşüşüne yol açarak yeni sanayileşme stratejisinin ihtiyacı olan ucuz işgücünü sağlamıştır (Şenses 1996). İşgücünün küresel düzeyde feminizasyonunun (Standing 1989, 1999) yaşandığı, gelişmekte olan ülkelerde, özellikle Güneydoğu Asya ülkelerinde çeşitli feminist araştırmacıların çalışmaları, izlenen kalkınma stratejisine bağlı olarak sanayileşmenin düzeyinin kadın işgücüne olan talep açısından önemine dikkat çekmiştir (Seguino 2000a; 2000b; Moghadam 2001, 2003; Karshenas ve Moghadam 2001). Ancak 1980 sonrası dönemde Türkiye’deki gelişme farklıdır; kadınların işgücüne ve istihdama katılım oranları düşmeye devam etmiş, tarımdışı kadın istihdamında bir artış yaşanmamıştır.

Türkiye'yi bu açıdan farklı kılan nedir? Sorunun cevabı Türkiye'de imalat sanayi yatırımlarının yetersiz düzeyinde yatmaktadır. İşgücü piyasasının dışında kalan kadınların işgücüne talep olması için yeni yatırımların yapılması gerekir. Ancak 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar çerçevesinde yapısal uyum programlarının ve ihracata dayalı sanayileşme modelinin ücretlerdeki gerilemeye rağmen istihdam artışı yaratma potansiyeli zayıf kalmıştır. Yapısal uyum programları kapsamında kamunun sabit sermaye yatırımları gerilerken özel sektör yatırımlarının aynı ölçüde artmaması, Türkiye'de artan işgücü arzını karşılayacak istihdamın yaratılamamasına yol açmıştır. Bunun sonucunda işsizlik oranları artmış, formel sektörde iş bulamayanlar enformel sektörde küçük ölçekli gelir getirici faaliyetlere yönelmiştir (Şenses 1990, 1994, 1996; Kepenek ve Yentürk 2010; Toksöz 2011). Bu süreçte işgücü piyasasının esas aktörleri işsiz ya da çalışan olarak erkeklerdir, kadınların büyük çoğunluğu hane içindeki ev ve bakım işleriyle meşgul olarak işgücü piyasasının dışındadır.

İhracata dayalı sanayileşme stratejisi kapsamında ciddi bir sanayileşme hamlesi yaşamayan Türkiye uluslararası piyasalara başta tekstil ve giyim olmak üzere temel tüketim malları üzerinden girmiştir. Başka gelişmekte olan ülkelerle rekabet etmek zorunda olması, maliyetleri düşürmek için üretim sürecinde fason ilişkileri öne çıkarmış, kayıtdışı istihdam yaygınlaşmıştır. Sanayinin ihtiyaç duyduğu kadın işgücü tekstil, giyim ve gıda işkollarında özellikle küçük ölçekli işletmelerde büyük ölçüde kayıtdışı olarak istihdam edilmiş, Türkiye'nin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünde kadınların ucuz işgücü önemli bir avantaj sağlamıştır (Eraydın 1998; Dedeoğlu 2008). Söz konusu işkolları üzerinden kadın işgücünde bir artış yaşanmış olmakla birlikte bu artış esas olarak genç bekar kadınlar için söz konusudur, evli kadınların istihdamında bir artış gözlenmemiştir. Yatırım ve büyüme oranlarının düşük kaldığı bir ekonomide ihracata yönelik sanayileşme işgücünün feminizasyonunu otomatikman getirmemiştir (Başlevent ve Onaran 2004). Sanayide kadınların çalışması geçici görülmekte, işverenler bakım yükümlülükleri olan evli kadınlar yerine bekar genç kadınları tercih etmekte, evlenen kadınlar da ağır çalışma koşulları nedeniyle özellikle çocuk sahibi olduklarında işten ayrılmaktadır (Dedeoğlu 2008; Kümbetoğlu vd. 2012). Evli kadınların büyük ölçüde işgücü piyasasının dışında bırakılması, patriarka ile kapitalist ekonomi arasındaki uyumlu işleyişe işaret etmektedir.

Kentlerde kadınların işgücüne katılım oranlarının çok düşük kaldığı, katılanlar arasında kayıtdışı istihdamın yaygın olduğu bu dönemde, devletin kadın istihdamına yönelik herhangi bir politikası, hedefi olmuş mudur? Devletin bu dönemde kadınları işgücüne katmak ve istihdam artışını sağlamak gibi

herhangi bir hedefinin olmadığı 1985-89 dönemini kapsayan V. Kalkınma Planında çarpıcı bir şekilde ortaya çıkmaktadır; Türkiye'nin Emek Piyasası Dengesine dair tabloda kadın işgücü arzındaki artışın beş yıl boyunca 5.703 bin kişiden 5.704 bin kişiye çıkarak sadece bin kişi olacağı öngörülmektedir (DPT 1984: 131). Kadınlar ilk kez 1990-94 dönemine ilişkin 6. Kalkınma Planına Aile-Kadın-Çocuk başlığı altında girmiş ve kadınların tarım dışı sektörlerde istihdamını yaygınlaştırmak için gerekli ortamın oluşturulacağı şeklinde genel bir ifadeye yer verilmiştir (DPT 1989: 287). Bu tutum, izleyen planlarda da devam etmiştir. Kadın istihdamı konusuna kalkınma planında yer verilmesinde muhtemelen 1980'li ve 90'lı yıllarda Türkiye'nin başta Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi olmak üzere imzaladığı uluslararası sözleşmelerin etkisi vardır. Devletin kadınların işgücü piyasasına katılması konusundaki kayıtsız tutumu, cinsiyet temelli işbölümünün kabulü ve muhafazası ile özel ve kamusal patriarka arasındaki örtük uzlaşmanın ifadesidir.

Resmi metinlerde kadınların aile ve çocuktan bağımsız şekilde 'kadın' olarak yer bulması, işgücüne katılımlarının düşüklüğünün önemli bir sorun olduğunun saptanması ve kadın istihdamının artırılması hedefine daha sık vurgu yapılmaya başlanması, Türkiye'nin 1999'da AB'ye aday ülke statüsü kazanması ve uyum sürecine ilişkin müzakerelerin başlamasından sonradır. AB müktesebatına uyum sürecinde kadın erkek eşitliği söylemi resmi metinlerde kendine yer bulmaya başlamıştır.

II. AKP İKTİDARLARI DÖNEMİNDE İŞGÜCÜ VE İSTİHDAMDAKİ GELİŞMELER

AKP'nin 2002'de işbaşına geldikten sonraki ilk hükümet dönemi, AB ile müzakere görüşmelerinin başladığı ve dolayısıyla yasaların hızla değiştiği bir dönemdir. Ancak sürecin sadece AB'ye uyum ile açıklanması yetersiz kalacaktır, çünkü Türkiye'de 1980 sonrası dönemde hızla gelişen kadın hareketinin talepleri de sürecin şekillenmesinde etkili olmuştur. Anayasanın eşitlik ile ilgili "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir." diyen 10. Maddesine 2004'de "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." cümlesi ve 2010'da "Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz." cümlesi eklenmiştir. Bu değişiklikler kadınların eşit haklar mücadelesinin kazanımları olmakla birlikte yasalarda eşitliğe dair hükümlerin uygulamada karşılığı olmadığından kadınlar somut adımlar atılmasını istemektedir.

Peki bu dönemde çalışma yaşamındaki toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli göstergeler olan işgücüne katılım ve istihdamın sektörel dağılımı açısından fiili durum nedir?

Tablo 1. Cinsiyete göre temel işgücü göstergeleri * (Bin)

	2004		2015	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
İşgücü (Bin)	5 669	16 348	9.225	20.453
İşgücüne katılım oranı (%)	23.3	70.3	31.5	71.6
İstihdam (Bin)	5 047	14 585	8.058	18.562
İstihdam oranı (%)	20.8	62.7	27.5	65
İşsiz (Bin)	622	1 762	1.167	1.891
İşsizlik oranı (%)	11.0	10.8	12.6	9.2
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	17.9	12.5	17.2	10.5
İşgücü dışında kalanlar (Bin)	18 624	6 903	20.056	8.120
İşgücü dışında kalma oranı (%)	76.7	29.7	68.5	28.4

Kaynak: TÜİK, HİA verileri

*Başlangıç yılının 2002 yerine 2004 alınmasının nedeni, HİA verilerinin karşılaştırılabilir

olarak 2004'den itibaren sunulmasıdır.

2004-2015 arasındaki dönemi değerlendirmeye geçmeden önce bir hususa dikkat çekmek ilginç olacaktır. Yukarıda sözü edilen V. Kalkınma Planına göre 1985'de kadın işgücü sayısı 5.703 bin kişidir. Yaklaşık 20 yıl sonra söz konusu sayı 2004'de 5.669 bin kişi ile biraz daha düşüktür. Sayının değişmemesi tarımsal istihdamdaki hızlı çözülmeye karşın, yukarıda yetersiz sanayileşme ile bağlantılı açıklandığı üzere tarımdışı istihdam artışının bunu telafi edecek düzeyde olmamasından ileri gelmektedir. 2004-2015 arasında ise işgücündeki kadınların sayısı yaklaşık 3.5 milyon kişi ve istihdamdaki kadınların sayısı 3 milyon kişi artmıştır. Bunun sonucunda işgücüne katılım oranı %23.3'den %31.5'e, istihdam oranı %20.8'den %27.5'e çıkmıştır. Artışa rağmen, bunun 2015'de AB-28'de %59.6³ olan kadın istihdam oranından çok daha düşük olduğunu belirtmek gerekir. Yine de AKP hükümetleri döneminde görece bir başarı yakalanmış gibi görünmektedir. Gerçekten öyle midir?

³http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Gender_statistics_Table1.PNG

Bu soruya işsizlik oranları ve yaratılan istihdamın özellikleri üzerinden cevap verilebilir. Söz konusu dönemde genel işsizlik oranı kadınlar için %11'den %12.6'ya çıkarak çok az artmış görünse de, asıl olan tarımdışı işsizlik oranlarıdır. Tarımdışı işsizlik oranı 2004'de kadınlar için %17.9 ile erkeklerin %12.5 olan oranından 5 puan daha yüksektir. 2015'de oran kadınlar için biraz azalarak %17.2'ye düşmüş olmakla birlikte erkekler için %10.5'e düşmesiyle aradaki makas açılarak 6 puana yükselmiştir. Tabloda dikkat çekici olan, erkekler açısından istihdamdaki ve işgücündeki kişi sayısının yaklaşık 4 milyon ile aynı miktarda artması ve işsizlikteki artışın (129 bin kişi ile) göz ardı edilebilir boyutlarda olmasıdır. Oysa kadın işsizlerin sayısı 622 binden 1.167 bine artarak iki katına çıkmıştır. İşsiz sayıları 2016 yılında daha da artmıştır. TÜİK yıl ortalamasını henüz yayınlamadığı için en son yayınlanan Aralık 2016 verilerine göre kadın işsiz sayısı 1.511 bin kişiye, kadınlarda işsizlik oranı %15.7'ye, tarım dışı işsizlik oranı %20'ye çıkmıştır. Aralık 2015 ve Aralık 2016 arasında işsiz kadın sayısı 324 bin kişi artmıştır. Bu artışın kabaca yarısı üniversite mezunu kadınlardan ileri gelmektedir. İşsizlik oranı eğitim düzeyiyle birlikte artış göstermektedir. İşsizlik oranı Aralık 2016'da kadınlar için lise altı eğitimlilerde %12.4, lise mezunlarında %23.3, yüksek öğretim mezunlarında %19.1'dir. Söz konusu dönemde erkeklerde işsiz sayısı 2.017 bin kişiden 2.360 bin kişiye çıkmıştır (343 bin kişi). İşsizlik oranı %11.3'e ve tarımdışı işsizlik oranı %12.7'ye yükselmiştir. Kadınların aksine erkeklerin işsizlik oranı eğitim düzeyi yükseldikçe düşmektedir, lise altı eğitimlilerde %11.9, lise mezunlarında %10.5, yükseköğretim mezunlarında %9.6'dır.

Tablo 2: Cinsiyete göre İşsizlik (Bin)

	İşsiz sayısı	İşsizlik oranı	Tarımdışı işsizlik oranı	Eğitim düzeyi		
				Lise altı	Lise mezunu	Yüksek öğretim
Aralık 2015						
Kadın	1.187	12.9	16.8	10.8	19.5	15.3
Erkek	2.017	9.9	11,1	10.7	12.0	7.2
Aralık 2016						
Kadın	1.511	15.7	20.1	12.4	23.3	19.1
Erkek	2.360	11.3	12.7	11.9	10.5	9.6

Kaynak: TÜİK, HİA verileri

Öte yandan işgücü dışında kalan sayısı kadınlar açısından son derece yüksektir. 2004'de %76.7 olan işgücü dışında kalan kadınların oranı 2015'de

%68.5'e düşmüş olmakla birlikte işgücü dışındaki kadın sayısı 1.4 milyon kişi artarak 20.056 bin kişiye ulaşmıştır. Cinsiyet temelli işbölümünün bir ifadesi olarak, kadınların üçte ikisi ev işleriyle meşgul olmak ve ailevi nedenlerde işgücünün dışındadır. Diğer yandan işgücü dışındaki kadınlar arasında 1.404 milyon kişi (%7) iş aramadığını ama çalışmaya hazır olduğunu beyan etmiştir. Bu sayı işsiz olarak kayda geçen 1.2 milyon kadından daha fazladır ve gerçek kadın işsizliğinin boyutlarının anlaşılması bakımından önemlidir.

Tablo 3: İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı (Bin)

	2004				2015			
	Kadın	%	Erkek	%	Kadın	%	Erkek	%
Toplam	5 047	100	14 585	100	8.058	100	18.562	100
Tarım	2 565	50.8	3 148	21.6	2.527	31.3	2.956	15.9
Sanayi	784	15.5	3 145	21.6	1.230	15.3	4.101	22.1
İnşaat	26	0.5	941	6.5	71	0.8	1.843	9.9
Hizmetler	1 672	33.1	7 352	50.4	4.230	52.5	9.662	52.1

Kaynak: TÜİK, HİA verileri

Söz konusu dönemde kadın istihdamının artış gösterdiği alanların başında hizmet sektörü gelmektedir. 2004-2015 arasında kadınlar için tarım sektörünün payı yarıdan (%50.8) üçte birine (%31.3) düşerken, hizmetlerin payı da üçte birden (%33.1) yarıya (%52.5) yükselmiştir. Sanayinin payı kadınlar için sabit kalırken, erkekler için ufak bir artış söz konusudur, oranlar kadınlar için 2004'de %15.5, 2015'de %15.3 ve erkekler için 2004'de %21.6 ve 2014'de %22.1'dir. Sanayi istihdamındaki artış sayısal olarak erkekler için daha yüksekken, hizmet sektöründe durum tersinedir. Sanayide istihdam edilen kadın sayısı 784 binden 1.230 bine çıkarak 446 bin kişi, erkek sayısı 3.145 binden 4.101 bine çıkarak 956 bin kişi artmıştır. Erkeklerin sayısı kadınlarınkinin iki katı artmıştır. Hizmetlerde ise kadınların sayısı 1.672 binden 4.230 bin kişiye çıkarak 2.558 bin kişi, erkeklerin sayısı 7.352 bin kişiden 9.662 bin kişiye çıkarak 2.310 bin kişi artmıştır. Kadınlardaki artış 248 bin kişi fazladır. Hizmet sektöründeki kadın istihdam artışı sanayideki artışın yaklaşık altı katıdır. Erkeklerde ise hizmetlerdeki artış sanayideki artışın iki katından fazladır. İnşaat erkekler açısından bir diğer önemli istihdam alanıdır. İnşaat istihdam edilen kadın sayısı önemsiz iken, erkek sayısı için söz konusu dönemde iki kat artarak 941 bin kişiden 1.843 bin kişiye çıkmıştır.

İstihdamdaki zayıf artışın yanı sıra Türkiye işgücü piyasasının temel sorun alanlarından bir diğeri, sosyal güvenlik kapsamında olmadan çalışmayı

ifade eden kayıtdışılıktır. Her ne kadar kayıt dışı çalışma tüm istihdam statülerinde görülse de, kendi hesabına çalışanlar ve ücretsiz aile işçileri arasında çok daha yaygındır. Kadın istihdamında tarımın ağırlıklı payı ve tarımda hane işletmelerinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışmanın baskınlığı, kadınlar açısından oranın yüksek olmasında etkilidir. Aşağıdaki tablo söz konusu dönemde kayıtdışılık oranının her iki cins için de düşmekle birlikte kayıtdışı çalışan kadın sayısının arttığını, kayıtdışı çalışan erkek sayısının ise azaldığını ortaya koymaktadır.

Tablo 3. İstihdamın Kayıtdışılık Durumuna Göre Dağılımı (Bin)

	2004				2015			
	Kadın	%	Erkek	%	Kadın	%	Erkek	%
Toplam	3.388	67.1	6.456	44.9	3.711	46.1	5.226	28.2
Tarım	2.528	98.6	2.609	82.9	2.376	94.0	2.075	70.2
Tarım dışı	861	34.7	3.847	33.6	1.336	24.2	3.151	20.2

Kaynak: TÜİK, HİA verileri

Buna göre tarımda hem kadınlar hem erkekler için kayıtdışı çalışan sayısı azalmakla birlikte kayıtdışılık oranları yüksek düzeyini korumaktadır. 2004'de kadınların %98.6'sı ve erkeklerin %82.9'u, 2015'de kadınların %94'ü ve erkeklerin %70.2'si kayıtdışı çalışmaktadır. Ancak tarım dışında 2004'de 861 bin kadın kayıtdışı çalışırken, bu sayı (475 bin kişi artarak) 2015'de 1.336 bine çıkmıştır. Erkeklerde ise tarım dışında 2004'de 3.847 bin kişi kayıtdışı çalışırken (bu sayı 696 bin kişi azalarak) 2015'de 3.151 bine düşmüştür. Dolayısıyla AKP döneminde kadınlar için yaratılan tarım dışı istihdamın içinde düzgün iş tanımına uymayan kayıtdışı işlerin önemli bir yer (%16-her altı işten biri) tuttuğu söylenebilir.

Kayıtdışı işlerin ne tür işler olduğunun cevabını güncel bir çalışmada bulabiliriz. 2004-2013 döneminde tarım dışı kayıtdışı istihdamı toplumsal cinsiyet açısından analiz eden çalışma (Toksöz ve Memiş 2016) iki hususa dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, imalat sanayiinde kadınların yoğun olarak çalıştığı üç işkolunda kayıtdışılık oranlarının diğer sanayi kollarının çok daha üzerinde olmasıdır. 2013'de toplam ücretli kadın istihdamının üçte ikisi tekstil, giyim ve gıda işkollarındadır. Kayıtdışılık oranları bu iç işkolu toplamında kadınlar için %29.4, erkekler için %18.5'dir. Diğer işkollarında ise kayıtdışılık oranı kadınlar ve erkekler için %11.1'le aynıdır. Türkiye'deki yetersiz sanayileşme süreci kadın istihdamına geleneksel işkollarının dışına çıkma imkanı tanımamış ve bu işkollarında düşük teknoloji, küçük ölçekli işletmelerde çok sayıda kadın, işgücü maliyetlerini düşürmek adına kayıtdışı

istihdam edilmiştir. 2004-2013 arasında imalat sanayiinde kendi hesabına kayıtdışı çalışan kadın sayısı da 63.550'den 158.240'a çıkarak iki buçuk kat artmıştır. Kendi hesabına çalışanlar arasında kayıtdışılık oranı %96'dır.

Araştırmada daha çarpıcı olan ikinci husus, hizmet sektöründe kayıtdışı kadın istihdamındaki gelişmelerdir. 2004'de 498 bin kişi olan kayıtdışı çalışan kadın sayısı 2013'de 852 bine çıkarak 354 bin kişi artmıştır. Erkekler için ise 2004'de 2.390 bin olan kayıtdışı çalışan sayısı 2013'de 1.818 bine düşmüştür. Kayıtdışı çalışan erkek sayısı düşmekte iken kadın sayısı neden artmaktadır? Bunun bir nedeni, kayıtdışılığın son derece yaygın olduğu kendi hesabına çalışmanın imalatla olduğu gibi hizmetlerde de kadınlar arasında yaygınlaşmasıdır. 2004'de 86.662 olan kendi hesabına çalışan kadın sayısı 2013'de 247.905'e çıkarak yaklaşık üç kat artmıştır. Bu statüde çalışan kadınlar arasında 2004'de %54.3 olan kayıtdışılık oranı 2013'de %71.7'ye çıkmıştır.

İkinci neden, hizmet sektöründe en fazla istihdam artışı gösteren iki işkolu olan, insan sağlığı ve sosyal hizmetler ile idari ve destek hizmetleri faaliyetlerinde kadınların kayıtdışılık oranlarının erkeklerinkinden çok daha yüksek olmasıdır. İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetlerinde 2013'de 558 bin kadın çalışanın 151 bini kayıtdışıdır. Bu faaliyet kolu altında barınacak yer verilmeksizin sağlanan sosyal faaliyetler altında çalışan 153.142 kadının 125.425'i (% 81.9) kayıtdışıdır. Benzer bir durum İdari ve Destek Hizmet faaliyetleri başlığı altında yer alan ev içi çalışan personellerin işvereni olarak hanehalkları kapsamındaki ev işçileri için de söz konusudur. 152.813 kişinin 133.185'i (%87.2) kayıtdışıdır.

III. KAYITDIŞILIĞI TETİKLEYEN POLİTİKALAR

AKP hükümetleri döneminde kadın istihdamını artırmaya yönelik politikaların insana yakışır işlerden ziyade kayıtdışı kadın istihdamını artırdığı görülmektedir. Bunun gerisinde neoliberal ekonomik politikaların ihtiyacı olan ucuz işgücünün temini kadar kadını ev ve aileden sorumlu gören cinsiyetçi işbölümünün muhafazasına yönelik politikalar bulunmaktadır. AKP'nin kadını işgücü piyasasına katmak ama bu katılımın kadının aile içindeki sorumluluklarını ihmal etmeyecek biçimde olmasını sağlamak olarak somutluk kazanan toplumsal cinsiyet politikaları neoliberal-dinsel/muhafazakar patriarka olarak tanımlanmıştır (Coşar ve Yeğenoğlu 2011). Anayasa ve yasalarda yer alan eşitlikçi düzenlemelere karşın eşitlikçi söylemin büyük ölçüde kağıt üstünde kalmasında hükümet yetkililerinin ve onların bakanlık ve kamu kurumu düzeyindeki temsilcilerinin muhafazakar zihniyet

yapıları etkilidir.⁴ Özellikle 2007'den sonra AB ile müzakere görüşmelerinin hız kaybetmesine bağlı olarak eşitlikçi söylemden kadının ailenin bekası için önemi söylemine geçiş yaşanmış, aile öne çıkartılmıştır. Bunun en somut örneği, 2011'de Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı yerine kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının isminde kadın örgütlerinin tüm taleplerine rağmen kadın kelimesine yer verilmemesidir.

Muhafazakar politikanın yansımalarını söz konusu dönemin önemli resmi metinleri olan 2007-2013 dönemine ait Dokuzuncu ve 2014-2018 dönemine ait Onuncu Kalkınma Planları ile Ulusal İstihdam Stratejisinde görebiliriz.⁵ Metinlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması temel hedefler arasında yer almamakta, kadın istihdamı düşüklüğü sorununun çözümüne ilişkin öneriler 9. Planda olduğu gibi istihdamla ilgili ana başlıklar yerine sosyal içerme ve yoksullukla mücadele başlıkları altında ele alınmakta ve esas olarak iki önlem paketi üzerinde durulmaktadır. Bunların biri, esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması ve kadınların bu tarz çalışmaya teşvik edilmesi, diğeri kadın girişimciliğinin desteklenmesidir (KB 2006).

Kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve bu amaçla mikro kredilerin verilmesi politikalarının sonucu, yukarıda görüldüğü üzere kendi hesabına çalışan kadın sayısındaki artışa paralel olarak bu kadınların arasında artan kayıtdışı çalışmadır. Devlet istihdamda düzgün işlerin yaratılması sorumluluğunu kendi hesabına çalışma üzerinden işgücü piyasasına ve bireylerin inisiyatifine bırakmaktadır. Küçük ölçekli, istikrarsız ve düşük gelir getirici faaliyetler her iki cins açısından da sosyal güvenlik primlerini düzenli ödeyebilecekleri bir gelir düzeyine ulaşmalarına imkan tanımamaktadır. Ancak kadınlar söz konusu olduğunda, bu faaliyetleri yürüten kadınlar çoğu zaman evden mal ve hizmet üretiminde bulunmaktadır (Ecevit 2007). "Aile bütçesine katkı" olarak görülen ve pek de değer atfedilmeyen bu tür faaliyetler aynı zamanda kadınların evde çocuk bakımı ve ev işlerini bir arada yürütmesine imkan sağlayarak cinsiyet temelli işbölümünü sürdürmekte, özel ve kamusal patriarka arasındaki uzlaşma korunmaktadır.

⁴ Başbakan Erdoğan 18 Temmuz 2010 tarihinde kadın örgütleriyle yaptığı 'Demokratik Açılım' toplantısında kadın -erkek eşitliğine inanmadığını şu sözlerle ifade etmiştir: "Ben zaten kadın erkek eşitliğine inanmıyorum. Onun için fırsat eşitliği demeyi tercih ediyorum. Kadınlar ve erkekler farklıdır, birbirinin müteemmimidir". (Cumhuriyet, 20 Temmuz 2010)

⁵ Burada ilginç bir ayrıntı, Onuncu Kalkınma Planı için hazırlanması sürecine makale yazarının da katıldığı ve eşitlikçi bir perspektife sahip Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporunun diğer özel ihtisas komisyonu raporlarından farklı olarak Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanmamasıdır.

2014-2018 dönemine ait Onuncu Kalkınma Planında dikkat çeken husus 'Nitelikli İnsan Güçlü Toplum' başlığı altında 'Kadın'ın kendi başına yer bulamaması, 'Kadın ve Aile' olarak ele alınması ve kadınların durumunu iyileştirmek yerine ailenin korunmasına ve güçlenmesine vurgu yapılmasıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği sözüne yer verilen 249. maddede " Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesi temel amaçtır." (KB 2013:52). Kadının durumunun iyileştirilmesi, yine birey olarak değil aile içinde konumlandırılarak ifade edilmiştir. İşgücü piyasasının etkinleştirilmesi adına kadınların işgücüne katılım ve istihdam oranlarının Plan dönemi sonunda sırasıyla % 34,9 ve % 31'e yükseltileceği ve bunun için esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılacağı belirtilmektedir (KB 2013:164). 2014'de işgücüne katılım oranının %30.3 ve istihdam oranının %26.7 olduğu göz önüne alındığında, bunlar oldukça mütevazı hedeflerdir.

Esnek çalışma biçimlerinin özellikle kadınların işgücü piyasasına katılımını artıracak mucize çözüm olarak sunulması, Dokuzuncu ve Onuncu Planın yanı sıra Ulusal İstihdam Stratejisinin (2014-2023) de temel özelliğidir. Neoliberal politikaların en somut dışavurumlarından olan esnek çalışma biçimleri arasında kısmi süreli çalışma, belirli süreli çalışma, özel istihdam büroları aracılığıyla geçici süreli çalışma, uzaktan çalışma, çağrı üzerine çalışma, evden çalışma, iş paylaşımı ve esnek zaman modeli ile çalışma sayılmaktadır (ÇSGB 2013). Bu çalışma biçimlerinin tümü kadınlar açısından iş ve aile yaşamını uzlaştırmaya imkan veren çalışma biçimleri olarak tanımlanmakta, aslında kadınlardan cinsiyet temelli işbölümünün gereklerini ihmal etmeden işgücü piyasasına katılmaları beklenmektedir. Kadınların tam zamanlı, kayıtlı ve güvenceli işler üzerinden işgücü piyasasına katılmak yerine bu tarz esnek çalışma biçimleri üzerinden dahil olması, onların özellikle kriz dönemlerinde kolaylıkla evlerine geri gönderileceği, sosyal güvenlik sisteminin sunduğu kazanımlara çoğu zaman hak kazanamayacağı eğreti çalışma biçimlerine mahkum edilmesi demektir.

Esnek çalışma biçimleri esas olarak kadınların doğurganlık oranlarındaki düşme eğilimlerini durdurmanın, onları en az üç çocuk doğurmaya teşvik etmenin etkin yolu olarak görülmektedir. Erken çocukluk dönemi bakım hizmetlerinin son derece yetersiz olduğu Türkiye'de çalışmak isteyen kadınların önündeki en önemli engellerden birisi, kamusal kurumsal hizmetlerin yokluğudur. Onuncu Kalkınma Planının öngördüğü şekilde hazırlanan, 2015 yılı başında TBMM başkanlığına sunulan ve 2016 yılı başında torba yasa içinde çıkan Aile ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması

Yasa Tasarısı güya buna çözüm getiriyor görünmektedir. Yasanın hedef kitlesi olan memur ve işçi kadınlar yarı zamanlı çalışmalarına imkan tanıyan düzenlemeler yoluyla daha fazla çocuk doğurmaya teşvik edilmektedir. Ancak Türkiye’de özel sektörde fazla mesai norm haline gelmiştir, işverenlerin kısmi zamanlı çalışan talebi yoktur. İşverenler maliyet artırıcı olarak gördükleri bu türden düzenlemeler karşısında kadın işçi istihdam etmeyeceklerini söylemektedir. Dolayısıyla zaten yetersiz olan kadın işgücüne talebin daha da azalması, kadınların hepten ev ve aileye mahkum olması riski vardır. Ayrıca tasarıda nüfusu 100 binin üzerinde olan belediyelere getirilen kreş açma yükümlülüğüne torba yasada yer verilmemiştir.

Türkiye’de yaşlı, hasta ve özürllülerin bakımında aile ve ailede kadın emeği esastır, bu konuda genel bir toplumsal uzlaşa mevcuttur. Nüfusun yaşlanması riskini abartarak nüfusu genç tutmak adına kadınların doğurganlığını teşvik eden hükümetler yaşlı nüfusun bakım sorununu kamusal bir sorumluluk olarak görmemekte, kurumsal kapasiteyi artırıcı önlemler almamaktadır. Yaşlı, hasta, özürllü bakımında kadınların hane içindeki bakım emeği veri kabul edilmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2007 yılında başlattığı uygulama kapsamında belirli bir gelir düzeyinin altındaki hanelerde ağır özürllü aile bireylerine bakım hizmeti veren akrabaya aylık net asgari ücrete yakın bir ödeme yapılmaktadır. Bakım verenlerin ezici çoğunluğu (%88.7) kadın olup, kendilerine ödeme yapılanlar sosyal güvenlik kapsamı dışında tutulmaktadır. Yoksul hanelere böyle bir gelir desteğinin sunulması olumlu olmakla birlikte yaşam boyu özürllü yakınına bakan birinin sosyal güvenlik haklarından yararlanamaması kabul edilemeyeceği gibi, kurumsal ve kamusal bakım hizmetlerinin göz ardı edilmesi de kabul edilemez.⁶ Öte yandan ödeme yapılanların 2011’den bu yana HİA verilerine çalışan olarak dahil edilmesi, hizmet sektöründeki artan kadın istihdamında pay sahibidir. 2011-2013 aralığında kentlerde hizmet sektöründe orta yaşlı ve düşük eğitimli kadınların istihdamında gözlenen artışın %30’u barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler kapsamında istihdama dahil olan kadınlardan ileri gelmektedir (ASPB 2014:42). Bu konumda çalışan kadınların yukarıda belirtildiği gibi %82’sinin kayıtdışı olması, hizmet sektöründeki kayıtdışı istihdam artışında rol oynamaktadır. Dolayısıyla AKP hükümetleri döneminde kentlerde hizmet sektöründe yaratılan istihdamın niteliği de açığa çıkmaktadır.

⁶ ASPB 2013-2016 Stratejik Planında Amaç ve Hedefler başlığı altında Huzurevi / Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi sayısı 2013’de 15 iken 2014’de bu sayının 13’e, 2015’de yediye indirilmesi öngörülmektedir (s.142).

SONUÇ

20. Yüzyılda Türkiye’de hükümetlerin benimsedikleri iktisadi kalkınma stratejilerine bağlı olarak işgücü talebi sınırlı artmış, bu artış içinde kadınların payı düşük kalmıştır. Bunun sonucunda patriarka ve kapitalizm arasında gerilimli bir ilişki yaşanmamış, özel patriarka ciddi bir meydan okumayla karşılaşmamıştır. Kuşkusuz sınıfsal köken, etnisite, mezhep gibi faktörlere bağlı olarak özel alandaki patriarka farklı toplum kesimlerinde farklı tecrübe edilmekte, özellikle üst gelir gruplarından eğitilmiş ve uzman meslekler çalışan kadınlar için özel patriarkayı sarsma, zayıflatma imkanları bulunmaktadır. Ancak toplumun yeterli düzeyde eğitim ve istihdam imkanlarından yararlanamayan düşük gelirli geniş kesimlerinde kadının hane dışına çıkması ve kamusal alandaki varlığı çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Kamusal patriarka kendi içinde zıt gelişmeleri barındırmaktadır. Bir yandan eşitlikçi yasal düzenlemeler yapılmakta, diğer yandan kadını doğurganlık üzerinden aile içinde tutacak ve işgücü piyasasına esneklik adı altında ikincil, dezavantajlı konumda katılmasına yol açacak yasal düzenlemeler ve cinsiyetçi söylemler ortaya çıkmaktadır.

Özgeçmiş

Gülay Toksöz Ortadoğu Teknik Üniversitesi Ekonomi-İstatistik Bölümü’nden 1978’de mezun oldu. Aynı bölümde yüksek lisansını tamamladı. Doktora derecesini Federal Almanya’da göçmen kadın işçilerin işgücü piyasasındaki durumları ve sendikal katılımları üzerine yazdığı tez çalışmasıyla Berlin Hür Üniversitesi’nin Politik Bilimler Bölümünden 1990’da aldı. 1992 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü’nde başladığı öğretim üyeliği görevini halen sürdürmektedir. Toksöz’ün uluslararası emek göçü, toplumsal cinsiyet perspektifinden işgücü piyasaları, kalkınmada kadın emeği konularına ilişkin çok sayıda ulusal ve uluslararası yayını vardır.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (ASPB-KSGM) (2014) *Türkiye’de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi*, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2012) *2013-2017 Stratejik Planı*, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı..
- Başlevent Cem, Özlem Onaran (2004) “The Effect of Export-Oriented Growth on Female Labor Market Outcomes in Turkey”, *World Development*, 32(8).
- Coşar Simten, Mesut Yeğenoğlu (2011) “New Grounds for Patriarchy in Turkey? Gender Policy in the Age of AKP”, *South European Society and Politics*, 16(4).
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2013) *Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023)* Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Dedeoğlu Saniye (2008): *Women Workers in Turkey, Global Industrial Production in İstanbul*, London/ New York: Tauris Academic Studies.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (1984) *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)* <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx> (erişim: 15.9.2015)
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (1989) *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)* <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx> (erişim: 15.9.2015)
- Ecevit Yıldız (2007) *Türkiye’de Kadın Girişimciliğine Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ankara: ILO Ankara Ofisi.
- Ecevit Yıldız (1998) “Türkiye’de Ücretli Kadın Emeginin Toplumsal Cinsiyet Temelinde Analizi”, Ayşe Berktaş (der.) *75 Yılda Kadımlar ve Erkekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Eraydın Ayda (1998) “Ekonomik Başarının Yükünü Üstlenenler: Dış Pazarlarda Rekabet Gücü Kazanan Konfeksiyon Sanayinde Kadın Emegi” Ferhunde Özbay (der.) *Kadın Emegi ve İstihdamındaki Değişmeler*, İstanbul: KSSGM, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı.
- Hartmann Heidi (1992) “Marksizm’le Feminizmin Mutsuz Evliliği”, Gülnur Savran ve Nesrin Tura (der.) *Kadının Görünmeyen Emegi*, İstanbul: Kardelen Yayınları.
- İlkkaracan İpek (2012) “Why so Few Women in the Labor Market in Turkey?”, *Feminist Economics* 18(1).
- Kalkınma Bakanlığı Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx> (erişim: 15.9.2015)
- Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari.aspx> (erişim: 15.9.2015)
- Karshenas Massoud, Valentine M. Moghadam (2001) “Female Labor Force Participation and Economic Adjustment in the MENA Region”, Mine Çınar (ed.) *The Economics of Women and Work in the Middle East and North Africa. Research in Middle East Economics*, (4).
- Kepenek Yakup/, Nurhan Yentürk (2010) *Türkiye Ekonomisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi. 23.Basım.
- Kümbetoğlu Belkis, İnci User, Aylin Akpınar (2012) “Gıda, Tekstil ve Hizmet Sektörlerinde Kayıtdışı Çalışan Kadın İşçiler”, Ahmet Makal, Gülay Toksöz (der.) *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeginin Durumu*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

- Makal Ahmet (2001) "Türkiye'de 1950-65 Döneminde Ücretli Kadın Emegine İlişkin Gelişmeler", A.Ü. SBF Dergisi, 56(2).
- Moghadam Valentine M. (2001) "Women, Work and Economic Restructuring: A Regional Overview", Mine Çınar (ed.) *The Economics of Women and Work in the Middle East and North Africa. Research in Middle East Economics* (4).
- Moghadam Valentine M. (2003) *Modernizing Women Gender and Social Change in the Middle East*, London: Lynne Rienner Publishers.
- Özar Şemsa (1994) "Some Observations On The Position Of Women in The Labor Market in The Development Process of Turkey", *Boğaziçi Journal* (Boğaziçi University) 8 (1-2).
- Özar Şemsa, Gülay Günlük-Şenesen (1998) "Determinants Of Female (Non-) Participation in The Urban Labour Force in Turkey", *METU Studies in Development*, 25 (2).
- Özbay Ferhunde (1990) "Kadınların Eviçi ve Evdışı Uğraşlarındaki Değişme", Şirin Tekeli (der.) *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Seguino Stephanie (2000a) "Gender Inequality and Economic Growth: A Cross-Country Analysis", *World Development* 28(7).
- Seguino Stephanie (2000b) "Accounting for Gender in Asian Economic Growth", *Feminist Economics* 6(3).
- Standing Guy (1999) "Global Feminization Through Flexible Labor: A Theme Revisited", *World Development*, 27(3).
- Standing Guy (1989) "Global Feminization Through Flexible Labour", *World Development* 17(7).
- Şenses Fikret (1996) *Structural Adjustment Policies and Employment in Turkey*, Ankara: METU Economic Research Center.
- Şenses Fikret (1994) "The Stabilization and Structural Adjustment Program and the Process of Turkish Industrialization: Main Policies and Their Impact" Fikret Şenses (ed.) *Recent Industrialization Experience of Turkey in a Global Context*, London: Greenwood.
- Şenses Fikret (1990) *Alternative Trade and Industrialization and Employment in the Turkish Manufacturing Sector*, İstanbul: FES Yayını.
- Toksöz Gülay (2012) "The State of Female Labor in the Impasse of Neoliberal Market and Patriarchal Family and Society", Saniye Dedeoğlu, Adem Y. Elveren (eds.) *Gender and Society in Turkey: The Impact of Neo-liberal Policies, Political Islam and EU Accession*, London/New York: I.B. Taurus.
- Toksöz Gülay (2011) "Women's Employment in Turkey in the Light of Different Trajectories in Development- Different Patterns in Women's Employment", *Fe Dergi*, 3(2) http://cins.ankara.edu.tr/6_3.html
- Toksöz Gülay, Emel Memiş (2016) "AKP Hükümetleri Döneminde İstihdamın ve Kayıtdışlığın Toplumsal Cinsiyet Açısından Analizi", Melda Yaman, Saniye Dedeoğlu (der.) *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emegi*, İstanbul: SAV Yayınları.
- TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketleri (2004-2014). www.tuik.gov.tr

TMMOB 2. Kadın Sempozyumu

Walby Sylvia (2009) *Globalization & Inequalities, Complexity and Contested*

Modernities, Los Angeles: Sage Publications. Walby Sylvia (2002) "Feminism in a Global Era", *Economy and Society* 31(4).

Walby Sylvia (1997) *Gender Transformations*, London/New York: Routledge.

Walby Sylvia (1996) "The 'Declining Significance' or the 'Changing Forms' of Patriarchy?" Valentine M. Moghadam (ed.) *Patriarchy and Economic Development*, Oxford: Clarendon Press.

Walby Sylvia (1986) *Patriarchy at Work*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

KADINLARIN SINIFI VE KADINLAR ARASI GÜÇ BİRLİĞİ OLANAKLARI

Doç. Dr. Dilek HATTATOĞLU

Bu, TMMOB'un "Mesele Kadın Olmak" başlıklı kadın sempozyumunda yaptığım sunuşun elden geçirilmiş hali. Makale şekline getirilmiş değil; belirli bir topluluk önünde sunulmak üzere tasarlanmış olmasının ona kazandırdığı forma, yani akışa bağlı kaldım; çünkü, hiçbir sunum ya da hatta hiçbir "eser", kime nasıl sunulduğundan bağımsız oluşmuyor, kendisi olmuyor.

Dolayısıyla burada da oturma düzenine daha doğrusu toplantıların, "toplantılarımızın" yapıldığı yerlerin biçimine ilişkin rahatsızlığımla başlayacağım. Konferans salonları öyle hiyerarşik düzenleniyor ki, sahnedekiler, yukarda, herkesi görebilen pozisyondayken dinleyici koltuklarında oturanlar sadece sahnedekini görebiliyorlar; birbirlerinin ancak sırtını görebilir durumda oluyorlar. Sahnede konuşmayı aşağı inmek, sorunun ancak tek tarafını, yani konuşanın yukarda olması tarafını çözüyor. "Dinleyiciler" gene birbirlerinin sadece sırtını görebilir kalıyorlar. Bu sunumu yaptığım salon da böyle bir salondur ve sorunun ancak yukarda oturma kısmını çözebildik. Ama salonlara, salonların "mimarisi"ne kesinlikle müdahale etmek gerektiğini düşünüyorum.

Biz kadınlar çok bölünüyoruz. Kadınlar olarak çok bölünüyoruz. Belki ilk akla geldiği gibi "burjuva kadın" "emekçi kadın" diye değil. İki temel bölünme olduğunu ileri süreceğim ve Christine Delphy'ye dayanarak aslında kadınlar olarak tek bir sınıf oluşturduğumuzu, hem "burjuva kadın"ların hem "emekçi kadınların" o aynı kadınlar sınıfının mensubu olduklarını da.

Birinci bölünme, okumuş olanlarımız, "iyi" meslek sahibi olanlarımız ve olmayanlarımız arasında. Ve karşılaştığımız, yanyana geldiğimiz ortamlarda, birbirimize davranış biçimimizde kristalleşiyor. CV'mde özellikle söyledim, ben 1994'ten beri ev-eksensiz çalışanlar hareketiyle çalışıyorum. Çok yoksul, kadın. En güvencesiz. Böyle bir kesimle çalıştığımızda önce size "ben bilmem, sen bilirsin" yapıyorlar. Aslında "bilmiyor" değil, fazlasını biliyorlar; onlardan bunu beklediğinizi biliyorlar ve bu bilgiyle davranıyorlar. Biz okumuşlar da ilk karşılaştığımızda hemen ezildiklerini onlara "haber vermeye" çalışıyoruz ve hatta "neden üç kuruşa çalışıyorsun?" gibilerden sorular soruyoruz. Yani onların gerçekten "bilmediklerini" düşünüyoruz. Sömürdüklerini bilmedikleri için sömürdüklerini! Bir anlasalar bir bilseler

artık sömürülmeyeceklerini! Çalışmayacaklarını artık! Oysaki bir kere sadece onlar değil sömürülenler. Kapitalizmde yaşıyoruz ve hepimiz sömürülüyoruz. Bu elde var bir. İtiraz şu: Ama onlar daha ağır sömürülüyorlar, daha sefil koşullarda sömürülüyorlar. Şimdi sömürü oranının yüksekliği ile sefaletin fazlalığının aynı olmadığını da Marx'tan beri biliyoruz.

Bu bölünmenin kendini en ağır gösterdiği örneklerden birini anlatayım: 2008'di yanılmıyorsam, Heidi Hartmann, Jean Gardner, Helen Hirata'nın katıldığı Kadın Emeği Konferansı yapılmıştı ve oraya Türkiye'nin çeşitli yerlerinden ev-eksenli çalışan arkadaşlar da gelmişlerdi. Ve benim de üyesi olduğum Eğitim-Sen'den çeşitli arkadaşlar, büyük bir iyiniyetle ev-eksenli çalışan arkadaşlara evde çalışmanın onları eve hapsedtiğini, sömürüldüklerini anlatıp evde değil fabrikalarda çalışmalarını ciddi ciddi önermişlerdi.

Aslında okunmuşların okumuşlarla karşılaştıklarında neden böyle akıl sorma tavrı aldıklarına dair kuramsal açıklamalar var Habermas'tan Bourdieu'ya kadar, fakat burada bu patikaya geçmeyeceğim, sadece varlığını hatırlatıp geçiyorum¹.

Bir de araştırmacılar söz konusu olduğunda aldığı biçime değineyim. Biz araştırmacılar, klasik araştırma konularının dışına çıkıp işte bu en "dezavantajlı" deniyor ya şimdi, o kesimle çalışmaya gittiğimizde, büyük bir şey yapmış oluyoruz, öyle hissediyoruz. Aslında gerçekten de büyük bir şey yapmış oluyoruz, çünkü bize çalıştığımız üniversitelerde, kurumlarda açık bir yasak olmasa da bazı konuları çalışmamamız üstü değişik derecelerde örtülü olarak "bildiriliyor". Biz o "netameli" konuları çalışmak için büyük bir uğraş vermiş oluyoruz. Biz sanıyoruz ki o yoksul kadınlar, bunun yerine Kürt kadınlar da diyebilirsiniz, aslında sadece kadınlardan bahsetmiyorum, ama şu anda kadınlardan bahsediyorum, "dezavantajlı" denen tüm grupları diyebilirsiniz, sanıyoruz ki biz o zorlukları aşarak gittik ya, onlar da nihayet "hah bizim dertlerimizi dinleyecek, bizim ne durumda olduğumuzu anlayacak birileri geldi nihayet" diyecekler ve hemen anlatmaya başlayacaklar. Oysa bu eşyanın tabiatına aykırı. Gerçeklik dediğimiz şey, öyle tek katmanlı değil.

¹ Geçerken söyleyeyim: Habermas, lifeworld'ün sistem tarafından sömürgeleştirilmesinin iki temel yolundan biri olarak tüzeleştirilmeden söz eder ve bunu, "insanların devlet tarafından bir fonksiyonun kullanıcılarına, bir hizmetin alıcılarına indirgenmesi" olarak açıklar. Yani diyelim sosyal yardım almak için, sosyal yardımı "hak" etmek için, yoksulların yoksulluklarını "göstermeleri", yetkilileri –ki hepsi de "okumuş"tur- en yoksul olduklarına "ikna" etmeleri gerekir. Bu nedenle yoksullar, yoksulluklarını "cılar"lar. "Okumuşlar"la kurdukları ilişki, bu "cılama" sürecinin önemli bir ögesini oluşturur. Ve okumuşlarla her karşılaşmalarında, onların potansiyel "yetkili" olduğu bilgisiyle davranırlar. Bourdieu'ya göre ise, biri bir şey yapıyorsa veya yapmıyorsa, bunun mutlaka bir mantığı vardır, görünürde çelişkili olabilir yapılan, ama mutlaka bir mantığı vardır: "pratiğin mantığı".

Kendimizden pay biçelim: biz herşeyi, herkese aynı mı anlatıyoruz?² Hayır tabii ki. Peki niye o yoksul kadınlar yapsın? Onlar da yapmıyor zaten. Ama bizim böyle bir yanılmamız var, okumuşlar olarak.

Biz kadınlar arasındaki ikinci temel bölünme, ezen ulusun kadınlarıyla ezilen ulusun kadınları arasındaki bölünme. Bu doğrudan patriyarkanın ve kapitalizmin eklenme biçimiyle ilgili olduğu için önemli. Ve ezen ulusun kadınlarının farkı tanımama eğilimi diyeceğim, bölünmenin en tipik tezahürlerinden biri. Bir feminist toplantıda bir arkadaşımız, “aramızda fark yok, hepimiz kadınız ve önemli olan da bu” anlamında “hepimiz kardeşiz” demişti de, bir Kürt kadın arkadaş da cevaplamıştı: “ama biz üvey kardeşiz.” Üveyliği bir yana bıraksak bile, bu kardeşlik benzetmesinin kendisi sorunlu zaten; çünkü kardeşlik eşit bir şey değildir. Küçük kardeşler, ortanca kardeşler, büyük kardeşler, ayrıca kız kardeşler, erkek kardeşler ve abiler ve ablalar, hepsi farklıdır, “aynı” ailede, “aynı” anne babanın çocukları olsalar bile. O yüzden kardeşlik üzerinden gitmek sorunlu. Bu, “inkar”, “tanımama” tavrının bir diğer örneği de şu: “biz de eziliyoruz”, “biz de sömürülüyoruz.” Yani, ezilen ulustan kadınlar kendi durumlarının “farklı” olduğunu dile getirmeye kalktıklarında aldıkları ilk tepki bu oldu yıllar yılı.

Kadınlar arasındaki iki temel bölünme, bunlar. Yani, kadınlar arasındaki bölünme, “burjuva kadın”la “emekçi kadın” arasındaki bölünme değildir. Tüm kadınlar bir sınıf oluştururlar, yani bir üretim tarzı içerisindeki ezilen sınıfı oluştururlar, Delphy’ye göre. Ve burjuva kadın olarak andığımız kadınlar da bu sınıfın mensubudurlar.

Christine Delphy, feminist bir kuramcı. Türkçe’de tek kitabı var: Baş Düşman³. Fransız bir feminist, Delphy. Ve doktora çalışmasında kadınların ezilmesini açıklamak istiyor. Yani kadınlar eziliyor, kadın emeği daha ucuz, kadınlar sömürülüyor, bunu ampirik ve tarihsel olarak gösterebiliyoruz ama neden kısmı eksik. Ayrıca bazı alanlar değerliken, kadınlar girmeye başlayınca ve çoğunluk haline gelince, değersizleşiyor, akademik alan bunun iyi bir örneği. Eğer biyolojist ve ırkçı safataları, hani kadınların elleri küçük de, yok daha itaatkar oluyorlar, rutine daha yatkınlar vesaire gibi açıklamaları bir yana bırakırsak, neden konusundaki açıklamalar, hele de Delphy’nin bu işe kalkıştığı 1970’lerde pek eksik. Delphy, kadınların ezilmesine kuramsal açıklama getirmek istiyor. Ama doktora hocası, böyle bir tez konusu olmayacağı gerekçesiyle reddediyor. O da miras çalışıyor.

² Foucault, söylemin nasıl düzenlendiğini birçok yerde ayrıntılı olarak açıklamıştır. Mesela Söylemin Düzeni, çev. Turhan Ilgaz, Hil Yayın.

³ Delphy, C.(1999), Baş Düşman, Saf Yayınları, İstanbul.

Bu konu değişikliğinin, daha doğrusu konuya buradan giriş yapmanın kendisine sağladığı olanağı şöyle açıklıyor: “böylelikle kadınların kapitalist dolaşım sistemi dışındaki, daha doğrusu kadınların değil, kapitalist dolaşım sistemi dışındaki, kapitalist piyasa ilişkileri dışındaki el değiştirmeleri görme imkanım oldu”. Ve aslında kapitalist dolaşım sisteminin ne kadar dar bir sistem olduğunu, ne kadar fazla şeyin kapitalist dolaşım sistemi dışında el değiştirdiğini görme imkanı verdiğini de belirtiyor.

Delphy, bir de tabakalaşma çalışmalarında kadınların nasıl ele alındığını, kadınların hangi sınıfa nasıl yerleştirildiğini inceliyor⁴. 1970’lerde Fransa’da yapılan iki çalışmaya odaklanarak yaptığı incelemede, kadınların erkeklerden farklı kriterlerle ele alındığını, ayrıca kadınların da kendi içinde farklı kriterlere tabi tutulduklarını saptıyor. Şöyle ki, erkekler çalıştıkları (veya çalışmadıkları) işlere göre sınıfa yerleştirilirken, kadınlar çalışıyorlarsa kendi mesleklerine göre yerleştiriliyorlar ama çalışmıyorlarsa onları yerleştirecek sınıf bulunamıyor ve ya kocalarının ya babalarının mesleğine göre –yani onların- sınıfına yerleştiriliyorlar. Yani bir tabakalaşma kuramı düşünün, nüfusun yarısını yerleştirecek sınıf bulamıyor! Böylece evli ve kocasından farklı bir meslekte çalışan bir kadın, kocasından farklı bir sınıfa düşerken, çalışmayan bir kadın kocasının sınıfına yerleştiriliyor. Bu arada çalışmayan erkekler için bu kriter uygulanmıyor; yani onlar babalarının ya da eşlerinin sınıfına yerleştirilmiyorlar. Çalışsalar hangi işi yapacaklarsa o sınıfa yerleştiriliyorlar. Yani “kişilerin toplumsal sınıflarını belirlemekteki evrensel ölçüt olan mesleğin yerine, kadınların durumunda ve sadece kadınlar için tamamen heterojen bir kriter olan evlilik konulmuştur.” (Delphy, Toplumsal Tabakalaşma Çalışmalarında Kadınlar, sf 337) Evli kadının kocasının sınıfına dahil edilebilmesini sağlayan şey, bağımlılığdır; yani evli kadınlar ancak bağımlı oldukları için kendi başlarına bir sınıfa dahil edilemedikleri için kocalarının sınıfına dahil edilirler.

Ve bu yaklaşımın tekrarlanan bir şey olması, o insanların yetersizliği, eksikliği, yanlış bakışı...olmadığını, daha sistematik bir şeyle karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Ve bu çalışmalar aslında, eğer doğru okursak, bize bir gerçeği açık ederler: kadınların kocalarıyla farklı ve antagonist bir sınıf oluşturduklarını ve bu sınıf sisteminin kadınların bağımlılığı temelinde oluştuğunu.

⁴ Delphy, C. (2009), “Toplumsal Tabakalaşma Çalışmalarında Kadınlar”, İngilizce’den çev. D. Hattatoğlu ve G. Ertuğrul, Methodos Kuram ve Yöntem Kenarından, der. D. Hattatoğlu ve G. Ertuğrul , Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Özetle Delphy, kadınların kapitalizmden başka bir üretim tarzının bir sınıfını oluşturduklarını ve bu klasik tabakalaşma çalışmalarının tutarsızlığı incelenerek bu çıkarsamanın yapılabileceğini söyler. Patriyarkal ya da eviçi üretim tarzı olarak adlandırdığı bu üretim tarzı içinde, kadınların emeğine el konur ve emekleri evlilik sözleşmesi üzerinden sömürülür.

Bugün Melda Yaman olsun Gülay Toksöz olsun o güzel sunumlarında bize ücretsiz aile işçilerinden bahsettiler. Delphy'nin de ücretsiz aile işçileriyle ilgili çok hoş bir saptaması var: Hani bu üretken emek üretken olmayan emek meselesi var ya, Marx'tan gelen, ne zaman sömürülüyorsunuzdur ne zaman artık değer üretiyorsunuzdur, emeğiniz satın alınıyorsa oluyordur bu. Emekgücünüzün satın alınması demek değişim değeri kazanması demek. Bu tamam. Delphy, domuz örneği veriyor, sebze de diyebiliriz. Bir kadın evinin bahçesinde sebze veya domuz yetiştiriyor. Sonra bu domuzun bir budu evdekilerin yemesi için ayrılıyor, diğer budu da kocası pazara satmaya götürüyor. Şimdi hangi emek üretken emek? Pazarda satılmaya götürülen but için harcanan emek, üretken emek, ama evde yenen but için harcanan emek, üretken emek değil çünkü değişim değeri kazanmadı. Saçma! Şimdi böyle başka örnekler de var ama bu çok çarpıcı. Buradan devam ederek söylediği şey, şu: Piyasadan dışlanan şey, kadınların emekgüçleri ve emeğin ürünü değildir, dışlanan şey, kadınların kendileridir. Ve kadınların emeklerine evlilik kurumu içinde elkonulur. Bu da şu demek: bütün kadınlar, yani Türkiye'nin en büyük holdinginin en büyük hissedarının hiçbir işte çalışmayan karısı da on çocuklu göçmen işçi Ayşe de aynı sınıfın üyeleridir. Bu noktada derslerde anlattığımda gelen standart bir itiraz vardır: Bu, nasıl olur? Delphy, aslında kendi ölçülerinde Marksisttir, hatta bu savını Marx'a dayandırarak açıklar. Marx'a göre neyin üretildiği değil, üretilenin hangi üretim ilişkileri içinde üretildiğidir esas olan. Üretim sürecine hangi toplumsal ilişki içerisinde ve hangi konumda katıldığımızdır. İşçinin ne ürettiği ile –ekmek mi sakız mı sigara mı- sömürülmesi arasında hiçbir ilişki yoktur. Peki kadınlar emekgüçlerine el konulurken neden ve nasıl katılıyorlar buna? Ve erkekler neden onların emeklerinin ürününe el koyabiliyorlar? Çünkü kadınlar, geçim araçlarından ve üretim araçlarından yoksunlar ve her ikisine de erkekler sahip. Dolayısıyla üretim sürecine nasıl katılacakları da ne üretecekleri de geçim ve üretim araçlarının sahipleri tarafından kararlaştırılıyor. Yani üretim araçlarının sahipleri kimse, kadınların ne üreteceklerine de onlar karar veriyor ve bu da evlilik sözleşmesi üzerinden erkekler oluyor.

Burada bir parantez açayım: Delphy, kadın sınıfı derken sadece biyolojik bir sınıftan söz etmiyor. Çoğunluğu biyolojik olarak da kadın olsa da yaşlı erkekler ve genç erkekler yani geçim araçlarına ve üretim araçlarına sahip

olmayan ve dolayısıyla emekgüçlerine ve emeklerinin ürününe el konulan insanlar da bu sınıfa dahiller. Çeşitli zamanlarda Türkçeye bu makalenin çevrildiği 90'lı yıllarda da sadece evli kadınlar için –yani bekar kadınları hariç tutuyordu- bir sınıftan bahsediyordu, çeşitli zamanlarda “tüm kadınlar” diyor, şu sıralar ne dediğini tam bilmiyorum, Fransızca’dan çeviri zaman alıyor, ben de Fransızca bilmiyorum çünkü. Fakat şahsen, tüm kadınları kapsayan yaklaşımına daha yakınım, çünkü hiç evlenmemiş bile olsalar kadınların emekgüçlerine el konulması ve emeklerinin değerinin belirlenmesi, evlilik kurumu üzerinden gerçekleşiyor. Türkiye’den örnek verirsek, evlenmemiş kız denilen insanlardan, hele de yaşları ilerlemiş yani evlenme yaşı denen çağı geçirmiş kadınlarsa bunlar, herkesin derdine koşmaları beklenir. Zaten anne babanın yanında yaşamaları beklenir, düğün, cenaze, çocuklar, herşeye onların koşması beklenir. Bu ne demek? Evli olup olmamak önemli değil. Evlilik kurumu üzerinden, evlilik ilişkisi üzerinden kadının emeğine değer biçiliyor ve evlilik kurumu üzerinden o emeğe el konuluyor, kendileri evli olmasalar bile. Bir evlenmemişlik aşağı statüsü, dolayısıyla emeğini herkese çarçur etmesi gereken, sunması gereken bir statü ortaya çıkarılıyor.

Şimdi tekrar öğrencilerimin itirazına döneyim: Burjuva kadın ve emekçi kadın nasıl aynı sınıfta yer alabilir? Birisi saraylarda yaşıyor, bilmem kaç tane hizmetçisi uşağı var, elini sıcak sudan soğuk suya sokmuyor, öteki bütün gün on çocuğa bakıyor, köle gibi çalışıyor, bu ikisi nasıl aynı olabilir? Salondakilerin pekçoğunun da paylaştığı bir itiraz bu. Bana göre, binlerce faşist, hatta katil işçiyle nasıl aynı sınıfta olabiliyorsak, onlarla da olabiliriz. Ama Delphy’nin cevabı şu: Marx, önemli olanın üretim sürecine hangi toplumsal ilişkiyle girildiği olduğunu, yoksa işçinin ürettiği şeyin faydasının ya da zararlı olmasının onun sömürülmesiyle yani emek sürecinin niteliğiyle hiçbir alakası olmadığını göstermek için kendini yırtmıştır. Aynı şey burda da geçerli. İtiraza soru ekleniyor o zaman. “Peki burjuva kadın ne üretiyormuş?”

Şöyle düşünelim: Diplomat eşlerinden, first lady’lerden düşünelim ya da subay eşlerinden. Kocalarının işine göre dolaşırlar, “terfi ettik” derler, şuraya tayinimiz çıktı derler ama terfi eden ya da tayini çıkan onlar değildir, kocalarıdır. First lady olan kadınlar mesela, kermeslere gitmeleri gerekir, açılışlara gitmeleri, güzel giyinmeleri gerekir. Bunları yapmadı diyelim. Mesela Türkiye’nin en büyük holdinginin sahibinin karısı bir merdivenaltı atölyede çalışacağım dedi, ya da o kadarı iyice adamı rezil edecek, “onu yapmayayım da ben evde birşeyler yapayım” dedi. İllaki birşeyler biliyordur, el sanatları biliyordur, neyi güzel yapıyorsa yapayım da satayım desin, konu komşuya bökrek yapıp satayım desin bakayım. Ne dersiniz ne olurdu? Salondan soru geldi buna: “Neden istesin ki bunu, neden yapsın? Kadının istediği önünde istemediği arkasında.”

Cevabım şu: Kendi parası olması için isteyebilir. Türkiye’den örnekleyeyim: Ülkemizde mutlak yoksulluk rakamlarına baktığımızda kadın ve erkek ayrımı yaptığımızda çok belirgin bir şey görünmüyor; fakat mutlak yoksul kadın ve erkeklerin kimler olduğuna baktığımızda çok çarpıcı. Mutlak yoksul kadınlar arasında dul, boşanmış veya ayrı yaşayan kadınların oranının kentte %93’lerde, kırdan %87, ortalama olarak da %90’larda olduğunu görüyoruz. Ve yaşlı kadınların ağırlıkta olduğunu. Bu bize ne söylüyor? Sabahtan beri iki ayrı sunumda kadınların karşılıksız emekleri anlatıldı. Ona bir ek de ben yapayım; ülkemizde 1960’lardan 1990’lara kadarki dönemde ücretsiz aile işçileri arasındaki kadın oranlarına bakan bir çalışma, bu oranın %80’ler civarında olduğunu ve tüm bu dönem boyunca değişmeden kaldığını ortaya koyuyor.⁵ Yani kadınlar hayatları boyunca ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyorlar ve bir şekilde aile dışı kaldıkları anda mutlak yoksul konumuna düşüyorlar. Olgu bu. Peki neden böyle?

Bu arada ücretsiz aile işçisi kadınlarla ilgili bir parantez daha açacağım; ülkemizdeki çalışan kadın oranı var ya, hani %30’lardaydı çok düşüktü, %26’ya kadar geriledi, şimdilerde gene %30’larda seyrediyor da yükseldi diye seviniyoruz, o çalışan kadınların büyük bölümünü ücretsiz aile işçileri oluşturuyor. Geçmişte bir öğrencim, “orta sınıf kadın yoksulluğu” çalışmıştı. Çelişkili bir tanım değil mi? Hem orta sınıf hem yoksul. Kadının yaşamına bakıyorsun, jogging yapıyor, refah içinde yaşıyor, evinin herşeyi var, ama kendine ait geliri yok ve boşandığı anda yoksul. Çoğu kadın bu yüzden boşanamıyor ya da yüksek nafaka peşinde koşuyor. Bazılarını sansasyonel oldukları için medyada da görüyor, duyuyoruz. Yalnız şunu demiyorum: biz kadınlar her zaman en doğru, en ahlaklı şekilde davranırız. Hayır. Boşanırken kadınlar da adamlardan ne “koparabilirse” onu koparmaya çalışıyor. Hayatını vermiş, karşılığı koca bir hiç. Söylediğim şey, boşanma sırasındaki tavırların, aslında evlilik sırasındaki tavırların da arkasındaki maddi koşulun, kadınların kendine ait geliri olmaması olduğu. Küçük yaşta aşk evliliği yaparak evlenen bir kadından örnek vereyim. Ortaokulu bitirdikten sonra tezgahkar olarak çalışırken bir mühendisle evlendi, evlenince işten ayrıldı, iki güzel çocukları oldu, kadın eviyle ilgilenerek 15 yıl yaşadı. Sonra boşandılar, kadın, bir meslek edindirme kursuna gitmek istediğini, ama bunu finanse edecek mali gücü olmadığını söyleyerek eski kocasından kendisini bu sürede desteklemesini istedi. Ve reddedildi. Şimdi, 15 yıl tezgahkarlığa devam etseydi, herhalde hiç olmazsa şef tezgahkar olurdu veya daha önceki çalışmalarıyla birleşince emekli olabilirdi, bir emekli maaşı olurdu. Evlendi de ne oldu? İki tane gül gibi çocuğu

⁵ Özar, Şemsa (1994), “Some Observations on the Position of Women in the Labor Market in the Development Process of Turkey”, Boğaziçi Journal, cilt 8, sayı 1-2.

var. Tamam, ama adamın da var iki çocuğu. Fazladan mesleği de var ve 15 yılda ilerlemiş kariyeri var. Bu orta sınıf tabir edilen, gelir düzeyi daha yüksek kesimlerde yaşayan ama kendisi bir işte çalışmayan ve kendisine ait bir geliri olmayan kadınların yoksulluğu çok yaygın. Türkiye’den rakam vereyim gene: ülkemizde kendine ait hiçbir geliri olmayan, yani ne çalışma ne rant geliri olmayan kadın oranı çok yüksek. Nüfusu beş eşit gruba böldüğünüzde, bu oran en düşük %78 çıkıyor, diğer dilimlerde %80 küsurlarda. Yani Türkiye’de her 100 kadından en az 78’inin kendine ait hiçbir geliri yok. O en düşük dilim, 78 kadının olduğu dilim hangisi dersiniz? Salondan verilen cevaplar yanılttı, yüksek eğitimliler dendi, lise mezunları dendi. Cevap ise ilkokul mezunu olan ve düşük gelirli işlerde çalışanların yer aldığı dilim idi. Yanılmalarının sebebi, bireysel geliri değil de hane gelirini düşünmeleriydi.

Kadınların kendine ait bir geliri yok ve o nedenle idare etme kültürü diye bir şey var, hepiniz tanıyorsunuz bunu, mümkün değil tanımıyor olmanız; kendi annenizi düşünün, kuzeniniz, ablanız, arkadaşınız, eminim, herbirinizin hayatında var, çünkü kendi geliri olmayan çok fazla kadın var. Başka bir örnek vereceğim şimdi, deminki soruya cevap verirken neden yanıldığınızla da ilişkili: Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) vardı ya, orada hanelere ani para girişleri oldu. Beklenti, hayat düzeylerinin yükselmesi, hayat kalitesinin yükselmesi. Fakat ne oldu? Ne olmuştur? “Kuma” diyor salondakiler. Yanlış cevap. İnsani yoksulluğa bakılıyor; yani okuryazarlık oranına, özellikle de kız çocuklarının okullaşma oranına, temiz suya erişime. Evlerde kullanılan aletlere bakılıyor, zaman kullanımına, boş zaman aktivitelerine, hiçbirşey değişmemiş. Herşey aynı. Kadınların ve kız çocuklarının hayatları değişmemiş. Peki para ne olmuş? Para erkeklere verilmiş ve erkekler tarafından harcanmış; barlarda, pavyonlarda. Haneye giriş sayılıyor, ama haneye harcanmamış. Bu nedenle hane geliri, yanıltıcıdır. Bu nedenle hane gelirine değil, birey gelirine bakmak gerekir. Çünkü o kadının eline o para geç-mi-yor. Bu kadar. Ve o yüzden zaten bir nedenle aile dışı kaldığı anda kadınlar mutlak yoksullar arasına düşüyorlar. Şimdi ben her ne kadar Türkiye’den örnek verdiğem de bunlar Türkiye’ye özgü değil. Fransa’da da İngiltere’de de böyle. Tabii ki bu kendine ait bir geliri olmama meselesi yeni de değil. Virginia Woolf’u⁶ hepimiz biliriz. Yani biz geri kalmışız da, az gelişmişiz de ondan değil. Farklı düzeylerde olabilir ama kadınların meselesi böyle. Bu, patriyarka meselesi.

⁶ Virginia Woolf, bunu o muhteşem başyapıtında ta ne zaman anlatmıştı: Kendine Ait Bir Oda.

Tekrar, soruya dönüyorum: “Burjuva kadın ne üretiyormuş?” sorusuna. Ya da holding sahibinin karısının, köşebaşında gözleme yapıp satacağım demesine. Bıraktım sokakta gözleme yapıp satayım demesini, ben bu kermese gitmeyeceğim, şu davete katılmayacağım demesi bile, bir iki üç, mazeret gerektirir, açıklama gerektirir, yani “normal” değildir. Veya davete kocasının durumuna uygun olmayan kılıkta katılması da, “normal” değildir, mazeret gerektirir ve uzun süre tahammül edilmez. Toparlayayım. Delphy’nin dikkat çekmesiyle Marx’ın söylediği şeye dönelim: önemli olan, ne ürettiğimiz değildir. Peki bu kadınlar ne üretiyorlar? Burjuva kadın tabir edilen kadınlar ne üretiyorlar? Bu kadınlar, diyor Delphy, boş zaman üretiyorlar. Bu kadınlar bir sosyal emek harcıyorlar. Ama üretme kararını onlar vermiyor. Ortaya çıkacak ürünün ne olacağına ve nasıl, hangi araçlar kullanılarak üretileceğine onlar karar vermiyor. Buna karar veren, üretim araçlarının ve geçim araçlarının sahibi olduğu için onların emeğine el koyanlar, yani erkekler. Bu nedenledir ki, o on çocuklu kadın da yüz halayıkla yaşayan kadın da aynı sınıfın üyesidir.

Aynı sınıfta olmak, bize birliğimiz için maddi temel sağlar. Ama sadece maddi temel sağlar. Bu maddi temel üzerinde bizim bir sınıfı oluşturabilmemiz gerekir. Sınıf öyle kendiliğinden oluşan bir şey değildir, bir mücadeleyle oluşur. Dolayısıyla biz kadınlar arasındaki bölünmenin, “burjuva” kadınlarla “emekçi” kadınlar arasındaki bölünme olmadığını tanımamız önem taşır; değildir, çünkü bütün kadınlar emekçidir. Bunu tanımamız önem taşır. Bu terimlerle konuştuğu için Delphy, eviçi üretim tarzını patriyarkanın zemini olarak tanımlar, bu nedenle eviçi ya da patriyarkal üretim tarzı dediği olur⁷.

Patriyarka, çok yaygın kullanılan bir kavram. “kadınların tabi kılınması” olarak tanımlanıyor genellikle, bunu Delphy de kabul ediyor ama başına “burada ve şimdi” eklemek suretiyle. Ve bunun maddi temelini, eviçi üretim tarzı oluşturuyor; yani üretim ve geçim araçlarının sahiplerinin olduğu, bunlardan yoksunlaştırılmış olanların da olduğu ve bunların emeğine el konulan bir üretim tarzı. Eviçi ya da patriyarkal üretim tarzı tüm diğer üretim tarzları gibi, bir mal dolaşım ve tüketim tarzıdır. Bu üretim tarzında, tüketim, birinci önemdedir ve ayırım yapma zemini olarak iş görür. Eviçi üretime ödeme yapılmaz ama “sürmesi sağlanır”. Yani tüketim, üretim ile “içiçe”dir ve para, dolayım oluşturmaz. Kapitalist üretim tarzında ise, tüketim ücretle dolayımlanır; tüketim biçimi üzerinden hakim olunan ile tahakküm edeni

⁷ Delphy, C. (1999), “Baş Düşman”, Baş Düşman içinde. Çev. Handan Öz ve Lale Aykent Tunçman. Saf Yayınları.

ayırt etmek zordur. Para, malların eşitsiz paylaşımının dolayımını oluşturur⁸. Paranın dolayım oluşturup oluşturmaması, “kendi seçimi olarak tüketim” ile “zorunlu tüketim” arasında farka yol açar; yani kapitalist üretim tarzında “kendi seçimi olarak tüketim” söz konusuysen, eviçi üretim tarzında “zorunlu tüketim” söz konusudur. Ve bu, tüketilen malların değerinden bağımsızdır.

Eviçi üretim tarzı, kapitalist üretim tarzıyla yanyana varolur. Çok önemli bir ekleme de yapıyor, diyor ki, bu ikisi o kadar birbirinin içine girmiştir ki aslında sadece analitik olarak ayırtedilebilirlerdir. Ama analitik olarak ayırt etmek gerekli. Pratik olarak baktığımızda hangisinin kapitalizmden doğru olduğu, domuz budu örneğinde olduğu gibi, belli olamayabiliyor ama ayırmak önemli. Çünkü bunun pratik ve siyasi sonuçları var. En önemli siyasi sonucu da bağımsız kadın mücadelesinin gerekliliğini işaret etmesi. Hani o herşeyi bilen, bizlere hep akıl veren erkekler var ya, nasıl yapmamız gerekiyor, ezilmemiz için ne yapmamız gerekiyor, nasıl eziliyoruz hep bilen ve bizi hep hizaya sokan, buramıza getiren, onlardan Fransa’da 1970’lerde de var, ve bir de hani derler ya, “tamam sömürülüyorsunuz da hele bir sosyalizm gelsin, sonra bakarız”, işte kadınların patriyarkal üretim tarzının temel ezilen sınıfı olarak tanımlanması, bize bağımsız kadın mücadelesinin kuramsal aracını veriyor. Yani patriyarkaya son verilebilir ama kapitalizm hala sürüyor olabilir veya tersi. O yüzden patriyarkaya karşı mücadele, kapitalizme karşı mücadeleden bağımsız örgütlenmelidir. Ama Delphy, şunu eklemeyi de ihmal etmiyor: Büyük ihtimalle, bu ikisi birlikte, birbiriyle etkileşim halinde gerçekleşecek, yani kapitalizme son verilip patriyarkanın sürmesi ya da tersi çok da büyük ihtimal değil, halihazırdaki iççeliği nedeniyle. Öncelik sıralaması da söz konusu değil ama ikisi için ayrı mücadele vermek gerektiği ve dolayısıyla ayrı örgütlenme gerektiğini göstermesi bakımından ayırım yapmak önemli. Yani patriyarkal üretim tarzının ezilenleri olarak bağımsız örgütlenme gereğinin ve maddi temelini altını çizmek için bu ayrımı vurguluyor.

Toparlayalım: kadınlar olarak birliğimizin maddi temelini, ortak ezilmişliğimiz, sömürülmemiz oluşturuyor, tüm kadınlar eviçi üretim tarzının emeğine ve emeğinin ürününe el konulan, sömürülen sınıfını oluşturuyoruz –örnekleri kapitalist üretim tarzı içinde “çalışmayan” kadınlardan verdim sunum boyunca ama, hepimiz “çalışan” kadınların da karşılıksız emek sunumundan azade olmadığını kendi deneyimimizle biliyoruzdur. Fakat tüm sınıflar gibi, bu da yekpare bir sınıf değil. Bölünmeler var. İki temel bölünme okumuşlar ve

⁸ Delphy, C. (1988), “Patriarchy, Domestic Mode of Production, Gender and Class”, çev. D. Leonard, *Marxism and the Interpretation of Culture* içinde, der. Cary Nelson ve Lawrence Grossberg, 259-267 MacMillan Education.

okumamışlar arasındaki ve ezen ulusun ve ezilen ulusun kadınları arasındaki. Bu bölünmeleri tanıdığımız ölçüde aşabiliriz de. Bunu da Cizre'ye selam göndererek örnekleyeyim: ben geçen yıl 9 günlük ablukadan sonra Cizre'ye Barış İçin Kadın Girişimi'nden (BİKG) giden kadınlardan biriydim. Sonraki 79 günlük ablukadan sonra da gittim. Özellikle ikinci ablukadan sonra gençler konuşmuyordu, çok az genç kalmıştı zaten ama kalanlar da konuşmuyordu. Suratınıza bakmıyorlardı bile. Yani size bakıp suratınıza tükürse daha iyiydi. Görmüyor. Sen yoksun. Neden geldin şimdi demenin bir yoluydu. Ama kadınlar konuşuyorlardı. Ve her iki ablukadan sonra da konuşuyorlardı ama mağduriyet üzerinden yaklaşmamızdan çok rahatsızdılar⁹. Onları ve daha fazlasını yaşamadıklarından değil. Ama maruz kaldıkları o korkunç vahşet karşısında muhteşem bir direniş sergilediler ve hala da direniyorlar. Mesela o 9 günlük ablukada keskin nişancılara rağmen çıkıp tandır ekmeği yapmak. Yani insanların yemek yiyebilmesi için. Zılgıtlarını evde değil de çıkıp barikatlarda çekmek, tüm o keskin nişancılara, top atışlarına rağmen. Örtülerin arkasında, sokakta olmak. Ama aslında "direniş" derken çok daha kapsamlı bir duruştan söz ediyorum. Mesela bu 79 günlük yasaktan sonra Cizre'de kaç genç insan üniversite kazandı biliyor musunuz? Tahmin edebilir misiniz? Çok düşük tahminler. Oysa çok genç kazandı. Ben şu an on kişi sayarım rahatlıkla ki tüm Cizre'yi tanımıyorum. Belki Boğaziçi'ni kazanmadılar ama hepsi de örgün öğretim ve sınava girebilmeleri bile büyük bir inat gerektiriyordu. Aynı şekilde TEOG'a da sığınaklarda hazırlandılar ve girdiler ve kazandılar. Gene o 79 günlük ablukadan sonra son kuruluşlarıyla evlerini onardılar, oysa tekrar abluka bekliyorlardı. Bugün Cizre'ye gidin, o bodrumların olduğu bölge temizlenmiş durumda (TOKİ inşaatı var) ama kapılardaki çeşitli kalibrelerdeki kurşun deliklerine dikkat etmezseniz binalar bayağı onarılmış durumda. Dolayısıyla benim önerim, kadınlar olarak bölünmemizden söz ettim ya, biz Cizre'ye onlara nasıl destek oluruz diye gitmemeliyiz. Biz, Cizre'den, onlardan nasıl öğrenebiliriz diye gitmeliyiz. Nasıl birlikte direnebiliriz diye gitmeliyiz. Nasıl direndiler, nasıl başettiler? Çok fazla kadın düşük yaptı, abluka sürecinde. Çok fazla intihar var, çoğu da genç insanların intiharı. Bunlarla, belirsizlikle nasıl baş ettiler? İyi başedemiyor olabilirler. Zorlanıyor olabilirler. Ama kendimden söyleyeyim, Barış İçin Akademisyenler'den söyleyeyim, KHK gelecek diye hepimizin ayarı şaştı, ne zaman atılacağım diye, bu belirsizlikle beklemenin stresine dayanmakta zorlanıyoruz. Bu belirsizlikle nasıl yaşarım? Peki onlar o belirsizlikte nasıl yaşıyorlar? Orada öğreneceğimiz çok şey var.

⁹ Buna ilişkin daha kapsamlı notlar için Hattatoğlu, D.(2016), "Barışı Mümkün Kılmak İçin Nereden Başlamalı?" , Tiroj, Yıl 14, sayı 82, Eylül-Ekim.

Bir de selam göndereyim: Diyarbakır'da Sur'da, ta yıllar önce Büşra Ersanlı tutuklandığında yaptığım dayanışma dersinde tanıştığım bir kadın vardı. Abluka sırasında gittiğimde sordum onu, hapisteymiş, hakkında ifade varmış. “Kendi isteğiyle yemek yaptı. Abluka sırasında dışarıya çıkmadı, evinde kalmaya devam etti ve içerdekilere kendi isteğiyle yemek yaptı” diye. Böyle işte.

Dilek Hattatoğlu –CV

Dilek Hattatoğlu: Feminist araştırmacı ve aktivist. 2001'den 29 Nisan 2017'de KHK ile ihraç edilene kadar Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde çalıştı. Emek ve özellikle kadın emeği, yeni toplumsal hareketler, emek örgütlenmeleri, feminist kuram ve metodoloji, başlıca çalışma alanları. 1994'ten beri hem Türkiye'de hem dünyada ev-eksenli çalışanlar hareketiyle birlikte uğraş veriyor; 2008'de Türkiye HomeNet Ev-Eksenli Çalışan Kadınlar Dayanışma Ağı'nın, 2009'da da Ev-Eksenli Çalışanlar Sendikası'nın kuruluşundan itibaren gönüllü teknik danışman olarak verdiği destek, ev-eksenli çalışan kadınların ulusal ve uluslararası sunuş, bildiri hazırlamalarına ve yazmalarına danışmanlığı da kapsıyor. 2016'daki “Bu suçta ortak olmayacağız!” başlıklı Barış Bildirisi'nin imzacılarından ve Barış Akademisyeni sıfatının onuruna layık olmak üzere mücadelesini sürdürüyor.

MESELE KADIN OLMAK

Doç Dr. Süreyya KARACABEY

Fıtrat iyi bir sözcük değil, şeyleri bulunmaları gereken yere çivileyen düzen gibi, öznelere de ruh iğnesiyle varsayımsal bir kendiliğin değişmez doğasına diyor ve “her şey yerinde dursun da bana sorun çıkarmasın” temalı bir ideolojinin içinde hem çivi, hem iğne, hem tutkal, hem dua, hem beddua gibi bir yığın tuhaf işlevi yerine getiriyor. Fıtrat iyi bir kelime değil, en iyisi unutulmuş, kullananları da hatırlamayalım. Ama şunu hatırlayabiliriz, ilk yağmurda eriyene kadar buz tutmuş karlar pek havalı görünürler, sonra yağmur gelir ve onun fiyakasını bozar ama yumuşak bir biçimde onu suya dönüştürerek bozar.

Kadınlara gelince, onlar, zaten arkaik bir çağın başlattığı noktadan pek fazla sapmadan, sürekli savaşarak, yağmalayarak hareket eden ve kendini evrenin merkezi sanan insan'ı erkek adıyla vaftiz edeli çok oldu. Unutuldukları, kapatıldıkları evlerde yemek pişirip, çocuk büyütürken, fal bakarken, nakış işlerken, niye mutsuz olduklarını anlamaya çalışırken, dışarıdaki felaketin asıl kaynağını saf kalmış zekalarıyla keşfettiler. Kendilerini insan-erkekten ayırmalarının başka bir tarihi var ama tarih kelimesini sevmedikleri için yazmıyorlar henüz, aslında, umursamıyorlar bile. Kedilerden, kuşlara, başka canlılara, başka oluşlara bakıyorlar uzun süredir ve haklarında yazan insanla hiç ilgilenmeden ilişki kuran kedileri örneğin model almaya çalışıyorlar. Yani bunu kavramış kadınların ne insan-erkek umurunda, ne söyledikleri ne de onların tarih sandıkları mayın tarlasında oynadıkları uzun eşek oyunu. Elbette onlar da paylarına düşen felaketleri yaşıyorlar kaçınılmaz biçimde çünkü mayın tarlası evlerin içine kadar giriyor, hatta üzümlere bazı kadınların da kurtuluşun, o mayın tarlasındaki oyuna girmek sandığını görüyorlar, ama orada kadınlar insan-erkek oluyor ve sonra kuşlar korkuyor, kediler tanımıyor artık onları. Kayıplar veriyorlar.

Unutuldukları evlerde başka bir gelişim geçiren kadınlar ise, artık erkek-insanın kurduğuna hiç benzemeyecek bir model hakkında kafa yoruyorlar. İşledikleri nakışlara, ördükleri battaniyelere, boyadıkları kumaşlara bakarak bir form arıyorlar. Faldaki tavelerin bıraktığı gölgemsi şekillere de bakıyorlar, çünkü hayal gücü biriktiricisi onlar. Artık bir şey beklemekten de vazgeçtiler, bekleyişin bütün aşamalarını tüketerek, üzerine yığınlarca doktora tezi yazılabilecek malzeme toplayarak, bekleyişi çok içeriden anladılar

ve dışarıdan gelen bir şey olmadığına ayıldılar. Duruyorlar, durmasını biliyorlar ama beklemiyorlar artık. Şimdi harekete geçirebilecekleri dinamiklerin çamurunu akıtıyorlar, temiz sularda bekletip, kaynatıyorlar ve bu dinamikleri biriktiriyorlar usulca. Uzun süreceğini de biliyorlar çünkü her şeyi dinamik diye dolaplarına koymamaları gerektiğinin farkındalar, uzun süreceğini biliyorlar ama onların dünyasında zaman, insan-erkeğin zamanına benzemiyor, hırçın ve saldırgan değil zaman algıları. Zaman içinde piştikleri bir materyal gibi, varlıklarına sinen bir şey, ve sabırlılar. Yola çıkışın, harekete geçişin temel biçiminin ancak temiz, arındırılmış dinamiklerden oluşturulabileceğini biliyorlar, tıpkı çürük sebzeyle iyi yemek yapamayacaklarını bildikleri gibi.

Fıtrat bir unutuş, bu kadınların artık eldivenle bile dokunamayacakları bir tarihin içinde kalmış. Bakıyorlar sadece, giderek anlamıyorlar, onları anlamayı unutmayı başarmanın en doğru nokta olduğunu biliyorlar, takımyıldızlarına, kanaviçe yastıklara, uzak ortak anneden kalan şarkılara bakıyorlar ve yeni bir başlangıç için ilhamlarının onlarda saklı olduğunu biliyorlar. Bütün bu erkek-insanları ve onların binlerce yıldır yaptıklarını hatırlamayacakları bir zaman arıyorlar, öteki canlılarla birlikte

